

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GRAFİK ANASANAT DALI**

**TÜRKİYE VE ALMANYA'DAKİ
İLKÖĞRETİM DERS KİTAPLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI**

SANATTA YETERLİK TEZİ

Bora ÖZEN

İSTANBUL – 2010

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GRAFİK ANASANAT DALI**

**TÜRKİYE VE ALMANYA'DAKİ
İLKÖĞRETİM DERS KİTAPLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI**

SANATTA YETERLİK TEZİ

Bora ÖZEN

**Tez Danışmanı
Prof. Nazan ERKMEN**

İSTANBUL – 2010

T.C. MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TUTANAK (S.Y. – 2)

Grafik Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik programı öğrencilerinden 261200520050052 no.' lu öğrencisi Bora ÖZEN' in, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği' nin 34. maddesine göre başarısız bulunan ve 14.06.2010 tarihinde toplanan jürimiz tarafından üç ay süre içerisinde düzeltilmesine karar verilen "TÜRKİYE VE ALMANYA'DAKİ İLKÖĞRETİM DERS KİTAPLARININ KARŞILAŞTIRILMASI" adlı tezi ile ilgili olarak, bu kez 11.10.2010 'da tekrar toplanan jürimiz, adı geçen tez savunmasında ~~başarılı~~ olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

İşbu tutanak 3 (üç) nüsha tanzim edilmiş ve Enstitü Müdürlüğü' ne sunulmak üzere tarafımızdan imzalanmıştır.

Prof.Nazan ERKMEN
DANIŞMAN

Prof. Emre BECER
ÜYE

Yrd.Doç.Yavuz IRMAK
ÜYE

Yrd. Doç.Gürbüz Doğan EKŞİOĞLU
Üye

Yrd.Doç.M.Çetin ERDEN
Üye

Yrd.Doç.Nilüfer İrmak AKÇADOĞAN
Yedek Üye

Yrd. Doç.Sema ILGAZ TEMEL
Yedek Üye

Yrd.Doç.Esin DÜZAKIN YOLSEVER
Yedek Üye

MADDE 34. :

a) Sanatta Yeterlik çalışmasını sonuçlandırabilmek için Kamu Personeli Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavı'nda (KPDS) yüz üzerinden en az elli puan veya Üniversitelerarası Dil Sınavı'ndan (ÜDS) yüz üzerinden en az elli almış olmak gerekir. Yabancı uyruklular ile ana dili girmesi gereken yabancı dille aynı olan adaylar, diğer yabancı dillerden veya Türkçe'den sınava tabi tutulurlar. Bunların sınavı Üniversite Yönetim Kurulunca en az biri o dilin öğretim üyesi olmak üzere oluşturulacak üç kişilik bir jüri tarafından yapılır.

Belirtilen merkezi yabancı dil yeterlilik sınavlarından başarısız olan sanatta yeterlik adayı, isterse, harcını ödemek suretiyle M.Ü. Yabancı Diller Bölümü yabancı dil hazırlık programına öğrenci olarak kaydedilir. Bu program süresi en çok bir takvim yılı olup, bu süre sonunda belirtilen merkezi yabancı dil yeterlik sınavlarından başarılı olamayan öğrencilerin Enstitü ile ilişkileri kesilir. Devam şartının yerine getirildiği belgelenmek şartıyla, bu programda geçirilen süre öğrenim süresine dahil edilmez.

b) Tez hazırlayan öğrenci elde ettiği sonuçları, sergi veya proje hazırlayan öğrenci ise çalışmasını açıklayan ve belgeleyen bir metni ilgili kurul tarafından kabul edilen kurallara uygun biçimde yazmak ve ayrıca tezini / sergisini / projesini jüri önünde sözlü olarak savunmak zorundadır.

c) Jüri, ilgili anasanat dalı başkanlığının önerisi ve yönetim kurulunun onayı ile atanır. Jüri, üçü öğrencinin Tez / Sergi / Proje İzleme Komitesi'nde yer alan öğretim üyeleri ve en az biri başka bir yükseköğretim kurumunun aynı veya yakın anasanat dalında görevli öğretim üyesi olmak üzere beş kişiden oluşur.

d) Jüri üyeleri, söz konusu tezin veya metnin kendilerine teslim edildiği tarihten itibaren en geç bir ay içinde toplanarak öğrenciyi sınava alır. Sınav, sanatta yeterlik çalışmasının sunulması ve bunu izleyen soru-cevap bölümünden oluşur. Sınav süresi en az 75, en çok 120 dakikadır.

e) Sınavın tamamlanmasından sonra jüri, dinleyicilere kapalı olarak, tez veya sergi, proje, gösteri, resital, konser, temsil hakkında salt çoğunlukla "kabul", "red" veya "düzeltme" kararı verir. Bu karar, ilgili anasanat dalı başkanlığınca sınavı izleyen üç gün içinde ilgili enstitüye tutanakla bildirilir. Sanatta yeterlik çalışması reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir. Sanatta Yeterlik çalışması hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini/sergisini/projesini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu sınav sonunda da sanatta yeterlik çalışması kabul edilmeyen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

Tutanağı Tanzim Eden

Neslihan POLAT
Enstitü Sekreteri

İÇİNDEKİLER

Önsöz I

Özet II

Abstract III

Giriş

1. Tarihsel Süreç İçerisinde Kitabın Gelişimi ve İlköğretim Ders Kitapları

- 1.1. Resimli Çocuk Kitaplarının Gelişimi 1
- 1.2. Ders Kitabının Tanımı ve Özellikleri 4
- 1.3. Ders Kitabının Sahip Olması Gereken Nitelikler 6
- 1.4. Kitap Tasarımının Tanımı ve Tarihi 7
- 1.5. Ders Kitabının Öğretmene, Eğitime ve Öğrenciye Sağladığı Faydalar 8
- 1.6. Kitap Tasarımının Amacı ve Önemi 11
- 1.7. Kitap Tasarımının Anlatım Gücü 11
- 1.8. Türkiye’de Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Ders Kitapları 12

2. Türkiye ve Almanya’daki Ders Kitaplarının Hazırlanmasıyla İlgili Yasa ve Yönetmelikler

- 2.1. Türkiye’deki Ders Kitaplarıyla İlgili Yasal Dayanaklar 20
- 2.2. Türk Standartları Enstitüsünün Ders Kitaplarıyla İlgili Standartı 21
- 2.3. Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Bilgiler 21
- 2.4. Almanya’da Ders Kitapları 22

3. Çocuğun Eğitiminde Kitabın ve İllüstrasyonun Önemi

- 3.1. Çocuğun Eğitiminde Türkçe Ders Kitabının Önemi 23
- 3.2. Çağdaş Bir Türkçe Ders Kitabının Özellikleri 24
- 3.3. Çocukta Görsel ve Sanatsal Gelişim 27

3.4. İlköğretim Ders Kitapları Resimlemelerinin Çocuğun Görsel Eğitimine Etkileri -----	28
3.5. Ders Kitaplarının Yaratıcılığın Geliştirilmesinde Ve Estetik Bilincin Oluşturulmasındaki Rolü -----	31
3.6. İllüstrasyon Öğesinin Ders Kitaplarının Tasarımında Kullanılmasının Çocukta, Yaratıcı Kimlik Ve Estetik Bilinç Oluşturmasına Katkısı -----	31
3.7. İllüstrasyonların Çocuğun Görsel Eğitimine Etkisi -----	33
3.8. Ders Kitaplarındaki Resimlemelerin Öğrencilerin Öğrenme Düzeylerine Etkileri -----	35
3.9. Türkiye'de Ders Kitaplarının Tasarımında, İllüstrasyon Öğesinin Kullanım Sorunları ---	40
3.10. İlk Okuma Kitabından Çocuk Romanına - Almanya'da İlköğretim Çağındaki Çocuklar İçin Okul Dışı Okumayı Teşvik Eden Resimli Kitaplar -----	42

4. Bilişsel Gelişim

4.1. Zeka -----	46
4.2. Algı ve Dikkat -----	46
4.3. Algıda Seçicilik ve Dikkat -----	47
4.4. Piaget'nin Bilişsel Gelişim Dönemleri -----	47
4.5. Nedensellik ve Konum Kavramının Gelişmesi -----	49
4.6. Renk, Biçim, Hacim Kavramlarının Gelişimi -----	49
4.7. Nesne, Sayı, Zaman Kavramlarının Gelişimi -----	49

5. Türkiye ve Almanya'daki İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitaplarının Tasarım ve İllüstrasyonlarının Karşılaştırılması

5.1. Kapakların Karşılaştırması -----	51
5.2. Hacim ve Ebatlar -----	58
5.3. Resimlemelerin ve Sayfa Tasarımlarının Karşılaştırılması -----	59

6. Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik

6.1. Ders Kitapları Resimlemelerinde Cinsiyet Ayrımcılığı -----	79
6.2. Türk ve Alman Ders Kitaplarının Cinsiyet Kavramına Yaklaşımları -----	81

Sonuç ve Öneriler	98
Kaynakça	126
Resimlerin Kaynakçası	131

Önsöz

Günümüzde okutulan ilköğretim 1. sınıf ders kitaplarının resimlemeleri, tipografi ve sayfa tasarımlarına baktığımızda, birçok yanlışlarla karşılaşmaktadır. Konu başlıklarındaki gereksiz düzenlemeler, sayfalarda nefes alınabilecek sağlıklı boşlukların olmayışı, her sayfadaki farklı düzen anlayışları, yanlış kullanılan yazı karakterleri, resimlemelerdeki sanat ve estetikten uzak özensiz yaklaşımlar ve cinsiyet ayrımcılığı gibi birçok olumsuz öge çocuğun kitaba, dolayısıyla da derse olan ilgi ve sevgisini azaltmaktadır. Nitelikli resimlemeler ve tasarım bütünlüğü olan ders kitapları, çocuğun hayal dünyasını geliştirirken yaratıcı güçlerinin de ortaya çıkmasına olanak verecektir.

Bu çalışmada Türkiye ve Almanya'daki ilköğretim birinci sınıf ders kitapları incelenip karşılaştırılarak bu yanlışların neler olduğu ortaya konulmuş, aradaki farklar gösterilmiş ve olması gerekenin ne olduğu açıklanmıştır.

Ortaya çıkan veriler ışığında, çözüm önerisi olarak daha önce ders kitaplarında kullanılmamış, yenilikçi ve farklı bir sanat dili olan kolaj tekniği ile yeni bir ders kitabı resimlendirilmiş ve tasarlanmıştır.

Özet

Eğitim hayatın tamamını kapsayan bir süreçtir. Eğitim şeklinde tanımladığımız süreç bütün bir yaşamı içerse de bu sürecin en önemli bölümünü okul yaşantısı oluşturur. Okul sürecinde eğitimi güçlendiren en önemli ders aracı ise kitaplardır. Bu kitaplar bir bütün olarak öğretime tam destek vermek zorundadır. Kitap içindeki yazılar, resimlemeler ve bunların birlikteliğini sağlayan düzenlemeler bu bütünü oluşturur.

Ders kitapları eğitim araç ve gereçleri arasında en işlevsel, en kolay erişilebilen ve en sık başvuru bir araç özelliği taşımaktadır. Kitabın içerdiği metinlerin ve resimlerin kimi davranışları kazandırmada örnek olma, kılavuz olma, öğrencinin bilgi düzeyini artırma ve kişiliğini geliştirme gibi önemli işlevleri bulunmaktadır.

İlköğretim Türkçe ders kitapları, çocukların anadillerini öğrendikleri en önemli kaynaklardan biridir. Anadilini ve okuma yazmayı kitabın getireceği yöntem ve sunumlarla öğrenecek olan çocuk, kitabın içerdiği olumlu ve olumsuz tüm getirilerin etkisinde kalacaktır. Ülkemizde, eğitim kurumlarında okutulan kitaplar incelendiğinde, hazırlanması ve geliştirilmesi konusunda büyük sorunların olduğu görülmektedir. Ders kitaplarının resimlemesi ve grafik tasarımı bu sorunların en önemli maddelerini oluşturmaktadır. Bu araştırma, bu sorunları irdelemek ve çözüm getirmeye çalışmak amacıyla hazırlanmıştır.

Günümüzde okutulan ilköğretim ders kitaplarının resimlemeleri, tipografi ve sayfa tasarımlarına baktığımızda, birçok yanlışlarla karşılaşmaktadır. Konu başlıklarındaki gereksiz düzenlemeler, sayfalarda nefes alınabilecek sağlıklı boşlukların olmayışı, her sayfadaki farklı düzen anlayışları, yanlış kullanılan yazı karakterleri, resimlemelerdeki beceriksizlikler ve özensizlikler çocuğun kitaba, dolayısıyla da derse olan ilgi ve sevgisini azaltmaktadır. Nitelikli resimlemeler ve tasarım bütünlüğü olan ders kitapları, çocuğun hayal dünyasını geliştirirken yaratıcı güçlerinin de ortaya çıkmasına olanak verecektir. Bütün bu sebeplerden dolayı sadece Türkiye'deki ders kitaplarının görsel ve biçimsel tasarım sorunlarını ortaya çıkarmak ve irdelemek, soruna ışık tutmakla birlikte gerçek bir çözüm önerisi getirmekten uzak olacaktır. Gelişmiş bir ülkenin (Almanya) aynı düzeydeki ders kitapları ile Türkiye'deki ilköğretim ders kitapları karşılaştırılarak sorunlar ve farkların daha kolay görülmesi amaçlanmıştır.

Bütün bu araştırma ve karşılaştırmaların sonucunda da ortaya konulan eksikler ve yanlışlara çözüm olarak da yeni bir ders kitabı resimlemesi ortaya konulmuştur. Yapılan çalışma bugüne kadar ders kitaplarında hiç kullanılmamış olan kolaj tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Burada amaçlanan, çocuğa estetik ve sanatsal bir yaklaşımla resimlemelerin ve görsellerin sunulmasıdır. Böylece teorik bilimsel bilgilerin sanatsal görsellerle birlikte sunulması amaçlanmıştır.

Çocuğun kişilik, bilgi ve beceri gelişimine büyük katkıları olan ders kitaplarının onun eline geçmeden önceki aşamaları dikkatle titizlikle ve bilinçle ele alınmalıdır. İlköğretim basamağı, çocukların bilgi ve estetik birikimlerini oluşturdukları, anadil becerilerini kazandıkları yoğun bir dönemdir. Ders kitaplarının bu sebeplerden dolayı içerik, biçim ve tasarım açısından çağın gerektirdiği öğretim ilkeleri de göz önüne alınarak yapılandırılması ve üretilmesi zorunlu bir hal almaktadır.

Abstract

Training covering the entire life is a process. We define education as a life process, including all but the most important part of that process creates school life. The most important lesson in the process of strengthening school education tool is the book. This book as a whole must give full support to education. Articles in books, illustration of the regulations and ensure that all of them together creates.

Educational tools, textbooks and supplies among the most functional, most easily accessible and has the characteristics of the most frequently used tool. Some of the text in books and pictures are examples of behaviors to teach, to guide students to increase the knowledge level and has important functions, such as personality development.

Turkish textbooks of primary school children learn their mother tongue is one of the most important resource. And bring the book to read and write native methods to learn with and serving the children, the book contains positive and negative returns will remain in effect. In our country, examined the books taught in educational institutions, the preparation and development are seen as major problems. Illustration and graphic design of textbooks that these problems constitute the most important items. This research examines these issues and is intended to try to bring solutions.

Today, taught elementary school textbooks, to illustrate, look at typography and page design, we are faced with many wrong. Topics in the unnecessary regulations, pages breath can be taken a healthy gap the lack of each page a different layout concept, wrong font used for rendering affects the incompetence and negligence of children's books, so that class interest and affection diminishes. Illustration and design integrity is of qualified textbooks, children's imaginations while developing their creative powers will enable the emergence. All these reasons, only the visual and formal design of the textbooks in Turkey to uncover problems and to explore, but a real solution to the problem of light would fail to bring. A developed country (Germany) with the same level textbooks by comparing the problems in Turkey and the difference was to be seen more easily.

All these comparisons of the results of research and put forward as a solution to the incomplete and inaccurate rendering of a new textbook was introduced. Studies to date have never been used in textbooks was carried out using the collage technique. Intended here, the child of the aesthetic and artistic and visual presentation of an approach is illustrated. So that scientific theory is to present information with the visual arts.

Child's personality, knowledge and skills as a major contribution to the development of textbooks into his hands before the previous phase should be handled carefully and diligently, and with awareness. Primary step, they created the children's knowledge and aesthetic experience, their native language skills is an intense period. Because of that the content of textbooks, the teaching style and contemporary in design principles and configuration of taking into consideration the production has become mandatory.

Önsöz

Günümüzde okutulan ilköğretim 1. sınıf ders kitaplarının resimlemeleri, tipografi ve sayfa tasarımlarına baktığımızda, birçok yanlışlarla karşılaşmaktadır. Konu başlıklarındaki gereksiz düzenlemeler, sayfalarda nefes alınabilecek sağlıklı boşlukların olmayışı, her sayfadaki farklı düzen anlayışları, yanlış kullanılan yazı karakterleri, resimlemelerdeki sanat ve estetikten uzak özensiz yaklaşımlar ve cinsiyet ayrımcılığı gibi birçok olumsuz öge çocuğun kitaba, dolayısıyla da derse olan ilgi ve sevgisini azaltmaktadır. Nitelikli resimlemeler ve tasarım bütünlüğü olan ders kitapları, çocuğun hayal dünyasını geliştirirken yaratıcı güçlerinin de ortaya çıkmasına olanak verecektir.

Bu çalışmada Türkiye ve Almanya'daki ilköğretim birinci sınıf ders kitapları incelenip karşılaştırılarak bu yanlışların neler olduğu ortaya konulmuş, aradaki farklar gösterilmiş ve olması gerekenin ne olduğu açıklanmıştır.

Ortaya çıkan veriler ışığında, çözüm önerisi olarak daha önce ders kitaplarında kullanılmamış, yenilikçi ve farklı bir sanat dili olan kolaj tekniği ile yeni bir ders kitabı resimlendirilmiş ve tasarlanmıştır.

Özet

Eğitim hayatın tamamını kapsayan bir süreçtir. Eğitim şeklinde tanımladığımız süreç bütün bir yaşamı içerse de bu sürecin en önemli bölümünü okul yaşantısı oluşturur. Okul sürecinde eğitimi güçlendiren en önemli ders aracı ise kitaplardır. Bu kitaplar bir bütün olarak öğretime tam destek vermek zorundadır. Kitap içindeki yazılar, resimlemeler ve bunların birlikteliğini sağlayan düzenlemeler bu bütünü oluşturur.

Ders kitapları eğitim araç ve gereçleri arasında en işlevsel, en kolay erişilebilen ve en sık başvuru bir araç özelliği taşımaktadır. Kitabın içerdiği metinlerin ve resimlerin kimi davranışları kazandırmada örnek olma, kılavuz olma, öğrencinin bilgi düzeyini artırma ve kişiliğini geliştirme gibi önemli işlevleri bulunmaktadır.

İlköğretim Türkçe ders kitapları, çocukların anadillerini öğrendikleri en önemli kaynaklardan biridir. Anadilini ve okuma yazmayı kitabın getireceği yöntem ve sunumlarla öğrenecek olan çocuk, kitabın içerdiği olumlu ve olumsuz tüm getirilerin etkisinde kalacaktır. Ülkemizde, eğitim kurumlarında okutulan kitaplar incelendiğinde, hazırlanması ve geliştirilmesi konusunda büyük sorunların olduğu görülmektedir. Ders kitaplarının resimlemesi ve grafik tasarımı bu sorunların en önemli maddelerini oluşturmaktadır. Bu araştırma, bu sorunları irdelemek ve çözüm getirmeye çalışmak amacıyla hazırlanmıştır.

Günümüzde okutulan ilköğretim ders kitaplarının resimlemeleri, tipografi ve sayfa tasarımlarına baktığımızda, birçok yanlışlarla karşılaşmaktadır. Konu başlıklarındaki gereksiz düzenlemeler, sayfalarda nefes alınabilecek sağlıklı boşlukların olmayışı, her sayfadaki farklı düzen anlayışları, yanlış kullanılan yazı karakterleri, resimlemelerdeki beceriksizlikler ve özensizlikler çocuğun kitaba, dolayısıyla da derse olan ilgi ve sevgisini azaltmaktadır. Nitelikli resimlemeler ve tasarım bütünlüğü olan ders kitapları, çocuğun hayal dünyasını geliştirirken yaratıcı güçlerinin de ortaya çıkmasına olanak verecektir. Bütün bu sebeplerden dolayı sadece Türkiye'deki ders kitaplarının görsel ve biçimsel tasarım sorunlarını ortaya çıkarmak ve irdelemek, soruna ışık tutmakla birlikte gerçek bir çözüm önerisi getirmekten uzak olacaktır. Gelişmiş bir ülkenin (Almanya) aynı düzeydeki ders kitapları ile Türkiye'deki ilköğretim ders kitapları karşılaştırılarak sorunlar ve farkların daha kolay görülmesi amaçlanmıştır.

Bütün bu araştırma ve karşılaştırmaların sonucunda da ortaya konulan eksikler ve yanlışlara çözüm olarak da yeni bir ders kitabı resimlemesi ortaya konulmuştur. Yapılan çalışma bugüne kadar ders kitaplarında hiç kullanılmamış olan kolaj tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Burada amaçlanan, çocuğa estetik ve sanatsal bir yaklaşımla resimlemelerin ve görsellerin sunulmasıdır. Böylece teorik bilimsel bilgilerin sanatsal görsellerle birlikte sunulması amaçlanmıştır.

Çocuğun kişilik, bilgi ve beceri gelişimine büyük katkıları olan ders kitaplarının onun eline geçmeden önceki aşamaları dikkatle titizlikle ve bilinçle ele alınmalıdır. İlköğretim basamağı, çocukların bilgi ve estetik birikimlerini oluşturdukları, anadil becerilerini kazandıkları yoğun bir dönemdir. Ders kitaplarının bu sebeplerden dolayı içerik, biçim ve tasarım açısından çağın gerektirdiği öğretim ilkeleri de göz önüne alınarak yapılandırılması ve üretilmesi zorunlu bir hal almaktadır.

Abstract

Training covering the entire life is a process. We define education as a life process, including all but the most important part of that process creates school life. The most important lesson in the process of strengthening school education tool is the book. This book as a whole must give full support to education. Articles in books, illustration of the regulations and ensure that all of them together creates.

Educational tools, textbooks and supplies among the most functional, most easily accessible and has the characteristics of the most frequently used tool. Some of the text in books and pictures are examples of behaviors to teach, to guide students to increase the knowledge level and has important functions, such as personality development.

Turkish textbooks of primary school children learn their mother tongue is one of the most important resource. And bring the book to read and write native methods to learn with and serving the children, the book contains positive and negative returns will remain in effect. In our country, examined the books taught in educational institutions, the preparation and development are seen as major problems. Illustration and graphic design of textbooks that these problems constitute the most important items. This research examines these issues and is intended to try to bring solutions.

Today, taught elementary school textbooks, to illustrate, look at typography and page design, we are faced with many wrong. Topics in the unnecessary regulations, pages breath can be taken a healthy gap the lack of each page a different layout concept, wrong font used for rendering affects the incompetence and negligence of children's books, so that class interest and affection diminishes. Illustration and design integrity is of qualified textbooks, children's imaginations while developing their creative powers will enable the emergence. All these reasons, only the visual and formal design of the textbooks in Turkey to uncover problems and to explore, but a real solution to the problem of light would fail to bring. A developed country (Germany) with the same level textbooks by comparing the problems in Turkey and the difference was to be seen more easily.

All these comparisons of the results of research and put forward as a solution to the incomplete and inaccurate rendering of a new textbook was introduced. Studies to date have never been used in textbooks was carried out using the collage technique. Intended here, the child of the aesthetic and artistic and visual presentation of an approach is illustrated. So that scientific theory is to present information with the visual arts.

Child's personality, knowledge and skills as a major contribution to the development of textbooks into his hands before the previous phase should be handled carefully and diligently, and with awareness. Primary step, they created the children's knowledge and aesthetic experience, their native language skills is an intense period. Because of that the content of textbooks, the teaching style and contemporary in design principles and configuration of taking into consideration the production has become mandatory.

1. Tarihsel Süreç İçerisinde Kitabın Gelişimi ve İlköğretim Ders Kitapları

1.1. Resimli Çocuk Kitaplarının Gelişimi

Kitap olarak adlandırabileceğimiz ilk yapıtlar kil tabletler üzerine yapılarak oluşturulmuştur. Sert bir uçla yumuşak çamurda işlenen yazı levhaları fırınlarda pişirilerek sertleştiriliyor ve dayanıklı hale getiriliyordu. Bu durumda ilk matbaaların tablet fırınları olduğunu söylememiz yanlış olmaz.

Kağıt benzeri maddeler kullanılmaya başlanınca levhalar önce ruloya dönüşmüş, M.S. 2 ila 4. yy'lar arasında Yunan ve Roma tarzındaki rulo metinler yerlerini kodekslere bırakmıştır. Kodeks bugün de kullandığımız kitap, dergi, gazete gibi ürünleri ciltleme biçimidir. Bu yeni biçimle birlikte metinle daha rahat ilişkiler kurulmuş, okurken not alma, sayfa çevirme gibi seçenekleri geliştirme olanağı sağlamıştır.

İlk resimli kitaba M.Ö. 1980'li yıllarda Mısır'da rastlanmaktadır. Resimli el yazması bu kitaplar papirüs ruloları üzerine uygulanmıştır.

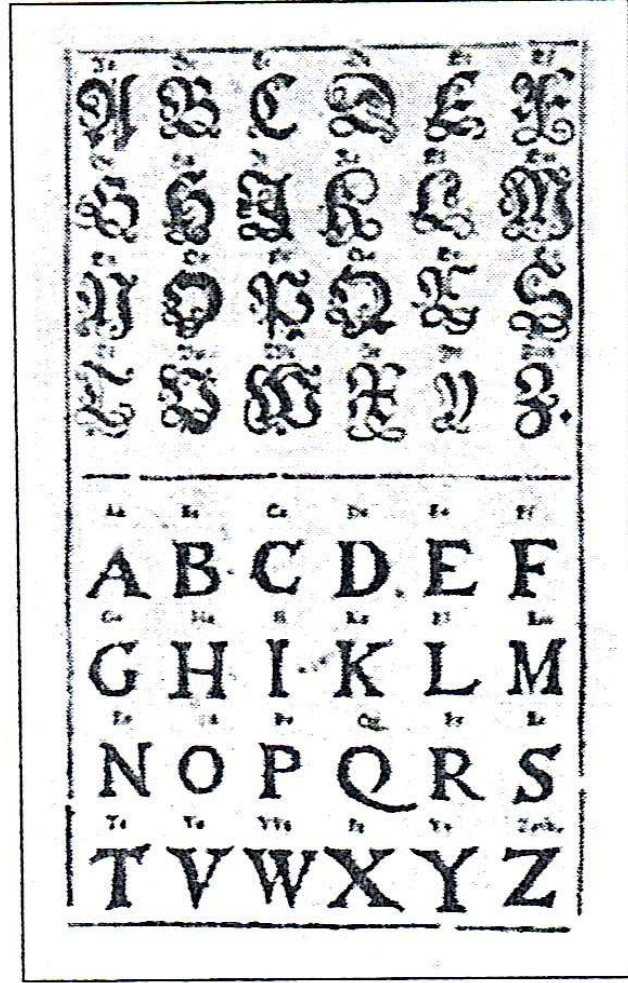
Bu resimlemeler uzun hikayeleri anlatan ve yetişkinleri bilgilendirmeyi amaçlayan, çoğunlukla ölüm konusunu işleyen hikayelerdir.

1440 yılında Gutenberg'in matbaayı bulması kitap konusuna yeni ufuklar açmış artık kitaplar baskı yoluyla kolaylıkla çoğaltılabilir hale gelmiştir.

Alfabe kitaplarının erken basılı örnekleri neredeyse kitap basımı kadar eskiye gitmektedir. Çocuklara okuma yazma öğretirken eğlendirmeyi de amaçlayan bu kitapların geçmişi 15. yy'a dayanmaktadır. 16. yy'ın erken örneklerinden olan ve henüz resimlendirilmemiş olan Elias Huthers'in 1593 yılına ait olan "Künstlich Neu ABC Buch" (**Resim 1**) isimli kitabı sadece Almanca değil, İbranice, Yunanca ve Latince, yani dört temel teolojik dili de öğretmiştir.

1658 yılında Nürnberg'de pedagoji alanında yüzyıl boyunca etkisini hissettirecek küçük gösterişsiz bir kitap yayınlanmıştır "Orbis Sensualium Pictus" Modern pedagojinin babası olarak bilinen John Amos Comenius tarafından yazılmış olan ilk çocuk kitabıdır.

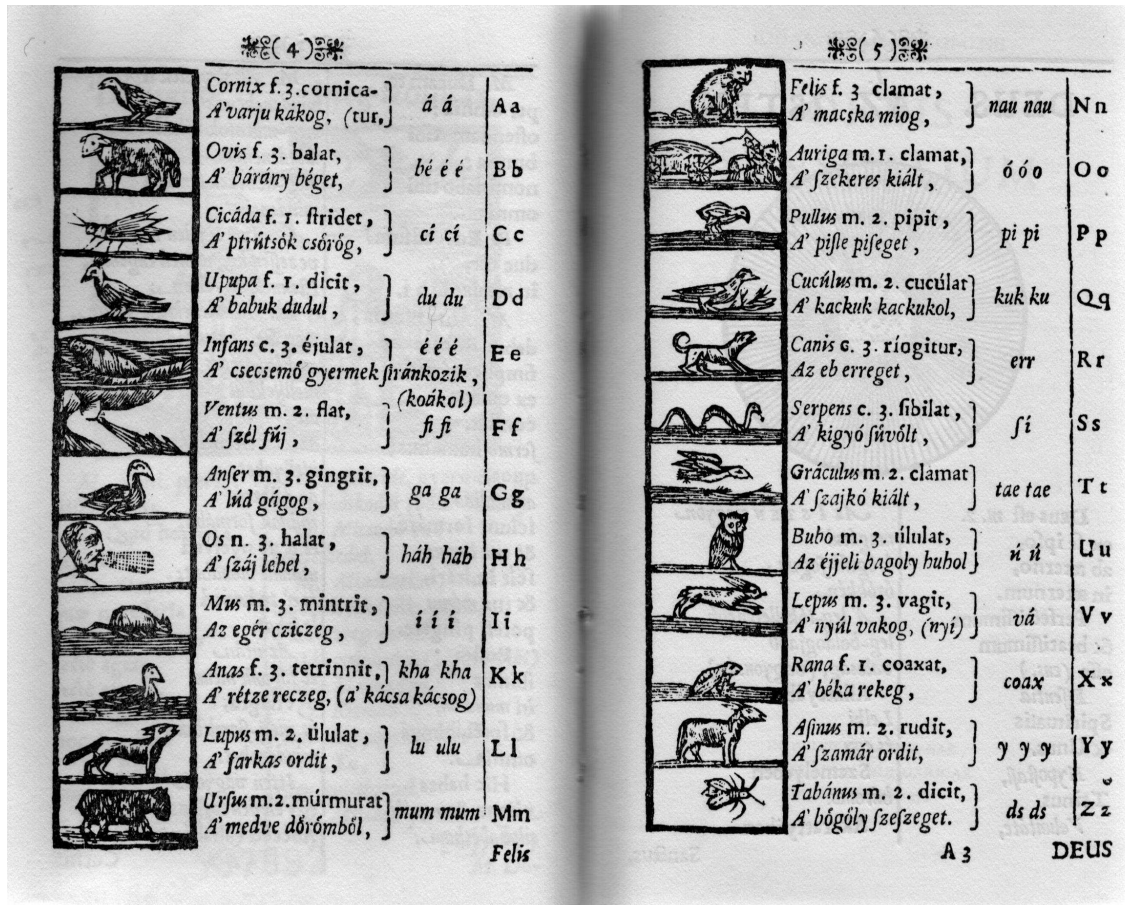
Kitap ansiklopedinin basit bir tipidir. Daha çok resimlerle bağlantı kuran, farklı başlıklar altında yazılmış ve kalıpla basılmıştır. Kitap 150 kısa bölümden oluşmaktadır. 1666 yılında yapılan 4. baskı ile Fransızca ve İtalyanca'ya da çevrilerek dört dilde basılmıştır. 19. yy'da Orbis Pictus'un üretimi kısmen taş basmacılığı ve ıstampa gibi yeni matbaa tekniklerinin kullanılmaya başlamasıyla büyük artış göstermiştir.

(Resim 1) Elias Huthers, Künstlich Neu ABC Buch, 1593

Kitabın önsözünde “Gördüğünüz gibi bu küçük bir kitapçıktır fakat tüm dünyayı ve tüm dili kapsamaktadır, figür ya da oluşumlarla, adlandırmalarla ve betimlemelerle doludur.” denmektedir. “Orbis Pictus” anadil ve Latince için hazırlanmış resimli bir alfbedir. Kitap çocuğa yakın çevresini ve ötede bulunan uzaklıkları, basit şeyleri ve soyut kavramları betimlemekte bunu da etkileyici tahta baskılarla canlandırmaktadır. Gerçek dünyanın bu şekilde ifade edilişi bu sade kitapçığı hayranlık uyandıran bir başarıya kavuşturmuştur.

1713-1767 yılları arasında John Newbery yetişkinler için Basılan kitaplardan farklı olarak çocuk kitapları tasarlamış ve basmıştır. Newbery özellikle yetişkin alıcıların dikkatini çekmeye yönelik niteliklere ve onların manevi değerlerine seslenecek anlatımlara önem vermiştir.

(Resim 2) John Amos Comenius, Orbis Sensualium Pictus, 1658

Çocuklar için ilk resimli modern kitaplar Victoria İngiltere'si döneminde ortaya konulmuştur. (1860 – 1870)

Bu ürünlerin çıkışında İngiltere'nin önde gelen matbaacılarından olan Edmund Evans'ın rölu büyük olmuştur.

Onun zamanında iyi tanınan illüstratörler tarafından küçük çocuklar için resimlenen çok renkli kitaplar seri halde üretilmiştir.

Evans renkli baskı için yeni prensipler öne sürmek yerine her sanatçının tahta baskı tekniğini anlamasına yardımcı olmuş ve sanatçıların potansiyelini en üst düzeyde kullanmalarına olanak vermiştir.

Çocuk kitaplarındaki bu yeni oluşumlar, etkilerini Birinci Dünya Savaşı'na kadar beraberinde getirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da oluşan bu ani değişim üzerine sanatçıların bir çoğu yaşadıkları yerden göç etmek zorunda kalmışlardır. (1)

1- "Ders Kitabı-Harf Devrimi", Eğitim Ansiklopedisi, Ansiklopedi Yayınları, Ankara, 1966.

1.2. Ders Kitabının Tanımı ve Özellikleri

Kitap, yazılı ve basılı gereçler grubunda yer alan ve öğrencinin öğrenme yaşantılarına kaynaklık eden çalışma gereçlerinden biridir. Kitap, eğitimsel yönden yazılı ve basılı bir öğrenme-öğretme ortamıdır. (2)

Kitap, yaygınlaştırma ve koruma amacı ile bir yazılı metnin taşınabilecek ve kolayca kullanılacak bir şekilde çoğaltılmış biçimidir.

Basılmış ya da elle yazılmış, ciltli ya da ciltsiz, kağıt, deri ya da parşömen sayfalar topluluğu olarak tanımlanmaktadır. (3)

Geleneksel eğitim ve öğretim kurumlarında kitap bir amaçtır. Esnek programlarla çalışan çağdaş eğitim ve öğretim kurumlarında ise öğretmen ve öğrenciler sınıf içi etkinlikleri birlikte değişik kitaplardan yararlanarak tasarlar, gerçekleştirir, değerlendirir ve geliştirirler.

Burada asıl hedef kitapların içeriklerini bir eğitim ve öğretim döneminde işlemek değildir. Kitabı çalışmalarda araç olarak kullanmaktır. Asıl amaç öğrencinin sınıfça belirlenen konuların işlenmesi için gerekli materyali birinci kaynaktan edinmeyi öğrenmeleri ve özgün materyaller geliştirebilmeleridir. Bu da ancak günümüzde öğrencilerin çok boyutlu düşünceleri ve çağdaş eğitim teknolojilerinden yararlanmaları ile mümkündür. (4)

Eğitim bilimsel bir süreçtir ve bu süreç içerisinde araçların gerekliliği tartışılmaz bir gerçektir.

Ders kitapları eğitim ve öğretimin vazgeçilmez basılı eğitim araçlarıdır. Her kademedeki öğrenciler tarafından kullanılması zorunlu olan eğitim araçlarının bir takvime bağlı olarak hazırlanıp bastırılması ve okullar öğretime başlamadan önce öğrencilere ulaştırılması zorunludur. (5)

2- Alkan Cevat, Eğitim Ortamları, Ankara, 1979, s. 244-245

3- ERGİN Akif, GÖZÜTOK Dilek, İlköğretim Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu, Ankara, Haziran, 1996, s. 77

4- COŞKUN Hasan, Ders Kitabının Eğitim ve Öğretimdeki Yeri, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu, Ankara, Haziran, 1996, s. 60

5- TURGUT Bekir, Ders kitabı ile İlgili Etkinlikler, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu, Ankara, Haziran, 1996, s. 126

Ders kitaplarında şu kriterlerin dikkate alınması kaçınılmazdır.

- 1- Ders kitabı bilgi kaynağıdır, eğitim – öğretim içeriklerinin aktarım aracıdır.
- 2- Ders kitabında temel bilimsel kavramlar incelenir, açıklanır ve dilsel düzeyde kesin biçimde ifade edilir. Bu bağlamda ders kitabı, öğrencinin dil becerisi ve beğenisini geliştiren en önemli kaynaktır. Dili geliştirmek bilmenin ön koşuludur. İfade edilemeyen düşünce somutlaşamaz, bu nedenle ders kitaplarının dil yönünden zengin düzeyli ve güncel olması zorunludur.
- 3- Ders kitapları bilgi ve deneyimlerin etkili bir şekilde kullanımını sağlayan araçlardır. Bilginin üretken kullanımı öğrencinin bilincinin gelişmesi yönünden önemi büyüktür. Bu yönden öğrenciye verilen bilgilerin yaşamda yerlerinin olması, sorun çözümede öğrencinin işini kolaylaştırır nitelikte olması gerekir. İşlevi olan bilgiler kavrama yeteneğinin ve öz bilincin gelişimini kolaylaştırır.
- 4- Ders kitapları toplumun bilimsel ve sanatsal düzeyini yükselterek, çağdaş eğitim düzeyine ulaştırır. Bireyi çözümleyici, toplumu ise esnek ve gelişmelere açık hale getirerek, sanatsal düzeyin yükselmesine, yaratıcılığa ve hoşgörüyü olanak verir.
- 5- Ders kitabı bir araç olarak doğal olayları, toplum ve insana özgü deneyimleri, seçici bir tutum içinde öğrenciye sunar. Öğrenciyi üretken kılmak için öğrenci üzerinde özel yeteneklerin gelişimini sağlar. Üretime katılımı kolaylaştırır.
- 6- Demokratik yapılı toplum öğrencide sadece üretimi geliştirme yolunda mücadele vermez. Öğrenciyi edindiği bilgilerin daha ilerisine yönlendirir. Bu yönden ders kitabı hem öğretirken hem de edindiği bilgileri kullanıp bilmediğini araştırma yoluna yöneltir. Kitap, öğrencinin düşünme ve eleştiri yeteneğinin gelişmesinde büyük rol oynar.
- 7- Ders kitapları bireyin estetik algısının gelişimine hizmet eden ilk ve önemli birer araçtır.
- 8- İçerik açısından çağdaş ve evrensel bir bilincin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. (6)

Ders kitabı bilgiyi, bilgiye ulaşma yollarını aktaran en eski ve önemini yitirmemiş öğretim aracıdır. Çocuğa yönelikse resimlenmesi, tasarımı farklı bir tavır gerektirir. Uyarıların, uyarıma duyarlılığının, her geçen gün daha da şiddetlendiği günümüzde ders kitapları çocuklara, görsel açıdan ölçülü, amaca uygun, estetik tasarımlar olarak sunulmalıdır. (7)

6- KLAFFKI Wolfgang, Curriculum, İn=Crihtoph Wulf= Wörterbuch der Erziehung, 6, München, 1984

7-KAYA İsmail, Cumhuriyet Dönemi Ders Kitaplarında Çocuk İmajı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994

İlköğretim ders kitaplarındaki resimlemeler metni açıklayıcı nitelikte olmalıdır. Çocuk, dersi kitabından izlerken, görselleşmiş bilgiyi farkında olmadan benimser, öğrenir. Farkında olmadan aldığı bir başka değer de eğer bilinçli illüstratörlerin elinden çıkmışsa estetik değerlerdir. İlköğretimin ilk yılları, çocuğun estetik değerlerinin kazanıldığı, geliştiği bir dönemdir. Bu nedenle ders kitabı sadece bilgi verme aracı değil, çocuktaki estetik değer yargılarının da ortaya çıkmasına hizmet etmelidir.

İlköğretimin ilk yıllarında çocuk henüz oyun çocuğudur. Bu yıllardaki ders kitapları aynı zamanda onların oyun aracı gibi düşünülmelidir. Bu çağ çocukları somut düşünme basamağında oldukları için göremedikleri nesnelere ve olaylara ilişkin kavramları öğrenmekte güçlük çekerler. Onlar için resim, içerikle bağlantıyı kurmak bakımından da önemlidir.

1.3. Ders Kitabının Sahip Olması Gereken Nitelikler

- 1- Eğitim amaçlarının gerçekleşmesine yardım etmeli, öğretim programına uygun olmalıdır.
- 2- Çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimine olumlu katkılar sağlamalıdır.
- 3- Çocuklara “eğlenerek öğrenme” temel ilkesi ile yaklaşılmalıdır.
- 4- Çocuğun kendi kişiliğini tanımasına katkı sağlanmalı, kendi değer ve yetenekleri ona hissettirilmelidir.
- 5- Metinler ve resimlemeler bir bütünlük içinde olmalıdır.
- 6- Kullanılan dil çocuğun seviyesine uygun olmalı, dil gelişimine katkıda bulunmalıdır.
- 7- Çocukların iç dünyalarına canlılık kazandırmalıdır.
- 8- Çevreyi tanımada ve çevresiyle olan ilişkilerini düzenlemesinde destek olmalıdır.
- 9- Merak ve öğrenme duygusunu geliştirmelidir.
- 10- Yaşadığı toplumun kültür ve inanç yapısını tanımasına uyum sağlamasına destek vermelidir.
- 11- Taşıdığı bilgiler “doğru” ve güncel olmalıdır. (8)

İlköğretimin ilk yıllarında çocuk, dikkati dağınık, derse adapte olmakta zorlanan, hareketli bir yapıya sahiptir. Ders kitabı ile ilk defa karşılaşan çocuk önce kitabın kapağı ile karşılaşacak daha sonra kapağı açıp iç sayfaları çevirecektir. Sayfa tasarımı ve illüstrasyonlar çocuk için ne denli dikkat çekici ve ilgi uyandırıcı olursa çocuğun derse olan ilgisi de o denli canlı olacaktır. Böylece derse adapte olma sorunlarının büyük bir kısmı da ortadan kalkacaktır.

1.4. Kitap Tasarımının Tanımı ve Tarihi

1984 yılında, Tel Brak, Suriye’de M.Ö. dördüncü bin yılda kalma iki küçük dikdörtgenimsi kil tablet bulundu. Bunlar yalın etkileyici olmayan nesnelere. Her birinin üstünde birkaç belli belirsiz iz vardı.

Üstte bir çukur ve ortada çöp hayvanlar. Arkeologlar çukurun on sayısını ifade ettiğini söylüyorlar. Tüm tarihimiz bu iki gösterişsiz tabletle başlıyor. (9)

Bunlar bildiğimiz en eski yazı örnekleridir.

“Burada on keçi vardı.” “Burada on koyun vardı.” diyor bu yazılar.

Mezopotamya’daki kitapların hepsi elde tutulmak için yapılmamışlardı. Örneğin Orta Asur Kanunları çok daha geniş yüzeylere yazılmış olan metinleri vardı. Asur kentinde bulunan ve M.Ö. onikinci yüzyıldan kalma bu kalıntılar yaklaşık yirmi metre kare alanı kaplıyor ve iki sütun üstünde yer alıyordu. (10)

Okurun isteği ne olursa olsun, bir kitabın biçim olasılıkları kısıtlıydı. Kil, tablet üretmeye yatkın bir malzemeydi ve papirüsün kurutulmuş ve ince ince liflerine ayrılmış dallarından tomarlar (rulolar) yapabiliyorlardı, her ikisi de taşınabilir olmalarına rağmen onları açacak ciltlenmiş kağıtları – kodeksi üretmeye uygun değillerdi. Kil tabletlerden oluşan bir kodeks ağır ve hantal olurdu. Her ne kadar papirüsten yapılmış kitaplar varsa da, papirüs katlanmak için çok kırılabilir bir yapıdaydı.

Parşömen ya da tirşe (ikisi de hayvanın derisinden yapılır) istenilen her ölçüde kesilip katlanabiliyordu. Yaşlı Plinius’a göre Mısır kralı Ptolemaios papirüs üretimini ulusal bir sır halinde tutmak ve İskenderiye Kütüphanesi’nin üstünlüğünü korumak için papirüs’ün dışarı satımını yasaklamış, böylelikle rakibi Bergamalı Kral Eumenes’i kütüphanesindeki kitaplar için yeni bir malzeme bulmaya zorlamıştı. (11)

Plinius doğru söylüyorsa parşömen Kral Ptolemaios’un bu yasağı sonucu M.Ö. ikinci yüzyılda Bergama’da ortaya çıkmış olduğuna inanmamız gerekiyor ama bu tarihten bir yüzyıl önce yapılmış parşömen kitaplar var. Günümüze kalan en eski deriye yazılmış Yunan kitabı üçüncü yüzyıldan kalma bir İlyada, şu an Biblioteca Ambrosiana Milan’da bulunmakta.

Sekizinci yüzyılda Avrupa’da kitap yapımında kullanılan yegane malzeme parşömen oldu. Parşömen papirüsten daha sağlam olmakla kalmıyor, ucuza da mal oluyordu.

Kodeks sayfasında yazının dört tarafında bırakılan boşluklar not düşmeye ve açıklamalar yapmaya olanak sağlıyordu. Okura öyküye katılma olanağı veriyordu ki rulo halinde bir tomarı taşırken bunu yapabilmek çok zordu.

9- GAUR Albertine, A History of Writing, Londra, 1984

10- DRINGLER David, The Hand- Produced Book, Londra, 1953

11- MANGUEL Alberto, Okumanın Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Şubat, 2004, s.154

Kodeks'in yararları üstünlüğünü korudu, M.S. 400'lere gelindiğinde, geleneksel tomarların kullanımı terk edilmiş, hemen hemen tüm kitaplar dikdörtgen bir biçimde toparlanmış sayfalar olarak sunulmaktaydılar. Bir kere katlandığında parşömen "folyo" oluyordu, ikinci kez katlandığında "kuarto" oluyor, üçüncü kez katlandığında da "oktavo" oluyordu. 1527 yılında 1. François, Fransa Krallığı'nda sayfa ölçüleri standardı yayımlattı. Bu kurala uymayanlar hapse gönderiliyordu.

Gutenberg'in buluşunun etkileri kısa sürede ortaya çıkan ve uzaklara ulaşabilen türdendi. Çoğu okur kısa sürede yararlarının neler olabileceğini kavramıştı bile; sürat, metinlerde eşitlik, göreceli ucuzluk. (12)

İlk İncil'in basımından birkaç yıl sonra, Avrupa'nın dört bir yanında matbaalar kuruldu. 1465'te İtalya, 1470'te Fransa, 1472'de İspanya, 1475'te Hollanda ve İngiltere'de, 1489'da Danimarka matbaa sahibi oldular.

19.yy sanayi devrimine bağlı iki teknik yenilik, kitap üzerinde olağanüstü bir gelişme sağladı. Bunların etkililikleri birbirine bağlıydı, şayet kağıt bolluğu basım iyileştirilmezse yararsız, aynı şekilde basımın iyileştirilmesi ise kağıdın sınırlılığı ile anlamsız kalacaktı.

Ne var ki bu iki sorun da 19.yüzyılda çözümlendi. Kağıt Louis Nicolas Robert tarafından icat edilen makine tarafından otomatik olarak imal edilmeye başlandı (1798). 1843'den başlayarak gazeteler için saman hamuru kullanıldı. Kısa bir süre sonra ise bunun yerini odun hamuru aldı.

1.5. Ders Kitabının Öğretmene, Eğitime ve Öğrenciye Sağladığı Faydalar

Öğrenim içeriklerinin belirlenmesi, bu içeriklerin edimi için yürütülmesi gereken etkinlikler, bilgilerin kapsamının saptanması ve bilimin gelişmesine koşul olarak yeniden düzenlenmesi, kitabın bilgilendirme işlevini oluşturur.

Eğitim programlarının öngördüğü bilgilerin işlenmesi ve toplumsal hayatta kullanılabilir duruma getirilmesi bu doğrultuda gerçekleştirilebilir.

Didaktik kuralları gereği ders kitabındaki bilgilerin somut, kavranabilir olmasına özen gösterilir. Bilgiler eğitimbilim yönünden işlenirken öğrencinin duyumlama ve bilinç açısından seçici biçimlendirici bir tutum geliştirmesi başlıca amaçtır.

Konuların belli bir dizge, sıra ve zihinsel bağlantı içinde seçilip işlenmesi önemlidir. Amaç, öğrenciye bilgileri bilimsel yönden dizgeleştirme yöntem ve becerisini kazandırmaktır. Öğrencinin dizgeleştirilmiş bilgilerle zihinsel boyutta işlem yapabilir duruma gelmesi amaçlanır.

12- NEEDHAM Paul, "Haec sancta ars: Gutenberg's Invention As a Divine Gift", Gazette of the Grolier Clup, New York, 1991, Sayı: 42

Öğrencinin sistemleştirme yeteneğini geliştirebilmesi için çeşitli aşama ve düzeyler için öngörülen ders kitapları arasında bağlantı ve bütünlük olmalıdır. Örneğin ilköğretim Türkçe ders kitaplarının 1. sınıftan 5. sınıfa kadar verilen içeriklerin birbirini tamamlaması ve geliştirmesi amacıyla seçilmiş olması gerekmektedir. Gereksiz tekrarlardan öğrenme isteğini ketlediği için özellikle kaçınılmalıdır.

Dil gelişimi açısından tüm kitaplar önemli olmasına karşın, Türkçe ders kitapları özel öneme sahiptir. Bu nedenle, bu kitaplarda kavram gelişim aşamalarının – basit kavramlar, günlük dile özgü kavramlar, bilimsel kavramlar olarak öğrencinin zihinsel gelişimi ile ilişkisi gözetilerek sunulmalıdır. Dengeli bir yaklaşım, kesintisiz kavram gelişimi için çok önemlidir. Öğrencinin zihinsel gelişimi ne zorlanmalı ne de hafife alınmalıdır.

Çağdaş bir ders kitabı, öğrencinin konuları irdeleme, edindiği bilgileri denetleme ve değerlendirme yetenek ve alışkanlığını geliştirip kolaylaştırmalıdır. Bilgilerin ediminde yürütülen etkinliklerin yerinde seçimi, özdenetimi kolaylaştıracak bir etmendir.

Eğitim ve öğretimin en başta amacı, öğrencinin kendi kendine bilgi toplama, toplanan bilgileri dizgeleştirme ve uygulama gereksinimi, isteğini geliştirmektir. Ders kitabı, öğrencide bu doğrultuda sürekli yeni bilgiler, yeni gereksinimler uyandırıcı nitelikte olmalıdır. Öğrenciyi, yeni bilgiler temelinde kendini yenilemeye yönlendirmelidir.

Ders kitabı, öğrencinin okul dışı alanlarda edindiği bilgileri, konuya ilişkin ek bilgiler ve kullanılan çeşitli araç – gereçleri eşgüdüm içinde kullanarak daha fazla verim elde etmesine yardımcı olmalıdır.

Ders kitabının öğrencide toplumun yaşam biçimi gereksinimleri ve istemlerine uygun olarak kişilik geliştirmelerine katkısı büyüktür. Ancak, ders kitapları, demokratik düşünceli, ülkesini, toplumunu ve insanları seven, yaratıcı kişiliğin yerleşmesine katkıda bulunduğu gibi, baskıcı, bireyci, ufku son derece dar, bilimsel bilgilere kapalı kişiliğin gelişmesine de neden olabilir. Bu nedenle ders kitapları, tasarım ve yazım aşamalarında de demokratik, çağdaş düşünceyi ve özerk kişiliğe saygılı kurumların, bilimcilerin, sanatçıların ve uzmanların denetimlerinde gerçekleştirilmelidir. (13)

Resimlemeler seçilirken ve hazırlanırken içeriği hazırlayan kişilerin görüşleri alınmalıdır, resimlemeler metinleri destekler nitelikte olmalıdır. Ayrıca resimlemeler hazır durumlar sunmamalıdır, hazır durumlar çocuğu düşünmeye sevketmeyeceği ve hayal gücünü geliştirmesini sağlamayacağı için bir eğitim aracının ihtiyaçlarını tam olarak karşılamayacaktır. (14)

13- SEVER Sedat, Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Yapısal ve Eğitsel Özellikler, ABECE Eğitim, Ekin ve Sanat Dergisi, Ankara, 1990, Sayı: 107, s. 14-15

14- BİNBAŞIOĞLU Cavit, Genel Öğretim Bilgisi, Ankara, 1983, s. 228

Konuların görselleştirilmesi ve öğrenmenin kalıcılığını sağlayan resimlemeler yeterli düzeyde kullanılmalıdır, grafik unsurun az kullanılması ile lüzumsuz, fazla kullanılmasının da yeterli ve yararlı olmayacağı bilinmelidir. **(15)**

Sayfa tasarımı yapılırken sayfa kenarlarına yeterli boşlukların bırakılması gereklidir. Kesimle yazılar ve resimler arasına en az iki santimetre boşluk bırakılmalıdır. Bu boşluğun bırakılması gözün dinlenmesi için zorunludur.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Yönetmeliği'nde sayfa düzeniyle ilgili olarak " Sayfaların yazı alanı dışında kalan alt, üst, sağ ve sol yanlarında en az 2 cm boşluk bırakılır." Diye bir kural yer almaktadır. **(16)**

Resimlemelerde, renklerde, yerleşimlerde çocukların psikolojik yapısı ve bu unsurların çocuk psikolojisi üzerine etkileri düşünülmeli ve hatta tasarım aşamasında çocuk psikolojisi uzmanlarının da görüşleri alınmalıdır. Basım, işin sunulmasında en büyük önem taşıyan aşamadır çünkü bir tasarım ne kadar iyi olursa olsun kötü bir basım tüm çalışmayı başarısız kılacaktır. Ders kitaplarının biçimsel düzenlenişleri kitabın okunmasını, sevilmesini, uzun süre kullanılmasını sağlamaktadır.

Kitapların görsel düzeninin yetkinliği grafik tasarıma koşut bir görünüm sunmaktadır. Kitabın grafik tasarımı demek görsel düzenlemelerin tümünün düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Görsel düzeni oluşturan grafik tasarım öğeleri harf, sözcük, paragraf, resimleme, fotoğraf, renk, doku ve kağıt gibi kitabı elle tutulur, gözle görülür yapan öğelerin tümüdür. **(17)**

Bir kitabın tasarım süreci, aşağıdaki evrelere ayrılabilir.

1. Yayına hazırlama: Kitapta yer alacak metinde, yazarın ve okuyucunun yararına bazı küçük değişiklik ve düzenlemeler yapılır.
2. Görsel planlama: Basılacak imgelerin görsel yapısı hakkında belirleyici kararlar alınır.
3. Teknik planlama: Kitabın yapısı ve üretim teknikleri saptanır. **(18)**

Öğrenmenin büyük oranda görme duyusuyla geliştiği göz önüne alındığında eğitim ve öğretimde kullanılan ders kitaplarının görsel açıdan yetkin olma zorunluluklarının önemi de ortaya çıkmaktadır.

- 15- ULUĞ Fevzi, Okulda Başarı, İstanbul, 1993, s.115
16- PEKTAŞ Hasip, Ders Kitaplarında Tipografi ve Tasarım Sorunları, Ders Kitaplarında Görsel Tasarım ve İnceleme Ölçütleri Semineri, Ankara, Nisan, 2001
17- ZÜLFİKAR Sayın, Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk Romanlarına Görsel Düzen Açısından Bir Yaklaşım, A.Ü. Eğitim Bilimleri Yayınları 186, Mayıs, 2001, s.99
18- BECER Emre, Bir Kitabın Grafik Tasarımı: Armonik Kurallar, Değerlendirme Yöntemleri ve Değişen Koşullar, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu, Ankara, 1996, s.135

1.6. Kitap Tasarımının Amacı ve Önemi

Kitaplar iki genel kategori içinde incelenebilirler. Bunların bir bölümü eğitim ve araştırma amacına yönelik olarak üretilmişlerdir ve masa üzerinde okunurlar. Diğerleri ise koltukta, sandalyede ya da yolculuklarda okunurlar ve genellikle elde tutulurlar. (19)

Kitap tasarımının amacı, verilmesi gereken mesajın en kalıcı ve çarpıcı biçimde verilmesini sağlamaktır.

Kitap tasarımında, grafik sanatların tamamında olduğu gibi sadece estetik duygu değil, maliyet, işlevsellik, hedef kitle gibi çok farklı etmenler bir araya gelmekte ve mükemmeli gerçekleştirme amacı güdülmektedir.

Kitapları sıkıcılıktan kurtarıp ilgi odağı haline getirmek, konuları unutulmayacak şekilde görsel unsurlarla desteklemek, gerek font, punto gerekse yazı ve grafiklerin yerleşimi ile birliktelik sağlayarak gözün sayfa üzerinde gereksiz zaman kaybetmesini engellemek, kitap tasarımına önem vermekle mümkün olur. (20)

1.7. Kitap Tasarımının Anlatım Gücü

Ders kitapları eğitimin bir parçası olarak, çağcıl insanın yaratılmasında ve biçimlenmesinde vazgeçilmez eğitim araçlarıdır. Okuyanla okunanın bağımsız tekil ilişkiye girdiği okuma anı, bireyin dolaysız etkilenme ve biçimlenme sürecini başlatır. Bu süreçte okuyan bağımsızdır, okuduklarının verilerini algısında, düşünme süreçlerinde yeniden biçimler. Bu nedenle kitap yalnızca bilgi aktarım aracı değil, karşılıklı düşünme diyalogunun bir tarafı olarak kabul edilmelidir. (21)

Özgünlük, güçlü bir kişiliğin temel taşıdır. Özgüven, toplumun diğer üyelerini anlama istemi, bireyin kendini gerçekleştirme yetisi, eleştirel ve gelişmeye açık tutum, sağlam ve çağdaş bir kişiliğin başlıca özellikleridir. Kitap ve okuma edimi, bu özelliği güçlendirmede rol almayı gerçekleştirmek durumundadır. Kişiliğin oluşumunda öğrenme önemli bir etkidir. Ancak öğrenme, bireyin öz çabasını ve öğrenme istemini gerekli kılar, işte bu süreçte kitabın görselliği, tasarımının anlatım gücü ve çekiciliği devreye girer, kitap öğrenme isteğini uyandırabilecek güçte çekici olmalıdır. (22)

19- BECER Emre, a.g.e. s.137-138

20- ÜNAL Özgür, Ders Kitabı Resimlerinin Analizi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001, s.23

21- DIXON N.F. The Begining of Reception, New Horizion of Psychology, London, 1975, s. 45-46

22- DOYRAN Emine Yıldız, İlköğretim Birinci Sınıf Ders Kitapları İllüstrasyonlarının Çocuğun Eğitimine Katkısı, A.İ.B.Ü. Eğitim Bilimleri Yüksek Lisans Tezi, 1997, s.26

1.8. Türkiye’de Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Ders Kitapları

Ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığı’nın belirlediği program doğrultusunda denetlenir ve bu süreç içerisinde ders kitapları doğal olarak dönemin eğitim politikaları esas alınarak denetlenmişlerdir. İlköğretim ders kitaplarının tarihsel süreç içerisinde bir incelemesi yapılacaksa öncelikle bu konu göz önünde bulundurulmalıdır, bu yüzden başa gelen hükümetlerin eğitim politikalarının da bilinmesi gerekmektedir.

“Yeni bir toplum yaratma çabası içindeki genç Türkiye Cumhuriyeti, eğitimden büyük işler beklemiştir. Cumhuriyetin eğitim sistemi aslında bir tepki üzerine kurulmuştur. Amaç; Osmanlı’nın dinsel eğitimini ve onun etkilerini silmektir.”
(23)

1926 programının yazım konusundaki tavsiyesi bu düzensizliğin boyutunu anlatmaya yeterlidir. “Hiç olmazsa her okuldaki öğretmenler, en çok geçen sözcükleri nasıl yazacakları konusunda anlaşılıp, öğrenciye bu yazım biçimini öğretmelidirler...”

Cumhuriyetin ilk yıllarında henüz Arap abecesi kullanılmaktadır. Bu abece Türkçe’nin seslerine uygun olmadığı için okuma yazmada çeşitli güçlükler çıkarmaktadır. Türkçe sözcüklerin yazılımları standart biçimlere bağlanmamış olduğundan ortaya çok çeşitli yazım biçimleri çıkmıştır.

Atatürk, gençlik yıllarından beri Türkçe okuma ve yazmayı kolaylaştıracak yollar aramıştır. Atatürk 9 Ağustos 1928 günün akşamı İstanbul’da Sarayburnu Parkı’nda halka karşı bir konuşma yapmış ve şöyle demiştir: “Arkadaşlar bizim ahenkli zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Yüzyıllardan bu yana kafalarımızı demir çerçeve içinde bulduran, anlaşılamayan ve anlamadığımız işaretlerden kurtarmak ve bunun gereğini anlamak zorundayız.”(24)

1924’te Milli Eğitimin sorunlarını çözmek üzere toplanan, o günkü adıyla “Birinci Heyet_i İlmiye” ilkokulları 5 ortaokulları 3 yıl süreli olarak belirlemiştir. “1926 tarihli ilkokullar programında ana dili eğitiminin amaçları, uygar toplumların bu konudaki amaçlarını kapsayacak nitelikte 5 madde olarak saptanmıştır.

- 1- Sözlü ve yazılı anlatımı anlayabilmek;
- 2- Düşünce ve duygusunu sözle ve yazıyla anlatabilmek;
- 3- Dilini zenginleştirerek doğru düşünme alışkanlığını zenginleştirmek;
- 4- İyi ve güzel duygusu, edebi zevk kazanmak;
- 5- Ölçülü Türkçe’yi (kültür dilini) kazanmak.

23- KONGAR Emre, Kültür Üzerine, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 82

24- “Ders Kitabı-Harf Devrimi”, Eğitim Ansiklopedisi, Ansiklopedi Yayınları, Ankara, 1966.

Bu program anadili eğitimini bir bütün olarak almak görüşünü de getirmiştir. (25)

Kendi diline önem veren Türkiye Cumhuriyeti 1 Kasım 1928 tarihinde, Latin abecesinden Türkçe'nin seslerine uyan bir abece kabul etti. Gene bu yıl Milli Eğitim Bakanlığı "Dil Heyeti" diye adlandırdığı bir kurul oluşturdu. Dil bilgini ve yazarlardan oluşan bu kurula "İmla Lugatı" adlı bir yazım kılavuzu yaptırarak Türkçe'nin yazım konusunda ana sorunlarını çözümlendi.

Türkçe abecesinin kabulünden sonra ilk okuma yazma kitaplarının adı "alfabe" olarak değiştirildi, günümüzde "ilk okuma yazma" kitabıdır.

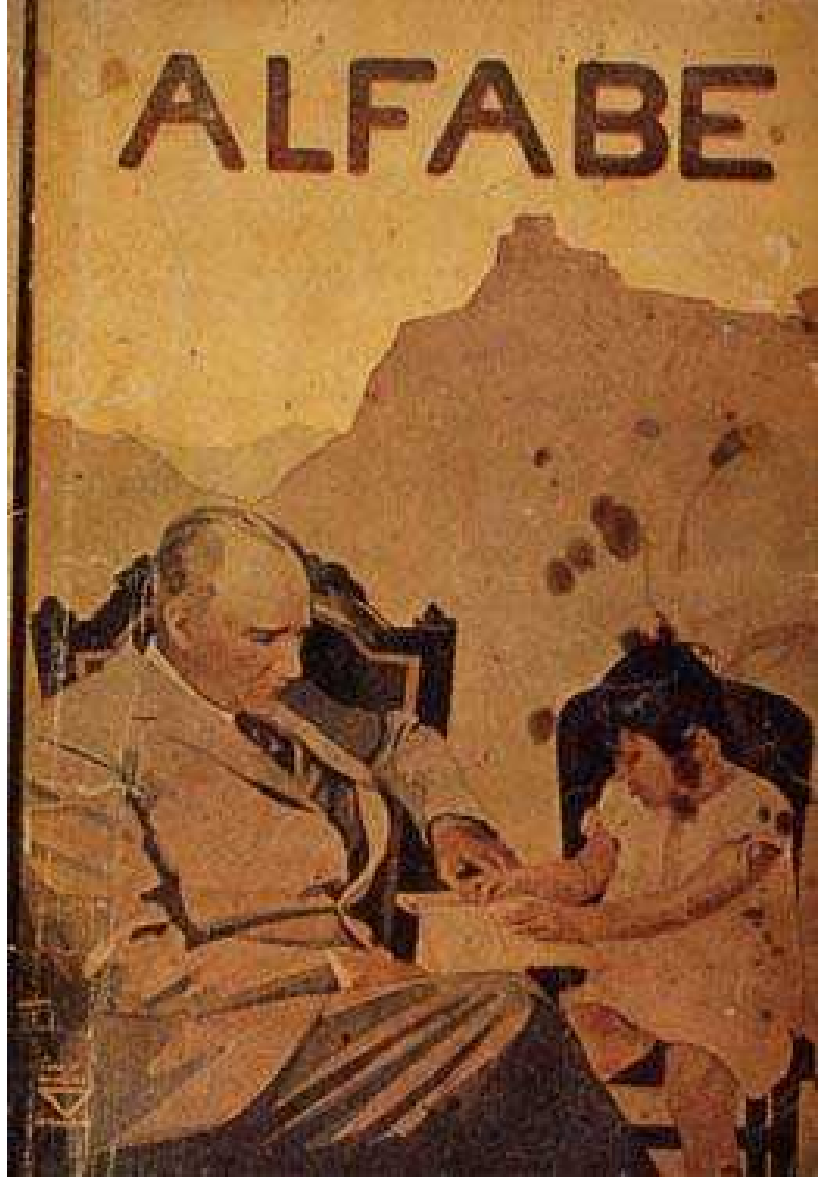
1936 İlkokullar programında çocuğun varlıkları, olayları ve bir sözün anlamını bütün olarak görüp anlama özelliğine (Gestalt Teorisi) uyularak, ilk okuma yazma öğretiminde tümceden başlama. "çözümleme" yöntemi uygulanması kabul edildi.

Yazılar hacim yönünden 1-2. sınıflarda 25-30 sözcükten başlar. Okuma kitapları okuma-yazma kitapları becerisinin ilk evresini geçirmiş çocukların okuma ve anlama yeteneklerini geliştirmek, onlara bilgi ve edebiyat eserlerini okumaya hazırlamak üzere düzenlenmiş kitaplardır.

Bu gelişmeler sırasında ders kitapları "tek kitap" ilkesine göre hazırlanmıştır. 1933 yılına kadar, kitapların basım ve kabulü belli bir yasaya bağlanmamış ancak yasa 3 Haziran 1933'te kabul edilip 13 Haziran 1933'te yürürlüğe girmiş, kitap basımı düzenlenmiştir. 2259 numaralı yasa "Maarif Vekilliğine Bağlı Mekteplerde Okutulacak Ders Kitaplarının Basılması ve Dağıtılmasıyla Bu Maksat İçin Kurulacak Mektep Kitapları Sandığı Hakkında Kanun" adını taşımıştır. Yasanın 7. maddesi kitapların finansmanı için bir "mektep kitapları sandığı" kurulmasını öngörmüştür.

Bu dönemde çağdaş cumhuriyetimizin ders kitapları yenilikçi bir anlayışla değişmeye başlamıştır. 1937 yılında yayımlanan İlham Hulusi Görey'in , iç sayfalardaki resimlemeleri Ramiz Gökçe'nin yaptığı "Alfabe" kitabı, renkli resimlendirilmiş ilk önemli eserdir. Kitabın kapağında yer alan Mustafa Kemal Atatürk, batılı modern giysiler içindeki manevi kızı Ülkü'ye okuma öğretirken resimlenmiştir. (Resim 3)

25- GÖĞÜŞ Beşir, "Türkiye'de Cumhuriyetten Beri Türkçe Eğitim Kitapları", Türk Alman Kültür İşleri Kurulu Yayını, Ankara, 1996, s.6

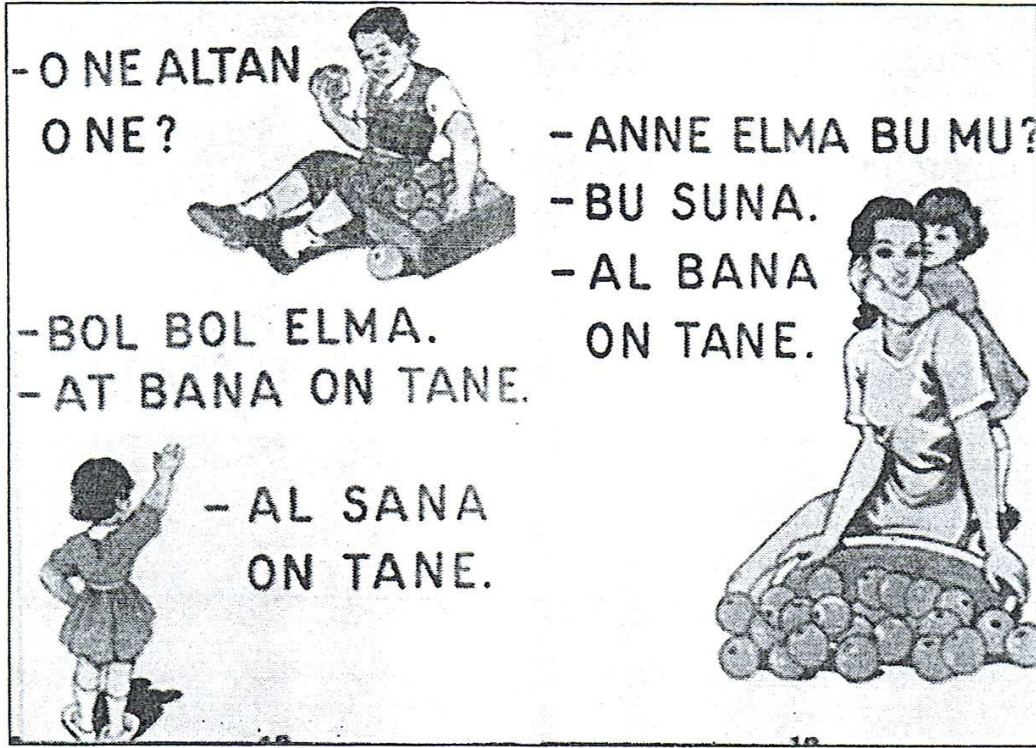

(Resim 3) Alfabe, İlhap Hulusi 1937

1932 yılında Türk dilinin Osmanlıca'dan temizlenmesi ve Türk tarihinin yeniden ele alınması istenmiştir. Bu amaçla Ankara'da Türk Dil Kurumu, hemen sonra da Türk Tarih Kurumu kurulmuştur. Türk Dili Osmanlıca'dan arındırılıp, sadeleştirilmeye başlanmıştır. Yenilikçi yaklaşımın izleri alfabe kitaplarında görülmektedir. Kitapların dili, Türk alfabe kitapları dil devrimi anlayışına uygun biçimlendirilmiş, dile yeni sözcükler yerleştirilmiştir.

Kapakdaki kız çocuğuna okuma öğreten Atatürk resimlemesi, yeni eğitim sistemini ifade eden bir gösterge niteliğindedir. Ramiz Gökçe kitabın iç sayfalarını suluboya tekniği ile resimlemiş , kent ve köy okullarına olmak üzere kültürel ve sosyal açılardan iki farklı şekilde hazırlanmıştır.

Kurulan yeni cumhuriyetin ideolojileri doğrultusunda ders kitapları çağdaş yaşama biçimlerinin ele alındığı, bu ideolojilerin sistemli bir şekilde geniş halk kitlelerine ulaştırıldığı en önemli iletişim aracı olduğu görülmektedir. İdeal aile resimlemelerinin ve aile içi birlik-beraberlik, dayanışma ve sevgi örneklerinin bolca bulunduğu kitaplarda resimlemeler, çocukların bilinç altına yerleşecek şekilde tasarlanmıştır. (Resim 4)

(Resim 4) Alfabe, 1945

1943 yılında yarışma yoluyla ders kitabı yazımı yolunda önemli bir yol alınmıştır. Bu kararla yurt çapında yapılan yarışmada 21 kitap arasından birinci olarak seçilen, yazarının A. Hilmi Güçlü'nün olduğu, Ramiz Gökçe'nin resimlediği ve baskısını Maarif Matbaasının yaptığı Alfabe kitabı, ilk baskısında resimleme, kağıt ve baskı kalitesi açısından üzerinde titizlikle çalışılmış kaliteli bir örnektir. (Resim 5)

(Resim 5) Alfabe, 1943

1946- 1950 çok partili dönemde ders kitaplarında tek kitap uygulaması yürürlükten kaldırılmış ve alınan bu karardan sonra ders kitapları uygulamaları başarısızlığa doğru giden yola girmiştir. Karar sonrası bazı ders kitapları yayınevlerince bastırılırken bazıları da devlet tarafından bastırılmıştır.

Tek kitap uygulaması 1949 yılına kadar sürdürülmüştür. 1949 yılı itibariyle uygulanan çok kitap uygulamasının dayandırıldığı yasa aslında bir basım ve dağıtım yasası olmuştur. 6 Haziran 1949 tarihinde kabul edilip 11 Haziran 1949 tarihinde yürürlüğe giren 5429 sayılı yasa “Okul Kitapları Sandığı”ni ortadan kaldırarak “Devlet Kitapları Döner Sermayesi”ni kurmuştur. Yine aynı yasaya göre ders kitapları üç yıl için kabul edilecektir. Yasanın uygulamasını zamanın Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, “Artık tek kitaptan çok kitaba dönmenin zamanı gelmiştir” diyerek ilan etmiştir.

(Resim 6) Ramiz Gökçe'nin 1933 yılında resimlediği Abece kitabı.

(Resim 7) 1943 yılında basılmış bir başka Abece kitabı.

Daha sonra, dil devriminden geri dönüşler izlenmiş, buna bağlı olarak ders kitaplarının da dilleri eskiye dönmüş fakat bu durum 24 Haziran 1973 tarihinde yürürlüğe giren 1739 sayılı yeni bir yasaya “Milli Eğitim Temel Kanunu”na kadar sürmüştür. Yeni yasanın 54. maddesi şöyle demektedir.

Milli Eğitim araç ve gereçlerini;

- 1- Hazırlamak, imal etmek ve satın almak;
- 2- Kişilere, kuracağı komisyonlara veya yarışmalar düzenleyerek hazırlatmak;
- 3- Özel kesimce hazırlananlar veya imal edenler arasından seçmek veya tavsiye etmek suretiyle 53. maddede belirtilen görevini yerine getirir.

Demokratik Partinin başa geçmesiyle Milli Eğitim Bakanlığı'nın okul kitaplarında “tek kitap” uygulamasını 1949'da yürürlükten kaldırması, özel girişim yayıncılarına verimli bir alan açmıştır. Burada siyasi düşüncelerin etkisi altında kalmaksızın, ders kitaplarının basımında serbest rekabetin, kitapların düzeyini yükselteceğine inanılmışsa da denetim ve uygulama alanlarının siyasi otoritelere bağlı oluşu hiçbir şeyi değiştirmemiştir.

Özel girişim yayıncıları, ders kitaplarından çok para kazanmaya başladıkları halde görsel nitelik ve içerik bakımından iyi ders kitapları çıkaramamışlardır. Bunun nedeni de yeni hükümetin yayıncılar üzerinde baskı ve sansür uygulamaları olmuştur. Yayıncılar yeni hükümetin ideolojisi doğrultusunda kitaplar çıkarmaktan başka hiçbir şeye karışamaz olmuşlardır. Çok kitap uygulaması böylece amaçlanan hedeflerden uzaklaşmıştır.

Çok partili dönemde eğitim kurumlarında okutulacak ders kitaplarının sağlanması, geliştirilmesi, kullanılma süresinin belirlenmesi, telif haklarının ve fiyatının belirlenerek hizmete sunulması görevi “Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı”na verilmiştir. Bu süreçten sonra çağdaş eğitim sisteminin ihtiyaç duyduğu en önemli eğitim araçlarından olan ders kitaplarının üretimi başarısızlığa doğru gitmeye başlamıştır.

Süleyman Demirel hükümeti zamanında (31.03.1975 – 21.06.1977) siyasi iktidara yakın bazı yazarlara ders kitabı ismarlama yoluna gidilmiştir. Böylece tek kitap uygulamasına dönülmüş, kitaplar da siyasi iktidar tarafından kendilerine güvenilen kişilere yazdırılmıştır. Ancak bu uygulama demokratik anlayışa ters düşen bir yaklaşımla uygulamaya konulmuştur. İsmarlama yazdırılan bu kitaplar dili açısından oldukça fazla eleştiri ve tepki almıştır. Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı “İsmarlama Kitaplar Üzerine Bir Rapor” adlı araştırma, bu kitapların içinde yer alan başta düşünce özgürlüğü olmak üzere halkçılık, laiklik, devrimcilik gibi ilkelerin önemli derecede yaralar aldığını belirtmiştir.

1980'li yıllara gelindiğinde kitap kapaklarında Atatürk resmi vazgeçilmez bir öğe haline gelmiştir. Kitapların iç sayfalarında ise metinler sıkıştırılmış, boşluk bırakılmayacak şekilde konular sıralanmıştır. Genel olarak bu kitapların saman kağıda basılmış olması da tasarruf amaçlı bir anlayışın göstergesidir.

1985'den sonra ders kitaplarındaki içerikler üzerine uygulanan son değişiklikler, toplumsal değer yargıları diye benimsetilmeye çalışılan gelenekçi yaklaşımları dinsel ve cinsiyet ayrımcı bir şekilde, sadece kılık değiştirerek bu yıllarda varlığını surdrmüştür.

Ülkemizde okutulan ders kitapları yayıncılık alanındaki teknolojik olanaklardan tam anlamıyla faydalanılmadan hazırlandığı için baskı sorunlarıyla dolu bir dönemde olduğu gözlenmektedir. Bu kitapların tasarımlarını yapan kişilerin alanlarında yetersiz oluşu da daha üretim aşamasının başında büyük maddi kayıplara neden olmaktadır. Yine de en büyük kayıp şüphesiz ki geleceğimizin taze beyinleri olan çocuklarımıza sağlayamadığımız kaliteli, yapıcı, sağlıklı ve bilinçli eğitim kitaplarının kendilerine ulaşamamasıdır.

2. Türkiye ve Almanya'daki Ders Kitaplarının Hazırlanmasıyla İlgili Yasa ve Yönetmelikler

2.1. Türkiye'deki Ders Kitaplarıyla İlgili Yasal Dayanaklar

Türkiye'de, eğitim kurumlarında okutulacak olan ders kitaplarının temin edilmesi, geliştirilmesi, kullanma süresinin, fiyatının belirlenerek okutulacak bir duruma getirilmesi görevi, "1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 53. maddesi gereğince Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir. İlgili maddeye aşağıda yer verilmiştir.

Madde 53: Milli Eğitim Bakanlığı, kendisine bağlı kurumlarının eğitim araç ve gereçlerini, gelişen eğitim teknolojisine, program ve metodlara uygun olarak sağlamak, geliştirmek, yenileştirmek, standartlaştırmak, kullanma süresini, telif haklarını ve ders kitabı fiyatını tespit etmek, paralı veya parasız olarak ilgililerin yararlanmasına sunmakla görevlidir. (Resmi Gazete, 14574, 1995)

Ayrıca, Milli Eğitim Temel kanununun 55. maddesi ve ders kitapları yönetmeliğinin 27. maddesi gereğince de eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak olan ders kitaplarının, bakanlık tarafından tespit edileceği, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmeyen hiçbir ders kitabının okullarda okutulamayacağı ve öğrenciler tarafından alınamayacağı karar bağlanmıştır. İlgili maddeler aşağıda belirtilmiştir.

Madde 55: İlk ve ortaöğretim kurumlarında okutulacak kitaplar, Milli Eğitim Bakanlığı'nca tespit edilir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmeyen hiçbir kitap ve eğitim aracı okullarda kullanılmaz. Resmi kurum ve kuruluşların dışındaki kişi ve kuruluşlarca hazırlanan kitap ve eğitim araçlarından, Milli Eğitim Bakanlığınca tavsiye edilmeyenler öğrencilere aldırılmaz.

Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanacak veya hazırlatılacak kitap, eğitim araç ve gereçlerinin hazırlanma, inceleme, seçme işleri veya redaksiyonu ile görevlendirilecek kimseler ve teşkil edilecek jürinin memur olmayan üyelerine ücret ödenir ve yarışmalarda derece alanlara ödül verilir.

Tavsiye edilmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderilen kitap ve eğitim araçları için gönderenden inceleme ücreti alınır. Milli Eğitim Bakanlığı'nca kişi ve kuruluşlara inceletirilen kitap ve eğitim araçları için inceleme ücreti ödenir. Kitap eğitim araç ve gereçlerinin kabulü, süresi, telif hakkı ve ücretlerle ilgili esaslar, hangi kitap ve eğitim araçlarından ne miktar inceleme ücreti alınacağı, kitapların ve eğitim araçlarının inceleme işlemleri ile Milli Eğitim Bakanlığı'nca inceletirilecek kitaplar ve eğitim araçları için ödenecek miktar yönetmeliklerle tespit edilir. (26)

26- AĞDEMİR Sürmeli, Ders Kitaplarının Tasarım İçerik ve Uygulamaları, Çağdaş Eğitim Dergisi, Sayı 217, Ankara, Ocak, 1995, s.118

Madde 27: Tebliğler dergisinde yayımlanan ders kitaplarından başka hiçbir eser, ders kitabı olarak öğrencilere aldırılmaz. Ders kitabı bulunmaması halinde tavsiye edilen kitaplardan faydalanılır. (27)

2.2. Türk Standartları Enstitüsü'nün Ders Kitaplarıyla İlgili Standardı

21 Nisan 1992 yılında T.S.E. tarafından onaylanan standarda göre ders kitaplarında bulunması gereken özellikler; görünüş, renk, malzeme, fiziki özellikler, imalı ile ilgili özellikler, bilgiler açısından taşıyacağı özellikler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

Görünüş

Ders kitaplarının sayfaları düzgün olmalı, leke, delik, kırışık, yırtık, buruşukluk, katlanma ve diğer görüş kusurları ile baskı hataları bulunmamalı, baskı arka yüze geçmemelidir.

Renk

Ders kitabı basımında kullanılan kağıt beyaz veya beyaz kağıt kullanılmak şartıyla Çok açık şekilde renklendirilmelidir. Kapak kartonu ise beyaz veya açık renklerde olabilir.

Malzeme

Ders kitabı basımında kullanılacak olan kağıt veya karton % 10 beyazlatılmış selülozdan imal edilmelidir.

İmâli ile İlgili Özellikler

- İlkokul birinci devrede kullanılan resimler renkli, diğerleri renkli veya siyah beyaz olabilir.
- Kitabın kapağı kitap yapraklarını örtecek veya aynı boyutta olacak şekilde kesilmelidir.
- Kitaplar formalı olarak yapılmalı ve bir formada 16 sayfa bulunmalıdır.
- Formalar birbirlerine tek dikiş veya iplik dikişle bağlanmalıdır.
- Bir forma halinde hazırlanan kitapta, forma kapağa zımba ile tutturulmalıdır.
- Dört veya daha fazla formadan oluşan kitaplara sırt verilmelidir.
- Formalarını birleştirilmesinde altı kat olarak bükülmüş naylon veya ipek iplik kullanılmalıdır.

2.3. Ders Kitaplarında Bulunması Gereken Bilgiler

- Ders kitaplarının ön kapağında; kitabın adı, kullanılacağı sınıf-seviye, yazarın-hazırlayanın veya çevirenin adı, yayınevini adı, kısa adı veya amblemi bilgileri bulunmalıdır.

- Kitabın sırt bölümünde; yazarın hazırlayanın veya çevirenin adı, yayın evinin adı, basıldığı yıl bilgileri bulunmalıdır.
  - Arka kapakta; sağ alt köşede fiyat, fiyatın üzerine ISBN yazısı, sol alt köşede ise basımevinin veya firmanın adı-markası, basıldığı yıl, baskı adedi, standardın işaret veya numarası (TS 10220) yazılmalıdır.
  - Kitabın iç kapak ön yüzünde; ön kapakta bulunan bilgilerin yanında M.E. Bakanlığınca ders kitabı olarak kabul edildiğine dair bilgi bulunmalıdır.
  - Kitabın iç kapak arka yüzünde; genel yayın sen ve dizi numarası, Telif hakkı, baskı kararı veya onayı, baskı sayısı, adedi, resimleyenin adı soyadı bilgilen yer alır.
  - Diğer yapraklarda yazılar dışında kalan boşluklar en az 15 mm, en çok 20 mm olmalıdır (T.C. Milli Eğitim Mevzuatı, 1993/1, S. 2299-2299/20) **(28)**
- Bakanlıkça yayınlanacak eserlere, Yayınlar Genel Müdürlüğünce bir "gene! yayım numarası" bir de "dizi numarası" verilmektedir. Gene! yayım numarası, eserlerin yayımlandığı numarayı; dizi numarası ise eserin yayımlandığı dizi içindeki numarayı belirtmektedir. Bu iki numara kitabın iç kapağının uygun bir yerine basılmaktadır. **(29)**

2.4. Almanya'da Ders Kitapları

Almanya'da, okullarda okutulmak üzere hazırlanan ders kitaplarının onayı, her eyaletin Eğitim Bakanlığı tarafından verilmektedir. Örneğin Hessen Eyaleti'nde okutulmak üzere hazırlanan bir ders kitabının onay alabilmesi için aşağıdaki kriterlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

- a) Ders kitaplarının içeriği, ilgili anayasaya ve hukuki kurallara uygun olmalıdır.
  - b) Ders kitapları, kullanışlı ve ekonomik olmalıdır.
  - c) Ders kitapları, eğitim ve öğretim programlarına uygun olarak hazırlanmalı, kapsam ve muhteva açısından öngörülen ders ve sınıf düzeyine uygun olmalı, bu düzeyi aşmamalıdır.
  - e) Din dersi kitapları için söz konusu kilisenin veya cemaatin görüşü alınmak zorundadır.
  - f) Ders kitapları, öğretim bilgisi yönüyle eğitim ihtiyaçlarına cevap verecek seviye de olmalıdır. Konular ele alınırken hatasız ele alınmalı ve özellikle kadın-erkek şeklinde cinsiyet ayırımına, mensubu olduğu dinden dolayı aşağılama ve ırkçılığa yer verilmemelidir.
- Yabancı öğrencilerin anadilini öğrenebilmeleri için kullanılacak ders kitapları listesi, her yıl Kültür Bakanlığı'nca yayınlanacak listede mutlaka yer almalıdır.

28- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Ankara, 1982, s.2277

29- EMEKSİZ, Turan, Yabancı Dil Öğrenimi Sürecinde Yer Alan Metin Okuma ve Anlama Derslerinde Metin Okur Etkileşiminde Öğretmenin Rolü: Soru Sorma Teknikleri ve Etkililiğinin Ölçülmesi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1999,

3. Çocuğun Eğitiminde Kitabın ve İllüstrasyonun Önemi

3.1. Çocuğun Eğitiminde Türkçe Ders Kitaplarının Önemi

Henüz olgunlaşmamış ve kemikleşmemiş bilgi dağarcığına sahip çocuk, taze bilgileri almaya, yanlış nitelendirilebilecek bilgilerini de düzeltmeye hazırdır. Bildiği sözcüklerin içeriğini kavramak üzere kendisine sunulacak materyalleri sabırsızlıkla beklemektedir.

Bu anlamda Türkçe ders kitabının büyük önemi yadsınamaz. O zamana kadar soyut formlar olarak bildiği sözcükler somutlaşmış (harf, kelime ve cümleler olarak), artık kitap ve defterlerde öğrenilmek üzere kendisini beklemektedir.

Çocuk Türkçe Ders Kitaplarıyla hem okumayı hem de kendi ana dilini öğrenecektir, bu yüzden kitapların doğru birer rehber niteliğinde olması şarttır. İlköğretimin 1. sınıfında henüz okumayı yeni öğrenmiş çocuk, 2. sınıfta dil öğrenimini pekiştirecek fıkra, fabl ve masallarla karşılaşacaktır.

Okumayı öğrendiği ilk yıldan başlayarak çocuk bu kitaplardaki metinler yoluyla okuma yetisini geliştirecektir. Kitapta yer alan metinler, çocuğun yaş ve algı düzeyine uygun, ilgi çekici nitelikte olmalıdır. Bunlar çocuğun günlük yaşamında karşılaştığı sözcük ve kavramlar içeren kısa cümleli metinlerden seçilmelidir. Çocuk kitaba ilgi duydukça metinleri okur, okudukça okuma hızı ve okuduğunu anlama yetisi gelişir. Geliştikçe daha çok okuma isteği duyar. Okuma sevgisi ve zevki kazanır.

Bir Türkçe kitabında, geleneksel masallardan alıntılar, Nasrettin Hoca fıkraları, tiyatro yapıtlarından parçalar, fabllar, fıkralar, mektup örnekleri yer almalıdır. Çocuk bu metinlerle, hayal dünyasını geliştirmeye ve çevresindeki insanlarla iletişime geçmeye olanak bulmalıdır. Çünkü; dil öğrencinin kişiliğinin gelişmesini ve onun arkadaşlarıyla olan ilişkilerini büyük ölçüde etkileyecektir.

Okul döneminde çizgiden yazıya geçiş aşaması ile resimden metne geçişi sağlayan okuma aşaması beraber yürütülmesi gereken bedensel, ruhsal, düşünsel bir gelişmedir.

Resim ve çizgilerin varlığı ile çok önceleri tanışmış olan çocuk, ilköğretimin ilk yıllarında da yazı ile tanışacaktır. Türkçe ders kitaplarındaki resimlemelerin birincil amacı metni desteklemektir. Ancak, bu resimlemeler çocuğun estetik beğeni düzeyini belirlemelidir. Yani çocuk bir yandan resimlemelerden metnin içeriğini öğrenmeye çalışırken, diğer yandan da anlatımın nasıl bir kompozisyon ve düzen içinde sunulduğuna, hangi renklerin kullanıldığını ve nasıl ilişkilendirildiğini gözleyecektir.

Çizer ve tasarımcı çocuğa sanatsal beğeni kazandıracak niteliklere sahip düzenleri sunmalıdır. Ayrıca resimlemelerden zevk alan çocuk kitabın diğer anlatımlarının resimlemelerini merak edecek, bu süreç çocuğa kitap sevgisi ve okuma alışkanlığı kazandıracaktır.

3.2. Çağdaş Bir Türkçe Ders Kitabının Özellikleri

Zihinsel gelişim sürecindeki çocuklar, toplumun çağdaşlaşma yolundaki gereksinmeleriyle uyumlu paralellikte gelişmelidir bunun da öğretimin tüm aşamalarında temel amaç olması gerekmektedir. İlköğretim çağı, çocukların bilgi ve estetik algılama yetisini kazandığı en önemli dönemlerinden biridir.

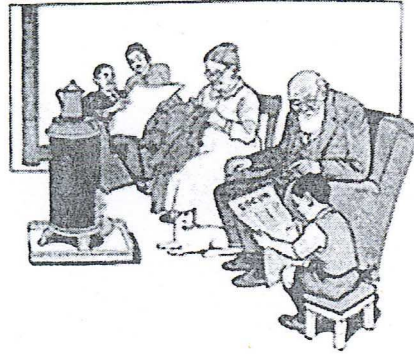
Türkçe ders kitaplarına içerik açısından gösterilen seçicilik, kitabın sahip olacağı görsel nitelik ve estetik değerlerde de aranmalıdır. Alanında nitelikli çalışmalara sahip, estetik bilgi birikimlerine ve deneyimlerine sahip, çocuk psikolojisine yabancı olmayan bir çizerin elinden çıkan resimlemelerle tasarlanmış ders kitabı ile karşılaşan çocuğun eğitiminden iyi sonuçlar alınacaktır. *Çağdaş* Türkçe ders kitabı çocuğa anadilini öğretirken etkili ve doğru yol ve yöntemleri izlemelidir.

Çocukların yaşamının içinden çıkan onların yabancı olmadıkları anlatımlara yer verilmelidir. Zamanın getirdiği yenilikleri çocuğa anlatan içerik ve resimlemeler kullanılmalıdır.

Anlatımların samimi ve gerçeğine yakın olması önemlidir. Yaşadığı ortamdan dolayı modern çağın getirdiği yenilikleri yakından tanımayan çocuk ders kitaplarında bu yenilikçi bilgilerle karşılaşmalıdır. Eğitim ve öğretim ortamında bulunan çocuk topluluğu homojen kabul edilmeli, gereken bilgiler ayırt edilmeden çocuklara sunulmalıdır.

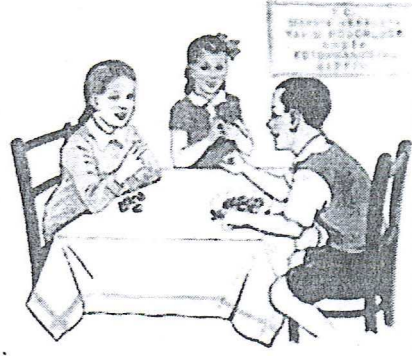
1945 yılında İhsan Gökçe tarafından resimlenmiş Alfabe kitabından örnek verilen iki sayfada da giyimleri ve tavırlarıyla modern bir birliktelik izlenmektedir.

(Resim 8)

OKU DA ADAM OL

Dedem bana , oku yaz da
adam ol , dedi .
Ben de okudum , yazdım
adam oldum .
Sen de oku , yaz .
Sen de adam ol .

TEK Mİ ? ÇİFT Mİ ?

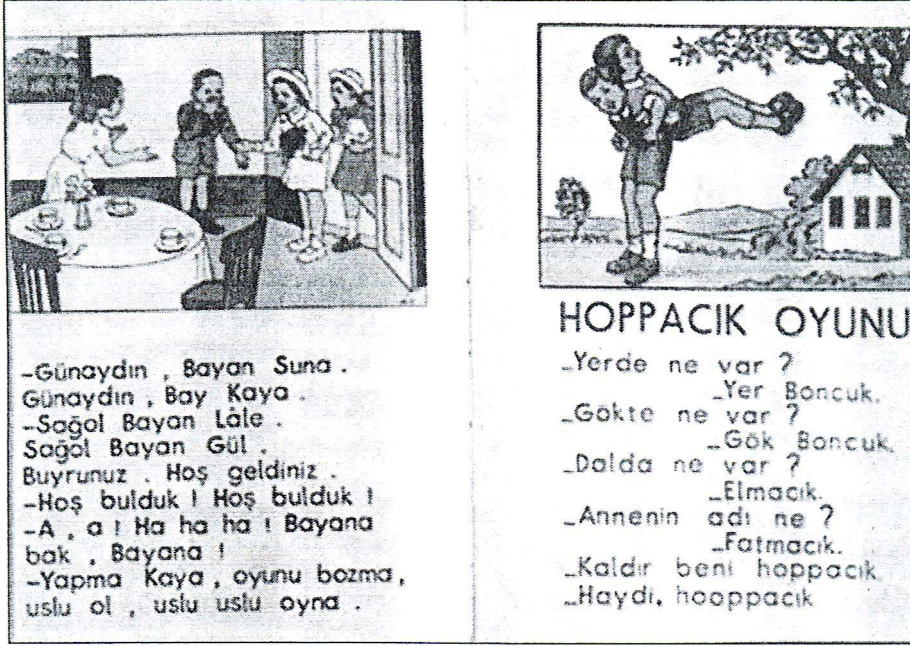
Lâle , al sana fındık Tek mi ?
çift mi ? oyna . Jale sen de gel .
-Tek mi ? çift mi ?
-Çift olsun , bana gelsin ...
Say... Bak , işte çift . Ver bana .
-Peki al . Şimdi sen bana tut .

(Resim 8) İhsan Gökçe, Alfabe 1945

Sol sayfada verilen aile birlikteliğinin yanında modern bir büyükanne ve büyükbaba, gazete okuyan çocuk, yan yana gazete okuyan anne ve baba resmedilmiştir. Resimlemenin modern çağ adına anlattıkları oldukça fazladır. Sağdaki sayfada ise; uyumlu kız-erkek arkadaşlığını paylaşımı anlatan bir resimlemeye yer verilmiştir.

1955 yılında Alfabe ve Okuma kitabı olarak hazırlanmış olan bu kitapta ise kimi resimlemeler bu modernizm anlayışını fazlaca abartılmış ve gerçeklikten uzak tasarlanmıştır.

Çünkü hiçbir çocuk geçmişte, günümüzde dahi bu şekilde giyinmemiştir. Çocukların şapkaları ve ayakkabıları daha çok bir Avrupa kenti çocukluğunu yansıtmaktadır. Resimlemesi başarılı olsa da verdiği anlatım çocuğa uzak ve samimiysiz gelebilir. (Resim 9)

(Resim 9) Alfabe 1955

Çağdaş bir Türkçe ders kitabı içeriğinde çocuğa iletebileceği çağdaşlık normlarını mutlaka buldurmalı, okulun sadece bir öğretim kurumu olmadığını, yaşama dair eğitimin de verilmesi gerektiğinin bilincinde olmalıdır. Bu anlamdaki ders kitabı aşağıda belirtilen normlara uymalıdır;

- 1- Çocukların düşünce ve hayal gücünün ufkunu yazılı ve görsel anlatımlar aracılığı ile genişletmelidir.
- 2- Çocukları Türkiye ve dünyanın seçkin bilim, kültür ve sanat ürünleriyle tanıştırmalıdır.
- 3- Çocuklara insanlık sevgisi ve bilinci kazandırmalı; onları dönemin geçerli, modern ulusal ve evrensel değerleri ile donatmalıdır.
- 4- Çocuklarda bu anlatımlar aracılığıyla kitap sevgisini ve bilincini oluşturmaktadır.
- 5- Çocukların düzeyine uygun seçilmiş metinlerle, düzenli okuma alışkanlığı kazandırmalı, okumayı bir zevk olarak edinmelerini sağlamalıdır.
- 9- Çocuklara, bilimsel, yapıcı ve yaratıcı düşünce yollarını öğretmelidir.
- 10- Çocukları yurt ve dünya sorunlarına duyarlı, bu sorunlara çözümler üretebilen, hoşgörülü, insan haklarına saygılı bireyler olarak yetiştirmelidir.

"İnsanlar kendi kişisel düşüncelerini anlatmak ve başkalarıyla anlaşmak isterlerse, her şeyden önce, kendi dillerinden yararlanmayı bilmelidirler."

Çocuk bunları gerçekleştirme becerisini ilköğretimin özellikle ilk yıllarında karşılaştığı Türkçe ders kitapları ile sağlamaktadır. Çağdaş bir Türkçe ders kitabının hazırlık aşamasında alanında uzman dil bilimcilerin, çocuk psikologlarının, grafik tasarımcıların, illüstratörlerin ve yayıncıların çalışması gerekmektedir. (30)

3.3. Çocukta Görsel ve Sanatsal Gelişim

Çocuk doğar doğmaz merak dürtüleriyle çevresindeki nesnelere ne işe yaradığını, nasıl kullanıldığını öğrenmenin yollarını arar. Çevresini inceler ve ebeveynlerine sorar. Zihinsel gelişim sürecindeki çocuk, erken yaşlardan başlayarak kendi imgesel iç dünyasıyla dış dünyayı uyumlandırmaya çalışarak meşgul olur. İfade edemediği iç dünyasını yaptığı resimlerle anlatmaya çalışır. Böylece duygu, düşüncelerini ve hayal dünyasını görünür kılar.

Öğrendiği kavramlar imge haline getirilmediği zaman zihinde ölürlür. Görsel gelişim basamağı çocuğun zihin gelişimi açısından büyük önem taşır. İfade gücü ve yetisinin yitirilmesi demek; zihnin zayıflaması, gücünü yitirmesi demektir.

Çocuk aile içinde başladığı görsel öğrenme sürecine daha sonraları okulda devam eder. Okullardaki örgün eğitimle, arkadaş grupları içindeki iletişimle ve radyo, televizyon, sinema, tiyatro, gazete gibi kitle iletişim araçları ve sanat- edebiyat yapıtları aracılığıyla bu gelişimini sürdürür. Çocuğun görsel gelişimine büyük katkıları olan çocuk kitapları zihinsel gelişim dikkate alınarak yaş gruplarına göre uzmanlar tarafından hazırlanmalıdır. Bu kitaplar çocuğun belleğindeki izleri yakalayabiliyorsa, algılanan etkiyi çoğaltabiliyorsa, genişletebiliyorsa, düşünme gücüne daha geniş ve renkli dünyalar kazandırabiliyorsa, çok önemli bir görevi yerine getirmiş olur.

Yarının görsel sanattan haz almasını bilen bilinçli bireyleri, bugünün sanat ve estetik açısından nitelikli biçim ve içerik yapısına sahip çocuk kitaplarının okurları arasından çıkma olasılığı da oldukça yüksektir. Bu kitaplar kanalı ile çocuk, kitabı yazan yazarın, çizgileriyle hayat kazandıran çizerin ya da fırçası ile renklendiren ressamın duyguları, düşünceleri ve hayalleri ile karşılaşır. Onları zihinsel ve duyuşal süzgecinden geçirip kendi iç dünyasına kabul eder.

"Çevremizdeki hangi çocuk, çizerin düşsel gücüyle desteklenmiş bir öykü kitabını görmezlikten gelebilir ki? Bütün çocukların yazın sanatının görkemli güzelliğinin sürüklediği serüveni resim sanatının eşliğinde yaşamaya hakkı vardır. Ülkemiz çocukları da bu gerçeğin bilinciyle gördükleri her güzel kitabı ellerine alıp, sayfalarını çevirip resimleriyle kitabın içeriğine açılan renk ve çizgi ahenginin oluşturduğu kapıdan süzülüp kitabın tadına varmaya çalışmaktadırlar."

Çocuklar sosyal çevrelerine uyumlanmaya başladıklarında ve dil ortaya çıktığında, edindikleri sanatsal değerler çoğunlukla kültürlerinin ve toplumun etkisindedir. Eğer sosyo-kültürel etkileşimler, sanatsal gelişimin önemli bir parçasıysa, çocukların sanatsal yönlerinin gelişimi bu çerçevede içinde irdelenmeli kendilerine çok yabancı olmayacak bir resimleme tavrıyla anlatılmalıdır.

Prof. İnci San' a göre; "Sanatsal ve yaratıcı tasarımlama yetisi çocuğun okula girmesiyle sekteye uğramaktadır. Okulun sanata düşman disiplinleri, çocuğun imgeleme, tasarlama tarzını ketlemekte ve doğal bir gereksinim olan bu tasarımları dışa vurma gereksinimini boğmaktadır. Çocuk ve gençlerin enerjilerinin büyük bir bölümü basılı ve yazılı sözlü öğrenim için harcanmaktadır."

İlköğretim 2. Sınıf seviyesindeki çocuğun görsel öğrenme yetisi ve gelişimi irdelendiğinde bu dönem çocukları doğal olarak hareketlidir, kolaylıkla coşar. Resimli kitapları ve öğrenmeyi sever. İmgeleme bağlı öyküleri zevkle okur. Çocuk okuduğu kitaptan kendisine göre görsel anlatım geliştirir. İçerikle birlikte içeriği destekleyici olan görsel anlatım, onun estetik gelişimine katkıda bulunacaktır. "Kitap özensiz, çocuğun yaratıcı anlatım zenginliğinden daha geri ise, çocuk okuduğunda keyif almadığı, kitaptan sıkıldığı gibi, o resme takılıp kalacak ve estetik duygusunda tahribat gelişecektir."

Resimli ders kitaplarının amacı; aynı zamanda çocuğu doğanın ve yaşamın içine sokmak ve çocuğun bilincini doğa biçimlerine-ve doğadaki renklere, seslere ve canlıların devinimlerine ilişkin anı imgeleriyle doldurmak böylece sanatsal duygu kazandırmak olmalıdır.

3.4. İlköğretim Ders Kitapları Resimlemelerinin Çocuğun Görsel Eğitime Etkileri

Çocuk yaşamının her döneminde çeşitli işlevlerle kitaplar önemli yer tutmuştur. Okul öncesi dönemde sunulan kitapları çocuğun dil gelişimi, algısal motor, sosyal ve duygusal gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Böylece çocuk yaşamın gerçeklerine hazırlanır, dinleme ve okuma yeteneğini geliştirir.

Ders kitaplarında kuramsal bilgilerin yanında, nitelikli resimlemelerin de bu bilgileri destekleyici öğeler olarak yer alması gerekir. Kitaplarda yer alan bu resimlemeler üzerinde çocuklar kavrama, kıyaslama ve algılayma yetilerini geliştirirler. Anlatılan konuyu kavramaları daha kolay hale gelir. Çocuğun beğeni ve seçim yapmasına olanak veren resimlemeler, güzel-çirkin, iyi- kötü vb. değerlerin ayırdına varmalarını sağlamaktadır. Sanatsal nitelik taşıyan bu görsel elemanlar çocukların, konulara, olaylara, toplumsal ilişkilere farklı bakış açıları ile bakabilmelerine ve estetik duyarlılıklarını kazanmalarına olanak sağlayacaktır.

Kitaplarda resim- metin ilişkisi bir bütünlük içinde düşünülmelidir. Birbirinden bağımsız olmamalı, metnin ve resmin bütünleşmesinden doğan görsel zenginlik çocukların dünyasına sunulmalıdır. Resimlemenin metinden koptuğu noktada çocukların ilgisi dağılır ve resmin görsel alandaki önemli etkinliği ortadan kalkmış olur. Çocukların sık sık gördükleri alışılmış şablon anlatımlardan kaçınmalıdır.

Çünkü çocuklar kitaplarda karşılaştıkları resimlemelerde farklı yaklaşımlarla kendilerini bulduklarında, dikkatleri o noktada daha uzun süre kalacaktır, dolayısıyla algılamaları daha kolay hale gelecektir. Çocuğun hatırlama gücünde gelişmeler kaydetmesi, ancak ona nitelikli imgelemler sunulduğu takdirde mümkün olabilir.

Çocuğa doğa ve çevresini, biçim ve renk açısından gözleme yetisini kazandırmak, gözlemlenenlerin yalın, sade ve açık anlatımlarıyla mümkün olacaktır. Schiller' in insanın bir bütünlük içinde olması ideali; iki önemli dürtüyü; duyuşsal ve biçimsel dürtüyü birleştiren ve ondaki yaratıcı yetileri özgürce geliştiren oyun dürtüsüyle özdeşleşmiştir. Böylece yaratıcı güç kendiliğinden estetik görüşlere sahip olacaktır. Çocuğa öğrenirken oyun zevki yaşatılmalı yüreği ve duyguları da estetik zevk alma bakımından eğitilmelidir.

Ders kitapları ailedeki eğitim sürecini de içine alan ve onu destekleyen araçlardır. Bu kitaplardaki tasarım ve resimlemeler çocuğun gözüne ne denli hoş gelirse ders kitaplarından izlediği konular da o denli zevkli hale dönüşecektir. Henüz oyun çağını geçirmemiş çocuk ders çalışırken ya da dersi izlerken daha keyifle öğrenecek, bilgiler kuvvetlenecek ve kalıcı hale gelecektir. (31)

"Guttman, Levin ve Presley, deneylerle yaptıkları araştırmada tamamen resimli kitaplardan öyküler okumuşlar, 6 ve 7 yaşlar arasındaki 1 ve 2. sınıf çocukları resim ve kelime çiftlemelerinde internal imgeler oluşturabilmişlerdir. Peeck ve Goldberg, 2. ve 3. sınıf çocuklarına metni yanlış tanımlayan illüstrasyonlar göstermişler, çocukların hatırlama kapasiteleri ve algılama oranları düşmüştür."

Okuma materyallerindeki resimlerin etkinliğine ilişkin en kapsamlı çalışma 1982 yılında Levie ve Lentz tarafından yapılmıştır. Araştırmacılar, resimli ve resimsiz metinlerden öğrenmenin karşılaştırıldığı 55 deneysel araştırmanın sonuçlarını gözden geçirmişlerdir. Yapılan deneysel karşılaştırmaların % 98'inde, metinde yer alan ve resimlendirilen bilginin, resimli metinlerde resimsiz metinlere kıyasla daha iyi öğrenildiği bulunmuştur.

İlköğretim okullarının özellikle ilk dönemindeki çocuklar için, ders kitaplarında yer alan illüstrasyonlar zihinsel, duyuşsal gelişim açısından çok önemlidir. Kitapların dili nasıl çocuk psikolojisine uygun olarak işleniyorsa, resimler de o yaklaşımla işlenmelidir. Nasıl bir ders kitabını her okuma-yazma bilen yazamazsa, bu resimlemeleri de çizimden biraz anladığını düşünen herkes çizmemelidir. Resimlemeler, metinlerin resim diliyle yorumlanması ilkesine dayalı olmalı ve çocuğun seviyesine uygun olmalıdır. Çizerin de en az yazar kadar bilgili, konuya hakim ve alanıyla ilgili sağlam işler çıkarabilecek yetkinlikte olması gerekmektedir. Tüm resimlemelerde estetik bakış açısı olmalıdır. Özellikle ilköğretim birinci ve ikinci sınıflarda illüstrasyonların öğrenme hızını daha da artırdığı görülmektedir.

"Haring tarafından yapılan araştırmada, metindeki ayrıntıların resimli metinleri okuyan öğrenciler tarafından daha tutarlı olarak hatırlandığını ortaya koymuştur. Hayes ve Henk tarafından yapılan araştırmada, resimlerin beceri öğretiminde de etkili olduğunu göstermektedir."

Bir çok ders kitabı resimlemesinde canlı varlıklar eşyalar, nesnelere kendine özgü biçimleri dışında ele alınmıştır. Bu yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü; bu yaş dönemindeki çocuk çevresinde gördüğü her varlığın objenin ve nesnenin formunu dikkate alarak izlemektedir. Çocuk öğrenmektedir.

Resimlemeler çocukta resim yapma hevesini ortaya çıkarmalıdır. Çocuğun resimlemeler üzerine yorum yapabilmesi ve resim üstünde düşünerek onu tanımlayabilmesi için çizer ne kadar ip ucu verirse, çocukta da biçimlendirme yeteneği o denli harekete geçecektir. "Algılama noktasına gelen her çocukta çizme yaratıcılığı başlar." Bu resimlemeler çocukları, sanatçı niteliği ile resim yapmaya teşvik etmelidir.

İlkokul yıllarında kitaplar çocuğun kültürel kazanımlarına katkı sağladığı gibi, çocuğun başarılı olma ve kendisine değer verme duygularını da tatmin etmede etkili bir araçtır. Kitaplar aynı zamanda çocuğun edebi zevkini geliştirerek çocuğa okuma alışkanlık ve zevkini kazandırmakta, estetik duygularının gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra kitaplar, çocuğun hayal gücünü, kavrama yeteneğini, kendini ifade edebilme becerisini, kelime hazinesini, genel kültürünü, düşünme çeşitliliğini geliştirmesi nedeniyle de derslerini olumlu yönde etkileyebilmektedir. "

Okuduğu okuma parçasının resimlemeleri ilgisini çeker ve ilgi duyarsa, çocuk kitabın diğer anlatım ve resimlemelerini de merak edecektir. Bu süreç, çocuğa kitap sevgisi ve okuma alışkanlığı kazandırır. "Çocuğun okumaya yönelmesi için yaşamına Türkçe kitaplarında yer alan metinlerin, yaşamsal gerçeklik ve gereksinimleri göz önüne alınarak seçilmesi, onun dünyasına yabancı olmaması gerekmektedir."

İlgi çekiciliğinin yanı sıra, sanatsal beğeni kazandıracak nitelikte olmalıdır. Çünkü çocuk dilini, usta yazarların ürettiği iyi şiir, öykü vb. örnekleriyle öğrenir, sever ve dili doğru kullanmayı öğrenir. Çocuğun kitaplardan okuduğu basit kafiyeli, yalın anlatımlı metinler, bilgi kazanımını sağlamakta, resimlemeler ise görme ve işitme değerlendirmesinde, onlara anlam kazandırmasında ve tecrübelerini çoğaltmasında yardımcı olmaktadır.

Paivio¹ ya göre "Sözel ve görsel kodlar işlevsel olarak birbirlerinden bağımsız olabilecekleri gibi, aynı zamanda da harekete geçebilirler." Bu iki öğretim sistemi birbirinden bağımsız değildir, birindeki anlatım hareketliliği diğerini de aktif hale getirmektedir. Sözel anlatımlarda dilin sunumu ve nasıl işlendiği; görsel anlatımlarda ise zihinsel imajların nasıl oluştuğu ortaya konmaktadır. Paivio¹ ya göre her iki sistemin birlikte harekete geçmesi hatırlama üzerinde pekiştirici bir etki yaratmaktadır. Böylece hem metinde hem de resimlemelerle sunulan bir içerik, her iki anlatım şekliyle, bir bütün içinde hatırlanmasına olanak sağlayacaktır. Paivio ayrıca imgelemlerle oluşturulan anlatım sisteminin sözel anlatımdan daha etkili olduğunu da vurgulamıştır. Sözcüklerle birlikte sunulan resimlemeler çocuğu düz metinlere kıyasla en üstün hatırlama performansına götürecektir. (32)

32- ERDEN, Münire, Eğitim Psikolojisi, Arkadaş Yayınevi, Ankara,2006, s.113

3.5. Ders Kitaplarının Yaratıcılığın Geliştirilmesinde Ve Estetik Bilincin Oluşturulmasındaki Rolü

Çocuğa yönelik hazırlanan tüm kitap türlerinde olduğu gibi, ders kitapları da bütüncül bir anlayışla, çocuğun zihinsel, duyuşsal, duygusal, sosyal gelişimini güçlendiren; özgün, yaratıcı, üretken ve sorun çözebilme yeterliliğini besleyen niteliklere sahip olmalıdır. Çocuğun yaratıcılığını geliştirmeye ilişkin çabalar, çok yönlü ve tüm iletim kanallarının açık tutulmasını gerektirir.

Yaratıcılığı geliştirme yöntemlerinin doğru ve kapsamlı kullanılması zorunludur. Yaratıcılık eğitimi didaktik bir eğitim değil; yaşamın başlangıcından ilk çocukluk ve gençlik dönemlerine kadar süren, geniş bir zeminde yaklaşılmasını gerektiren eğitim biçimidir. Ders kitapları yoluyla çocuğun yaratıcılığını geliştirme uğraşısı, ona ulaşılacak kanallardan yalnızca birini oluşturur. Ancak, yaratıcılığın geliştirilme süreçlerinin ergenlik dönemine kadar verimli olduğunu düşünürsek; 13-14 yaşına değin bütün kanallara, birbirleriyle ilişkisi gözden kaçırılmadan yoğun biçimde işlerlik kazandırılmalıdır. (33)

3.6. İllüstrasyon Ögesinin Ders Kitaplarının Tasarımında Kullanılmasının Çocukta, Yaratıcı Kimlik Ve Estetik Bilinç Oluşturmasına Katkısı

Kitap tasarımında illüstrasyonlar, kitabın ilk göze çarpan unsurlarıdır. illüstrasyonun birincil işlevi yazılı metinlerde sözü edilen bir olguyu görselleştirmesidir. Boyut, biçim ya da görsel üslûp açısından yanlış seçilen bir illüstrasyon, Emre Becer'in söylemiyle: "Gramer ve imla hatalarıyla dolu bir cümleye benzer". Bir illüstrasyon öncelikle izleyicisini bilgilendirmelidir. Ancak, başarılı bir illüstrasyon, salt bilgi verme özelliğine sahip değildir. Okuyucunun dikkatini çeker, görsel kültür ve beğeni düzeyini yükseltir.

Bir kitap illüstrasyonunda, etkili ve doğru bir sonuca ulaşmada üzerinde durulması gereken önemli noktalar, bu alanda deneyimli uzmanların görüşlerine dayanarak şöyle özetlenebilir.

1. İllüstrasyonları birbiri ile metinle, sayfa ile ve kitabın diğer bölümleri ile olan ilişkilerinin dikkate alınması zorunludur. Görsel dokuda, boyutlarda orantılar arasında sunulan benzerlikler, metin ile İllüstrasyonlar arasındaki bağlantıyı güçlendirir. Örneğin, sayfa kenarlarıyla ve yazı alanlarıyla İllüstrasyon arasında kalan boşlukların kitabın her sayfasında aynı standartlarda ya da belirli tasarım kriterleri gözetilerek belirlenmelidir. Bunun yanı sıra, sayfalar üzerine ard arda verilen illüstrasyonlar arasında yaratılacak biçim, boyut ya da yerleşim farklılıkları; okuyucunun dikkatini ve ilgisini arttırır, illüstrasyonların, tek bir sayfanın etkileyiciliğinden öte bütün sayfaların bir arada oluşturduğu bütünsel armoni önemlidir. (34)

33- ERDOĞAN, Fatih, Çocuk Kitapları Nasıl Resimlenmeli, Pembe Bağcık Dergisi, Sayı 8, İstanbul, 1987

34- DEMİREL, Melike, Ders Kitaplarındaki Resimlemelerin Öğrencilerin Öğrenim Düzeylerine Etkisi, Sanat Yazıları, Sayı 7, H.Ü.G.S.F.Yayınları, Ankara, 1998

2. Organik biçimli illüstrasyonlar yazı alanında ya da başka bir geometrik unsurla bloklanırken optik kriterler dikkate alınmalıdır. Birbirlerine ya da yazı alanına çok yaklaştırılan illüstrasyonlar kolay ayırt edilmez ve okuyucunun dikkatinin dağılmasına neden olurlar

Bu nedenle, hemen her illüstrasyonun etrafında beyaz boşluklardan oluşan en az dört milimetre kalınlığında hayali bir çerçeve bırakılmalıdır.

3. Koyu tonlarla ya da yoğun renklerden oluşan iki illüstrasyon aynı yaprağa arkalı önlü basıldığında birbirlerinin görse! etkisini karşılıklı olarak bozabilirler.

4. Eğer bir illüstrasyonun metni ikiye bölecek biçimde sayfanın tam ortasına konulması isteniyorsa; herhangi bir cümleyi bölmek yerine iki paragraf arasına yerleştirilmesi daha doğru bir seçim olacaktır.

5. Her illüstrasyonun, metninin kendini referans gösteren bölümüyle aynı sayfada kullanılmasına özen gösterilmelidir. Ama bunun yanısıra: örneğin, yarım sayfa büyüklüğünde bir illüstrasyonun yazıdaki referansı sağ tarafının alt yansında yer alıyorsa, illüstrasyonu bir sonraki sayfaya kaydırmak daha uygundur.

6. İllüstrasyonlar sayfa içine yerleştirilirken, yazı alanı ile sayfa kenarı arasında kalan marjlardan da yararlanılmalıdır. Bu şekilde; hem illüstrasyonları metinlerle aynı sayfada kullanılabilme olanağı artar, hem de illüstrasyonlar yazı alanlarına daha az girer ve metnin sonraki sayfalara uzanması da bir ölçüde önlenmiş olur.

7. Kitap tasarımında bazı gelenekler öylesine yayılmış ve kökleşmiştir ki: bunların bir bölümü değiştirilmeyecek biçimde kurallaşmıştır. Örneğin, bir kitapta vurgulanması istenen bütün yazı ve resimlerin sağ tarafta yer almasına dikkat edilir. Yani bir anlamda, sağ sayfalar majör, sol sayfalar ise minör roller üstlenir. Kitabın herhangi bir bölümü sağ sayfada bitse bile, arkasındaki sol sayfalar boş bırakılır ve bir sonraki bölüme, yine sağ sayfalardan başlanır. İçinde az sayıda illüstrasyon bulunan tam sayfa illüstrasyonlar genellikle sağ sayfaya yerleştirilirler. Sol sayfanın boş bırakılması boşluk duygusu yaratmaz; ama boş bırakılan bir sağ sayfa kitabın devam etmeyeceği izlenimini uyandırır.

8. İllüstrasyonun sayfaya dik olarak yerleştirilmesine olanak yoksa, tek ve en iyi seçenek; illüstrasyonu yan çevirmek ve sağ sayfaya koymaktır. Bu durumda sol sayfadaki yazı alanı genişliği esas alınmalı ve alt yazı, yazı alanı genişliğini aşmamalıdır. Eğer kitaptaki bütün illüstrasyonlar eşit boyutta ise, o zaman yazı alanı yüksekliği, illüstrasyonlar ve alt yazıları esas alınarak belirlenmelidir. Resmin alt kenarı, sayfanın sağ kenarına yönelik olmalıdır. Böylece okuyucunun kitabı çevirip incelemesi daha kolay olacaktır.

9. Metin ve illüstrasyonlar, kitap içinde ayrı bölümler olarak düzenlense bile, yazı alanı ile illüstrasyon alanı arasında eşit boyut kullanılmalıdır. Aynı boyutlardaki görsel unsurlar arasında daha koyu olanı optik olarak daha küçülmüş gibi algılanır.

Bu nedenle genellikle yazı bloğunun oluşturduğu açık gri ton değerlerine göre daha koyu ve yoğun ton değerlerine sahip olan illüstrasyonlar optik olarak daima daha küçük görünecektir. Bu durumda geometrik orantıları benzer tutmak koşulu ile illüstrasyonlar için ayrılan alanlar biraz daha büyütülmelidir.

10. Bir kitapta yazı alanını sınırlayan çizgiler, aynı zamanda illüstrasyonların kullanılabilceği en büyük alanın da göstergesidir. Dar ve uzun illüstrasyonlar, yazı alanını, sağında ve solunda eşit boşluklar kalabilecek biçimde boydan boya doldurmalıdır. Küçük illüstrasyonlarda ise, yazı alanının üst ve alt bölümlerinin arasında 1/2 ya da 3/5 oranında boşluklar bırakılması düşünülebilir.
11. Eğer bir kitapta yatay konumdaki illüstrasyonlar çoğunluktaysa kitap sayfalarının da yatay tasarlanması ve metnin iki sütunda dizilmesi daha doğru bir seçim olacaktır.
12. İllüstrasyonlar, kesinlikle dekoratif unsurlar olarak ele alınmalıdır.. Bu nedenle kural olarak dış kapağın içine ve iç kapağa konulmazlar.
13. Hem ekonomik koşulların ve geleneksel kitap üretiminin, hem de grafik anlamda anlaşılabilirlik ve ritme ulaşmanın bir gereği olarak tipografik ve illüstratif unsurlar genellikle karşılıklı iki sayfa üzerine aynı konumda ve eşit dikdörtgen alanlar içinde yerleştirilirler. İdeal olarak sayfalardaki satır sayıları eşitlenmeli, herhangi bir sayfa ışığa doğru tutulduğunda ön yüzde yer alan yazıların yükseklikleri ve satır boşlukları arkadakilerle çakışmalıdır.
14. Üretim aşamasında metin ve illüstrasyonlar için aynı cins kağıt kullanılması bütünlük açısından önemlidir.

3.7. İllüstrasyonların Çocuğun Görsel Eğitime Etkisi

Çocuğun 2 yaşından başlayan kitap resimleri ile iletişimi ilköğretimde ders kitaplarıyla ek işlevler üstlenir. Bütüncül anlamda, eğitimin temel araçlarından biri olarak kitap illüstrasyonlarıyla da bu eğitim işlevinin önemli bir parçasını oluşturur.

Daha önce de değinildiği gibi, illüstrasyonların işlevi, metinlerin açıklanması en daha çok görse; algının uyarılması yoluyla onun estetik beğenisine ve düşünme yöntemlerinin geliştirilmesine katkıda bulunduğu kabul edilir. Özellikle "sanat eğitimcisi", eğitimini almış illüstrasyon uygulayıcılarının bu konuda bir çok noktada görüş birliğine vardıkları izlenir. Pekmezci'nin görüşlerinde altı çizili bazı noktaların, araştırmanın açılmasında önemli olduğu kanısıyla özetlendiğinde, şu temel yargılara ulaşılır.

1. Çağın bilimsel ve teknolojik koşulları, insan ögesini giderek yükselen niteliği; bireyin özgürlüğünün, özgünlüğünün ve yaratıcılığının adeta kutsandığı bir tarihsel süreci hazırlamıştır. Bilgi, bilim, kültür ve sanat birikiminin vazgeçilmez gerekliliği, çağdaş toplum olmanın en belirgin göstergelerindedir. Sürekliliği, doğruluğu, değişkenliği tartışılabilen bir olgu olan bilgi; ussal, zihinsel, görsel ve algısal edimlerin toplamıdır. Bu edimlerin kaynaklarının doğruluğu ve çağdaşlığı bilginin yönlendiriciliği üretimi ve özünde sakladığı yaratıcılığı etkileyecektir. Bilgi- üretim ilişkisi yaratıcılığı getirir. Bir başka deyişle yaratıcılık bilgi yüklü üretim eylemi ile olasıdır. (35)

Görsel algı, görse! bilgi, görselleşmiş bilgi birikimi de sanatsal birikime kaynaklık eder. İlköğretim kitaplarında çocuğa sunulan kuramsal bilgiler kadar, görsel bilgiler olan illüstrasyonlar bu nedenle önemlidir.

35- DOYRAN, Emine Yıldız, İlköğretim Birinci Sınıf Ders Kitapları İllüstrasyonlarının Çocuğun Eğitime Katkısı, H.Ü.G.S.F. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997

4. Çocukta 7-15 yaş dönemi, eğitim olgusu ile çok yönlü çevrelendiği, ona, güne ve geleceğe yönelik ilgi ve gereksinimlerinin ussal, imgesel, görsel, algısal ve ruhsal oluşumlarının biçimlendiği dönemdir. Bu dönem görme, işitme, dokunma duyularının en etkin olduğu dönemdir.

5. Özellikle 7-15 yaş grubu çocuklar; gerekli ortam sağlandığında başarılı eğitimciler yeterli olanaklar ve nitelikli örneklerle uyarıldığında, kendilerini bilinç altlarını, sevinçlerini, özlemlerini, duygusal ve çelişkili davranışlarını, düşünsel ve görsel üretimlerini resim, grafik, karikatür, fotoğraf, heykel, şiir, öykü v.b. gibi anlatım yolları ile özgürce anlatma duyarlılığına sahiptirler. Ancak , günümüz koşulları içinde okullarımızda, ülkemiz çocuklarına sunulabilen kaynaklar çoğu zaman tek örnek, tek seçenek olan okul kitapları ve ünite dergileridir. Özellikle temel eğitimden sonra eğitim devam etmeyenlerin önemli bir bölümü için, okul kitapları görebilecekleri ilk ve son kaynaktır.

6. Ders kitaplarında yer alan resim, grafik, çizim, fotoğraf, karikatür v.b. gibi sunumlar çocuğun beğeni ve değişme yetisini güzel-çirkin, olumlu-olumsuz, sanatsal olan - olmayan karşıtlıklarını gösteren, görse! ve algısal eğitim ögesi olarak bilin altına yerleşmesine etki eden önemli öğelerdir. Bu öğelerin sanatsal niteliği, çocuklarda konulara, olaylara, oluşumlara, kısacası yaşama ve toplumsal ilişkilere çok yönlü bakış açısı ve en önemlisi bir duyarlılık kazandıracaktır.

7. Nitelikli kitap illüstrasyonları, ilgi uyandırabilen, duyarlılık kazandırabilen, çocuğu yaratıcı sürece çekebilen, onu sevme-çalışma-üretme-yaratma eylemine katılmasına zemin hazırlayabilen uyarıcılardır.

8. İlköğretim ders kitaplarında, görsel sanatların tüm çeşitliliğinden geniş ölçüde yararlanılmalıdır. Resim, fotoğraf, karikatür, minyatür, heykel ve grafik sanatının olanakları, çocuğun görsel dünyasını zenginleştirecek öğelerdir. Bu yolla çocuk sanatçıların ürünleri ile kitap yoluyla ilköğretim yıllarında karşılaşacak, görsel bilgi birikimi artıp, kendi yönelimlerini belirlemede ışık tutacaktır.

Çocuğun "bende şiir, öykü yazabilirim, resim yapabilirim, çizebilirim" diyebileceği, gerektiğinde kendi yaş grubundan çocukların seçme ürünleri tasarımı illüstrasyon ögesi olarak kullanılmalıdır.

10. Çocuk kitapla özdeşleşmeli, kitapla ilişkisi süreklilik kazanmalıdır.

İllüstratif anlamda resim, sözcüklerin soyut dünyasını görselleştirirken, çocuğa çizerin süzgecinden geçmiş, görsel sanatlara ait birikimlerden örnekler de sunar.

Çocuktaki estetik değer yargılarının ortaya çıkmasına ve gelişmesinde katkıda bulunur. "Çizerin, metinde hissettikleri ile kendi dünyası arasında kuracağı biçimsel bağ metnin özüyle bütünleşerek resmi oluşturur. Bu oluşumda resim sanatının tüm kaygıları vardır.

Bu bakış açısı ile bakıldığında, illüstrasyon, metnin görse! tekrarı değil, çizerin metne yönelik yorumunu içermelidir. Yorumda kişisel duyarlılık vardır. Resmin özgünlüğünü sağlayan bu görsel duyarlılık, çocuğa kilisenin, bilinenin dışına çıkma, kendi sesini bulma konusunda cesaret verir.

Kaya'nın da ifadelerinde yer aldığı gibi: "Çocuk, kitabı her eline alışında resmin farklı bir yönünü keşfetmeli, çizerin dünyasından izler taşıyan küçük serüvenler yaşamalıdır.

Resimde çocuğun hayalinde tamamlayacağı yanlar olmalı, plastik değer ve kompozisyon olarak da nitelikli olmalıdır. Bu kapsamda çağdaş ve bilimsel bilginin yanı sıra, illüstrasyon yoluyla aynı derecede önemli olan görsel, estetik, teknik değerler de eğitimin işlevli bir parçası halinde düşünülmelidir.

İllüstrasyonda görev alan sanatçının sorumluluğu, yalnızca sanatsal diline ve ürüne yönelik değildir. Üzerinde çalıştığı kitabın okuruna, yani çocuğa karşı da ciddi sorumluluklar üstlenmek durumundadır. Çocuğun iç dünyasını, psikolojik eğilimlerini, sezgilerini, evreni algılama yöntemini, yaşamla kendisini ilintilendirme biçimini tanımalıdır. Kapsamlı olarak, onun görsel estetik dünyasına önce zarar vermemeyi, daha sonra da katkıda bulunmayı öncelikli sorumluluğu saymalıdır.

3.8. Ders Kitaplarındaki Resimlemelerin Öğrencilerin Öğrenme Düzeylerine Etkileri

Çağımız, bilim ve teknoloji alanında çok hızlı gelişmelerin olduğu bilgi çağıdır. 1980'li yılların başında bilimsel ve teknolojik bilgi birikimi, her beş buçuk yılda ikiye katlanırken, bunun yakın bir öğretim materyalleri de bilim ve teknolojideki gelişmelere paralel olarak çeşitlenmiş ve eğitim dünyasına gelecekte yirmi ayda bir gerçekleşeceği ileri sürülmektedir. Çağdaş eğitim programlarının vazgeçilmez bir ögesi olan her geçen gün yeni araçlar katılmıştır. Video, bilgisayar, etkileşimli video, videoteks vb. modern araçlara rağmen, basılı öğrenme araçları günümüzde geçerliliğini koruyan bilgi kaynaklarıdır. Bunların başlıcaları, çeşitli türdeki ansiklopedi, kitap, sözlük, kılavuz, broşür, resim, harita, gazete ve dergilerdir. (36)

Belirli bir dersin programında öngörülen konuların ele alınıp işlendiği; öğrencilere bilgi, beceri ve alışkanlıklar kazandırmak amacıyla hazırlanmış temel bir kaynak olan ders kitabı öğretimde en çok kullanılan görsel araçların başında gelmektedir. Ders kitapları, öğretimin her düzeyinde okulların destekleyen temel araçlardır. Her türlü eğitsel gelişmeler ve program geliştirme çalışmaları ders kitaplarının seçimi ve yazımıyla elele gitmektedir. Ders kitabının içerik açısından sahip olması gereken özellikleri arasında, eğitim amaçlarının gerçekleşmesine yardım etmesi, öğretim programına uygun olması ve "doğru" bilgi vermesi başta gelmektedir. Ayrıca ders kitaplarında yer alan, konuları açıklayıcı resimler, haritalar, grafikler, fotoğraflar, şemalar, tablolar, şekiller, diyagramlar, planlar vb. görsel düzenlemeler öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Ders kitaplarında ve diğer öğretim materyallerinde yer alan resimlemelerin, bu tür materyallerdeki bilgilendirici metinlerin öğrenilmesi ve hatırlanması üzerindeki etkileri uzun zamandan beri araştırmacıların dikkatini çekmiştir.

3.8.1. Resimlemelerin İşlevleri

Okuma materyallerindeki resimlemelerin dikkatle ilgili olarak iki işlevi belirlenmiştir. Bunlardan biri, dikkati okuma materyaline çekme, diğeri de dikkati materyalin içine yönlendirmedir.

3.8.2. Resimlemelerin Öğrenme Düzeylerine Etkileriyle İlgili Araştırmalar

Resimlemelerin duyuşsal işlevleri okuyucunun okuma zevkini arttırmak, duygu ve tutumları etkilemektir. Resimlemelerin kavrama ve hatırlama performansları üzerindeki etkileri bilişsel işlevlerini oluşturmaktadır. Bu etkilerin nedenleri konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bir görüşe göre resimlemeler, metnin anlaşılması için bir bağlam sağlama işlevini görmektedir. Bir diğer görüşe göre ise bunlar, metnin işleme sürecinde uyarıcı bir rol oynamakta ve okunanlara anlam verme sürecini derinleştirmektedir. Ders kitabı tasarımında resimlemeler genellikle, metindeki bilgiyi görselleştirmeye yardımcı araçlar olarak düşünülmüştür. (37)

Schallert, resimlemelerin metinde asıl verilmek istenen mesajı (ana düşünceyi) gösterdiğinde, metindeki önemli mesajla ilgili yeni bir içeriği temsil ettiğinde ve Metinde üzerinde durulan yapısal ilişkileri gösterdiğinde etkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca metin içine bir bilgiyi açıklamak için yerleştirilen ve metinde verilen bilgilerin bir tekrarı olma niteliğinden fazlasına sahip olan resimlemelerin kavrama üzerinde belirli bir etkisi olduğu görülmektedir.

3.8.3. Resimlemelerin Bilgiyi İşleme Sürecindeki Rolü

Resimlemelerin, hem metindeki hem de resimlerdeki bilginin hatırlanmasını kolaylaştırıcı etkileri en basit şekilde "tekrar etkisi" ile açıklanmaktadır. Metnin resimle birlikte verilmesi durumunda, aynı bilginin iki kez, resimsiz verilmesi durumunda ise sadece bir kez sunulması söz konusudur. Levin, görüşlerini Paivio tarafından geliştirilen "çift kodlama kuramı'na dayandırmıştır. Buna göre bilgi bellekte sözel ve görsel olmak üzere iki ayrı, fakat birbiriyle ilişkili şekilde kodlanmaktadır. Bu durum, bilginin gerektiğinde geri getirilmesi olasılığını arttırmaktadır.

Paivio'ya göre sözel ve görsel kodlar işlevsel olarak birbirlerinden bağımsız olabilecekleri gibi, aynı zamanda da harekete geçebilirler. Ayrıca bu iki sistem birbiriyle ilişkilidir; yani birindeki hareketlilik diğerinin de aktif hale gelmesini sağlayabilir. Sözel kodlama dilin (metnin ve resimlerdeki sözcüklerin) sunulması ve işlenmesiyle; sözel olmayan kodlama ise zihinsel imajların oluşturulmasıyla meşgul olmayı ifade etmektedir. Paivio'ya göre her iki sistemin birlikte harekete geçmesi hatırlama üzerinde ilave bir etki yaratmaktadır. Böylece hem metinde hem de resimde sunulan bir içerik, muhtemelen sözel ve sözel olmayan bilginin bir araya gelmiş şekilde hatırlanmasına yol açacaktır. Paivio ayrıca imaj sisteminin sözel sistemden daha üstün olduğunu da vurgulamıştır. Sözcüklerle birlikte sunulan resimler okuyucuyu düz metinlere kıyasla en üstün hatırlama performansına götürecektir. (38)

Craik ve Lockhart, sözel ve sözel olmayan kodlamaların aynı zamanda bilginin bellekte daha derin işlenmesine olanak sağladığını belirtmişlerdir. Daha derin işlenen bilgi bellekte daha kuvvetli bir iz bırakacak ve böylece daha uzun süre hatırlanacaktır, iki ayrı formda tekrarlanan içerik daha derin işlenir, çünkü bellekte bunların birleştirilmesi için daha fazla bir çaba gerekmektedir.

37- GÖKAYDIN, Nevide, Eğitimde Tasarım ve Görsel Algı, Sedir Yayınevi, Ankara, 1990

38- KIRAN, Ayşe, Dilbilim Göstergebilim İlişkileri, Hitit Yayınları, Ankara, 1990

Bu kuram, iki formda tekrarlanan içeriğin en etkili sonucu doğuracağını ortaya koyar. Ayrıca sözcüklerle bütünleştiren resimler, sadece metnin veya sözcükler olmaksızın sadece resmin işlenmesine kıyasla daha derin bir işleme sürecine yol açar.

Resimlemelerin metinden öğrenme üzerindeki etkisini inceleyen araştırmaların çoğu, metinde anlatılanları betimlemeye yönelik çizimler ve fotoğraflarla ilgilidir. Ayrıca konuyla yakından ilgili bazı değişkenlerin etkisi de bir kısım araştırmaya konu olmuştur. Bunlar haritalar, diyagramlar, grafik örgütleyiciler, öğrencilerin yaptıkları resimler, zihinde oluşturulan imajlar, metni dinleyerek öğrenme ve okumayı öğrenme olarak sıralanmaktadır.

Broady ve Legenza (1980) tarafından yapılan araştırmada resimlerin niteliğinde ve yerleşim düzeninde yapılan değişikliklerin okuduğunu kavrama üzerindeki etkisi incelenmiştir. Sonuçlar, resimlerin yerinin önemli bir öğretim değişkeni olduğunu göstermiştir. Resimleri metnin sonuna yerleştirmek, metnin önüne yerleştirmekten daha etkili olmaktadır. Araştırmacılara göre metin sonundaki resimler materyalin yeniden gözden geçirilmesini sağlamaktadır. Metindeki ana temayla ilgili resmin gösterildiği gruptaki öğrenciler, metnin belirli bir bölümüyle ilgili resmin gösterildiği gruptaki öğrencilerden daha yüksek puan almışlarsa da, resim türü anlamlı bir değişken olarak bulunmamıştır. Öğrenciler genellikle en yüksek puanları cevabı metinde belirgin olan ve metindeki ana temayla ilgili sorulardan, en düşük puanları ise çıkarım gerektiren ve metindeki daha az önemli bilgilerle ilgili sorulardan almışlardır. (39)

Okuma materyallerindeki resimlerin etkililiğine ilişkin en kapsamlı çalışma 1982 yılında Levie ve Lentz tarafından yapılmıştır. Araştırmacılar, resimli ve resimsiz metinlerden öğrenmenin karşılaştırıldığı 55 deneysel araştırmanın sonuçlarını gözden geçirmişlerdir. Sonuçları şöylece özetlemek mümkündür:

1. Resimler, metindeki resimlendirilen bilginin öğrenilmesini kolaylaştırmaktadır. Yapılan deneysel karşılaştırmaların %98'inde, metinde yer alan ve resimlendirilen bilginin, resimli metinlerde resimsiz metinlere kıyasla daha iyi öğrenildiği bulunmuştur. Bu karşılaştırmaların %85'inde aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu da belirtilmiştir. Resimli metinleri

okuyan öğrenciler, düz metinleri okuyan öğrencilerden ortalama %36 daha fazla bilgi öğrenmişlerdir. Metinde yer alan ve resimlendirilen bilginin ölçüldüğü 23 araştırmanın biri hariç diğerlerinde resimli metinler lehine anlamlı farklar bulunmuştur. Ayrıca bu kapsamda incelenen araştırmaların çoğu çocuklar üzerinde (özellikle altıncı sınıf öğrencileriyle) ve yazınsal metinler kullanılarak yapılmıştır. Bununla birlikte yetişkin öğrencilerle ve bilgilendirici metinler kullanılarak yapılan araştırmalar da aynı sonuçları göstermiştir.

2. Resimlerin, metindeki resimlendirilmeyen bilgi üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. İncelenen 10 araştırmanın dokuzunda resimli ve resimsiz metinlerin verildiği gruplar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Sonuçlar grup ortalamaları açısından incelendiğinde, karşılaştırmaların II'inde resimli grup, üçünde ise resimsiz grup lehine olduğu görülmüştür. Yapılan dört karşılaştırmada anlamlı bir fark olmadığı; ikisinde ise grup ortalamalarının aynı olduğu rapor edilmiştir.

Resimli metinleri okuyan öğrenciler, resimsiz metinleri okuyan öğrencilerden sadece %5 daha iyi puan almışlardır.

3. Buraya kadar sözü edilen araştırmalardan farklı olarak, bazı araştırmalarda metinden öğrenme düzeyini belirlemeye yönelik olarak kullanılan testler, metindeki hem resimlendirilen, hem de resimlendirilmeyen bilgiyi ölçmektedir. Bu durumda, resimlerin sağladığı ortalama avantaj, ilk iki kategorideki araştırma sonuçlarının arasında kalmaktadır, incelenen 48 karşılaştırmanın 38'inde (yapılan karşılaştırmaların %79'unda) grup ortalamaları resimli metinler lehinedir. Bunların %56'sında fark anlamlıdır ve resimli metinleri okuyan öğrenciler, düz metinleri okuyan öğrencilere göre %25 daha fazla bilgi öğrenmişlerdir. Özetle, metindeki hem resimlendirilen, hem de resimlendirilmeyen bilginin ölçülmesi durumunda resimler öğrenmeye engel olmamakta; ancak her zaman da kolaylaştırmamaktadır.

Haring (1982) tarafından yapılan araştırma, metindeki ayrıntıların resimli metinleri okuyan öğrenciler tarafından daha tutarlı olarak hatırlandığını ortaya koymuştur. Ayrıca altıncı sınıf öğrencileri hem ana düşünce birimlerini hem de ayrıntıları dördüncü sınıf öğrencilerine göre daha tutarlı olarak hatırlamışlardır. Bu bulgu, yaşça daha büyük öğrencilerin resimlerden daha çok faydalandığı görüşünü desteklemektedir.

Reid, Briggs ve Beveridge (1983) tarafından yapılan araştırmada resim türü, metnin okunabilirlik düzeyi ve okul türü birer değişken olarak ele alınmış ve bunların 14 yaşındaki öğrencilerin anlama ve hatırlama performansları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Elde edilen bulgular, konunun resimlerle birlikte okunduğunda daha kolaylıkla hatırlandığını ortaya koymuştur. Kolay okunabilir metinleri alan öğrencilerin puanlarının diğerlerinden anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Resim türlerinin öğrencilerin hatırlama performansı üzerinde anlamlı şekilde farklı etkileri gözlenmemiştir.

Dean ve Enemoh (1983) tarafından yapılan araştırma, resimli örgütleyiciyi metinden önce alan ve ön bilgileri düşük olan öğrencilerin metni hatırlama düzeyinin, ön bilgileri yüksek olan öğrencilerle aynı düzeyde olduğunu ortaya koymuştur.

Rusted ve Hodgson (1985) tarafından yapılan araştırma bulgularına göre resimler hatırlamayı kolaylaştırmakta ve bu etki metin türlerine göre değişmektedir. Bilgilendirici metinlerle birlikte sunulan resimler, içeriğin hem resimli, hem resimsiz bölümlerinin hatırlanmasını kolaylaştırırken; yazınsal metinlerle birlikte sunulan resimler metnin sadece resimlendirilen bölümlerinin hatırlanmasını etkilemiştir. Bu durum, resimlerin, farklı metin türlerinin kodlanması sırasında farklı roller oynadıklarını göstermiştir.

Hayes ve Henk (1986) tarafından yapılan araştırma, resimlerin beceri öğretiminde de etkili olduğunu göstermektedir.

O'keefe ve Solman (1987), resimlerin kavrama üzerindeki etkisinin normal okuma yeteneğine sahip öğrenciler üzerinde az olduğunu ve bu etkinin, resimlerin metin içine yerleştirilmesine bağlı olduğunu belirtmişlerdir.

Waddill, Daniel ve Einstein (1988)'e göre resimler, açıklayıcı metinlerde, ayrıntıların, yazınsal metinlerde ise ilişkilerin hatırlanmasını kolaylaştırmaktadır. Araştırmacılar, resimlerin etkisinin karmaşık olduğunu ve resimlerin, kavrama ve hatırlama performansları üzerindeki olası güçlerinin, metin türü ile resimlendirilen bilgi türünün birlikte etkisine bağlı olduğunu belirtmişlerdir.

Mayer ve Gallini (1990) , resimlerin etkili olmasının dört koşula bağlı bulunduğunu belirtmişlerdir: 1) Metin türünün öğretim amacına uygunluğu (Metnin anlaşılabilir olması), 2) Sınama durumunun öğretim amacına uygunluğu (Testlerin resimlerin etkisini ortaya çıkarabilecek şekilde düzenlenmesi), 3) Resimlerin öğretim amacına uygunluğu (Resimlerin açıklayıcı olması), 4) Öğrencilerin konu alanıyla ilgili deneyimlerinin olmaması (Ön bilgilerinin düşük olması).

Purnell ve Solman (1991), yaptıkları çalışmalar sonucunda bilginin resimde veya metinde sunulması söz konusu olduğunda resmin tercih edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak, resimdeki bilginin metindeki bilgiyle tam olarak örtüşmediği durumda resimlerin kavramayı kolaylaştırıcı etkisinin görülmediğini de vurgulamışlardır.

Mayer ve Sims (1994)'e göre, soyut düşünme yeteneği düşük olan öğrenciler kodlama sırasında bilişsel çabalarının büyük bir kısmını, materyali zihinlerinde görselleştirmeye harcamaktadırlar. Oysa bu yeteneği yüksek olan öğrenciler bilişsel kaynaklarını daha çok materyalin sözel ve görsel sunumları arasındaki bağlantıyı oluşturmak için kullanmaktadır. Araştırma bulguları çift kodlama kuramını desteklemektedir. (40)

Resimlemeler, genellikle hem okuma hem dinleme durumlarında kavramayı güçlendirmektedir. Bunun tersini gösteren bazı kanıtlar bulunmasına rağmen, resimlemelerin kavramayı kolaylaştırıcı etkileriyle ilgili verilerin oldukça tutarlı olduğu görülmektedir. Resimlemelerin, farklı zeka düzeylerinde, farklı yaş gruplarında, farklı sosyo ekonomik düzeylerde, çeşitli uzunluklardaki metinlerde, farklı niteliklerdeki test maddelerinde ve gerek işlem sonrası, gerekse kalıcılık testlerinde etkisi gözlenmiştir. Bununla birlikte resimlemeler, her durumda mutlaka bellekte belirgin gelişmeler doğuracak bir değişken olarak da algılanmamalıdır. Resimlemelerin bellek destekleyici işlevi büyük oranda onların materyale olan uygunluğuna bağlıdır. Ayrıca resimlemelerin materyaldeki içeriği daha anlamlı bir forma dönüştürebilme gücü de önemlidir. Bunların yanısıra, farklı metin türlerinde hangi özellikleri taşıyan resimlemelerin daha etkili olduğu da araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Yapılan araştırmalar, yazınsal metinlerin (öykü, masal vb) bilgilendirici metinlerden daha farklı bir zihinsel işlem gerektirdiğini ve farklı şekilde hatırlandığını ortaya koymuştur. Özetle resimlemeler, öğrenme üzerindeki etkileri hangi nedenden kaynaklanırsa kaynaklansın program geliştirmeci veya öğretmen, öğrencilerin okuduğunu kavrama gücünü arttırmak için kullanılabileceği bir öğretim değişkeni olarak görülmektedir.

40- YILDIRIM, Sibel Janet, Okuma Yazma Öğretimi El Kitabı, İşlem Yayınları, Ankara, 2004

3.9. Türkiye'de Ders Kitaplarının Tasarımında, İllüstrasyon Ögesinin Kullanım Sorunları

Araştırmanın çeşitli bölümlerinde kitabın, içerik ve biçim bütünlüğü vurgulanmıştır. ikinci bölümde ele alınan Türkiye'de Ders Kitapları Sorunlarına ek olarak, kitap tasarımlarının da henüz öneminin ciddiyetine varılmamış sorular taşıdığı, gizlenen gerçekliktir. Sanat eğitiminin, estetik bilinç gelişiminin, eğitim içerikleri açısından bile henüz ciddiye alınmazken; ders kitabı yoluyla dolaylı bir estetik ve sanat eğitimi ne yazık ki algılanmamıştır. Çocuklar okumayı öğrenmeden önce, öykü, fantezi dünyası, egzotik, dinlence ve bilgiye olan gereksinimlerini, bilgisayar gibi görsel-işitsel araçlarla gidermeye çalıştığı günümüzde; kitap okumayı ilginç hale getirmek önemli bir sorundur.

Medya toplumuna geçilmeden önce, okuma, söz konusu toplumun bilgi ve dinlence kültürüne katılımı için temel bir yetenektir. Oysa yeni iletişim araçları görsel işitsel olarak da bu alanlara erişilmesine olanak sağlayarak, temel yetenek olma niteliğinin yitirilmesine neden olmuştur. Bu gelişme sonucunda okuma; tekrar " özel bir yetenek, okul ve meslekteki başarının vazgeçilmez önkoşulu, mesleki kariyer için gerekli anahtar niteliğini almıştır. Böyle bir zorunluluk karşısında okuma isteğini uyandırmak için özel önlemler almak, özellikle ilköğretim 1. sınıftan başlayarak, kitaplar, çocuğa okumayı bir tür isteme dönüştürecek çekicilikte hazırlanmak zorundadır. (41)

Kitabın çekiciliği, yalnızca verilen bilgiyle sağlanamaz. Aynı zamanda kitap, tüm tasarımı ile çocuğun ulaşmak istediği bir çekicilik taşımak zorundadır. İllüstrasyon, kitap tasarımının çocuğa yönelik en önemli parçasıdır. Çocuk ve gençlik edebiyatında resimlerin kullanılması, her dönemde başvurulan bir yöntemdir. Ancak çocuğa yönelik resim dili konusunda tartışmalar, yüzyıl kadar geriye gider, Ludwich Richter'in yetişkinlere ve çocuklara yönelik popülist sanatında bile çocukların imgelem ve kompozisyonda özgün, basit ve renkli resimlere gereksinim duyacağı dikkate alınmamıştır.

Bu gerekliliği ilk olarak "Sanat Eğitimi Hareketi" nin önde gelenlerinden birisi olan Henrich Wolgast, 1894 yılında formüle etmiştir. Henrich Wolgast; anlaşılır, sanat yönü olan herhangi bir belirsizlik içermeyen, yüzeysel olmayan, fakat basit bir şekilde tasarlanmış resimler ile çocuğun estetik eğitiminin desteklenebileceğini düşünmüştür, bu güne kadar, gerçekçi, figürlü, resimler çocuğa uygun olarak kabul edilmiştir. (42) Çocukların karmaşık resim yapılarını anlamaları, yetişkinlerin çocuğun resmi algılamasıyla ilgili düşüncelerinin ötesinde, sözel içeriğin çocuk tarafından kavranıp kavranmadığı sorunlarıyla ilgilidir. Bu arada, günümüzün küçük çocuklarının anne-babalarının bile zorlandıkları, karmaşık ve aşırı hareketli resimleri büyük bir ustalıkla kavrayıp, yorumlatabildiklerini görmemizden gelemeyiz. Bu fark, çağın çocuğuna sunulan görsel materyalin zenginliğinden kaynaklanır. Bu nedenle "Çocuğa Uygunluk " yargılarımızı yeniden gözden geçirmemiz gerekir. Çünkü, dünyada 50'li yıllara kadar çocukların ellerinde bulunan resimli kitapların sayılarıyla, bugünkü çocukların televizyon, sinema, video, bilgisayar gibi görsel malzemenin karşılaştırılmasında algı farkının kaynağı açıkça görülür.

41- SEVER, Sedat, Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Yapısal ve Eğitsel Özellikler, ABECE Eğitim, Ekin ve Sanat Dergisi, Ankara, 1990

42- KILIÇ, Ali, İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Resimleme İçerik İlişkisi, H.Ü.S.B.E. Sanatta Yeterlik Tezi, Ankara, 2003

Ülkemizde illüstrasyon açısından şu temel sorunlar yaşanmaktadır:

1. İllüstrasyon, metnin açıklama şeması sayılmaktadır.
2. Çocuğun görsel algısının geliştirilmesinin, onun estetik ve sanat eğitimine katkısı anlaşılmamıştır.
3. İllüstrasyonun, grafik sanatlarının özel bir uzmanlık alanı olduğu ve resim çizme yetisinin dışında, çeşitli yetileri gerektirdiği anlaşılmamıştır.
4. Ders kitabı; içeriği, resimlemesi, tasarımı ve üretimi ile bu alandaki yetkin kişilerin uzun süren bilimsel, sanatsal çabaları sonucu ortaya çıkar. Bu kişilerin birbirleriyle iletişimi ön koşuldur. Farklı dünya görüşlerinde birbirleriyle iletişimsiz olarak sipariş yöntemi ile illüstrasyon yaptırılması, gerekli ekip çalışmasına uygun değildir.
5. Ders kitapları illüstrasyonlarının değerlendirme ve eleştirilerini yapacak bir kurul olmadığı için, baştan sona tekdüze ve hiçbir estetik kaygı gütmeyen illüstrasyonlar kolayca kabul görmektedir. Çünkü, Talim Terbiye Kurulu kriterlerinde resimlemeye ayrılan puan %15'tir.
6. Genellikle ezberlenmiş, şablonlaşmış, sahteleşmiş resimlerin yer aldığı ders kitapları, çocuğa yönelik sanat eğitimi birikiminden yoksun uygulayıcılar tarafından üretilmiştir. Çünkü; ders kitapları illüstrasyonu sadece illüstrasyon birikimini değil; çocuğun sanat eğitimine ilişkin bilgi birikimini de gerektirir.
7. Zaman zaman kitapların içeriğinde seçilen sanat ürünü niteliğini taşıyan metinler, bu sanat kimliğine uymayan kalıplaşmış resimlerle tamamlanmaya çalışılır. Oysa, bu sayfalarda rahatlıkla bir sanat ürünü olarak ressamın resimleri kullanılabilir.
8. İllüstrasyonlar için kitap maliyetinde ayrılan pay her zaman küçük olduğundan, resimlemede çalışan elemanların kendilerini bir sanatçı özgünlüğünde hissederek, uzun uğraş vererek çaba göstermelerini engeller. Çünkü böyle uzun bir çaba uygulayıcının ciddi emeğiyle bütünleştiğinde karşılığında maddi değer artar.
9. Ülkemizde, Grafikerler Meslek Kuruluşu ve İllüstratörler Derneği'nin sınırlı işlevlerinin dışında, illüstrasyon uygulayıcılarının toplandığı bir meslek kuruluşu yoktur. Bu yüzden; mesleki görüş alışverişi ve paylaşım ortamları hemen hemen yoktur. İllüstrasyon uygulayıcıları arasındaki iletişim eksikliği, basılan çocuk kitaplarının illüstrasyonları üzerine eleştiri yapılmasını engeller. Oysa, sistematik gözlem her zaman uygulamayı daha dikkatli yetkinliğe götürür.
10. Ders kitaplarının basım koşulları ve basım niteliğine illüstrasyon uygulayıcıları müdahale edemediğinden, hazırlanmış iyi bir illüstrasyonun basım süreçlerinde bozulması, sanatçının bu tür üretilere imza atmamasını getirir, imza taşımayan ürün bir anlamda "sorumluluğu taşımayan üründür".
11. Ülkemizde, Grafik Sanatlar Eğitimi yapan bir çok Güzel Sanatlar Fakültesi ve Eğitim Fakülteleri olmasına karşın, illüstrasyon eğitimi, bu fakülte ve ilgili bölümlerde tasarımın bir parçası olarak öğretilir. Oysa, kitap illüstrasyonu daha önce araştırmada değinilen bir çok özellikleri nedeniyle, ayrı bir ana sanat dalı olarak eğitim yapmayı gerektirir.
12. İlköğretim ders kitaplarında illüstrasyonlar, genellikle ciddi resimsel hatalar taşır. Örneğin, desen hatalarıyla dolu bir illüstrasyon, yarattığı görsel haz kaybının ötesinde, önemli sanat eğitimi hatası da yaratır. Kuru, sevimsiz, espriden yoksun fantezilerini zenginleştiremeyen bir illüstrasyon, çocuğun beğenisinde ciddi yaralar açtığı gibi, çocuğun kendi resimleri için de kötü örnek oluşturur. Çünkü, özellikle ilköğretim 1. kademedeki çocuklar, kendi resimlerini tasarlarken kitap resimlerinin etkisinde kalırlar.

İllüstrasyon, sanatsal bir ifade biçimi olarak, yalnızca kendiyile sınırlı olmayan, birlikte bulunduğu diğer tasarım öğeleriyle anlam kazanan bir uygulamadır. Bu yüzden illüstrasyon uygulayıcıları, bir yandan tasarımcı ile uyumlu bir iletişim sağlarken diğer yandan illüstrasyonun sunulacağı hedef kitlenin de özellikleri konusunda kendisini yetiştirmek; hiç değilse bir hedef kitle üzerine uzmanlaşmak zorundadır.

Her illüstrasyon uygulayıcısının, illüstrasyon kullanılan bütün alanlarda aynı yetkinliğe sahip olması beklenemez. İllüstrasyon uygulamacısının sadece kendi üretimiyle değil, başka sanatsal üretimlerin de kullanımında rehberlik edecek yetkinliğe sahip olması gerekir. Örneğin, ders kitabında kullanılacak ressama ait bir resmin de nasıl kullanılacağına rehberlik edebilmelidir.

3.10. İlk Okuma Kitabından Çocuk Romanına - Almanya'da İlköğretim Çağındaki Çocuklar İçin Okul Dışı Okumayı Teşvik Eden Resimli Kitaplar

Bilgisayar gibi akustik ve görsel/işitsel iletişim araçları kültürel değişikliklere neden olmuştur. Bu iletişim araçları, en azından matbaanın icadı kadar önem taşımaktadır. Uzun süreden beri Guttenberg'in açmış olduğu çağın sonunun geldiğinin söylenmesi bir rastlantı değildir.

Medya toplumunda kitabın işlevi büyük değişim yaşamaktadır. Okuma ve yazma öğrenilmesine, başka bir deyişle yazı dilinin öğrenilmesine ilişkin koşullar da büyük ölçüde değişmiştir.

Federal Almanya'da okul ve okul dışı kurumlar yaklaşık 10 yıldan beri, bu gelişmeleri dikkate almaya çalışmaktadır. Bu uğraşının meyvelerinden biri de okumanın teşvik edilmesidir.

Çocuk yuvalarında ve okul öncesi eğitim dönemlerinde gözlendiği gibi kitap, günümüzde kültürel tekel niteliğini kaybetmiştir. Çocuklar ilk günden itibaren birçok iletişim aracı ile karşı karşıya gelmektedir: Resimli kitaplar ve masal kitapları yanında, piyes kasetleri, TV ve bir süre sonra da bilgisayar. Çocukların resimli kitaplar ve masal kitaplarıyla çalışmada yetişkinlerin yardımlarına ihtiyacı vardır.

Yetişkinlerin çocuklara bu metinleri okumaları gerekmektedir. Ancak çocuklar piyes kasetleri ve TV programlarını başkalarının yardımına ihtiyaç duymadan kullanabilmektedirler. Almanya'da çocuklar bugün uluslararası çocuk edebiyatının büyük bölümünden artık okuyarak değil, kaset ve TV gibi görsel/işitsel iletişim araçlarını kullanarak, küçük bir oranda da çocuk filmleri ve çocuk tiyatroları aracılığıyla yararlanmaktadır.

Ve dahası; Çocuklar okumayı öğrenmeden önce, öykü, fantezi dünyası, macera, egzotik, dinlence, öğrenme ve bilgiye olan gereksinimlerini bilgisayar gibi görsel/işitsel araçlarla gidermeye çalışıyorlar. Büyük bir çaba ile öğrenilen okuma, çocuğa yeni ve ilginç ne verebilir ki?

Medya toplumuna geçilmeden önce okuma, söz konusu toplumun bilgi ve dinlence kültürüne katılım için temel yetenek idi. "Yeni" iletişim araçları görsel/işitsel olarak bu alanlara erişilmesine olanak sağlayarak, okumanın temel yetenek olma niteliğini yitirmesine neden olmuştur. Bu gelişme sonucunda okuma tekrar *özel bir yetenek*, okul ve meslekteki başarının vazgeçilmez ön koşulu, mesleki kariyer için gerekli anahtar nitelik halini almıştır. Fakat, özel bir yeteneğin kazanılması günümüzde artık doğal kabul edilmiyor ve bu yetenek artık günlük yaşam tarafından talep edilmiyor veya zorunlu kılınmıyor.

Günümüzde enformasyon ve dinlence kültürüne geniş ölçüde katılım gelişmiş bir okuma yeteneği olmadan da mümkündür. Bundan dolayı okuma özel bir şekilde öğrenilmeli. Okuma isteğini uyandırmak için özel önlemler almak ve açık bir şekilde propagandasını yapmak gerekmektedir. Okumayı teşvik kavramı bunun ötesinde başka bir anlam içermemektedir. Okumayı teşvik Almanya'da haklı olarak genel bir kültür politikası haline gelmiştir. Okumayı teşvik özel bir yetenek seviyesine kadar inmiş olsa bile, fırsat eşitliği için temel bir şarttır.

Bundan dolayı, okumayı teşvik özellikle ilkokulun birinci sınıfından dördüncü sınıfına kadar ve orta öğretimin beşinci sınıfından onuncu sınıfına kadar formal eğitim kurumlarının görevleri arasında yer almaktadır. Fakat şimdiye kadar öncelikli olarak anadil düşünülmüştür. Okulda okumanın teşviki ile neyin kastedilmek istenen şudur;

- Alfabe ve okuma kitabı gibi okul kitapları yanında, derslerde paket materyaller devreye girmektedir.
Bu şu demektir: Derste zamanla daha fazla çocuk ve gençlik kitapları okunmaktadır. Burada amaç, bütün kitapları okuma yeteneğinin kazanılmasıdır.
- Anadil dersi öğrencileri, sahip oldukları özel kitapları okumaya teşvik etmeli ve etkide bulunmalı. Bunun için öğretmen şu yöntemlere başvurabilir: Sınıf ve okul kütüphanelerinin kurulması, okuma odalarının ve/veya okuma köşelerinin düzenlenmesi, okuma saatleri uygulamasına geçilmesi, öğrenciler tarafından hatıra defterlerinden okuma uygulamasına geçilmesi, kitap sergileri ve önerileri, imza günlerinin düzenlenmesi (yazarların kitaplarından okumaları) vs. (43)
- Anadil dersi öğrencileri kitap kültürü ve kitap piyasası ile tanıştırmak Anadil dersi öğretmeni öğrencileri ile kütüphaneleri, kitapçıları ve yaynevlerini ziyaret etmelidir.

Bu anlamda okuldaki okuma teşviki, bazı ön koşulların yerine getirilmesine bağlıdır. Sözkonusu çocuk ve gençlik kitapları eleştirel bir şekilde seçilmeli. Bu kitaplar nitelik ve kalite açısından derste kullanılmaya uygun olmalıdır. Ayrıca, seçilen çocuk ve gençlik kitapları ile ilgili öğretmen el kitapları ve örnek dersler geliştirilmeli ve okullara ulaştırılmalıdır. Öğretmenler sürekli olarak yeni çocuk ve gençlik kitapları hakkında bilgilendirilmelidir. Bunun için en uygun iletişim aracı öğretmen dergisidir.

Almanya'da okulun yanında, okul dışı okumayı teşvik de gündeme gelmiştir. Burada münferit kurumların ve Mainz'daki birliklerin, örneğin "Okuma Vakfı"nın veya Frankfurt'da bulunan "Alman Kitapçıları Borsası"nın çalışmalarına değinmek istemiyorum.

43- ERGİN, Akif, GÖZÜTOK Dilek, İlköğretim Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu, Ankara, Haziran, 1996

Çocuk ve gençlik kitap yayıncılarının okumayı teşvik önlemine olan katkılarına öncelik vereceğim. Yaklaşık 10 yıldan beri yayıncı dünyası çocuk edebiyatı alanında, diğer çocuk kitap türlerinden kesin bir şekilde ayrılabilen yeni bir çocuk kitabı türü beklemektedir: Bununla, "Okumaya Başlıyorum" ve "İlkokuma Kitabı"nı kastediyorum. Bu kitaplar genelde, okumaya başlıyorum veya ilkokuma kitapları dizisinde yayımlanmaktadır.

İlkokuma kitaplarının genel öğretim bilgisi açısından işlevi, okuma öğrenmeyi, mümkün olduğu kadar erken kitap okumayı öğrenme olarak düzenlemektir. Okumaya başlayanlara erken zamanda bir kitabın tamamını okuma heyecanını vermek gerekir. Bu kitapların genel özellikleri şunlardır:

- Küçük kapsamlı (16 veya en fazla 64 sayfa, 1 veya en fazla 4 baskı sayfası),
- Her sayfada az metin, büyük yazı, satırlar arası geniş,
- Baskı yazısı (zor sökülen bitişik yazıdan geriye dönüş),
- Hecelere bölünmeyi ve harfler arasındaki mesafeyi aynı ölçüde tutmak için; kısaca satırların bulunup takip edilmesini kolaylaştırmak için bloksuz dizgi,
- Çocukların aktif kelime dağarcıklarından kolay okunan kelimelerin seçimi (olanaklar dahilinde az sessiz harf),
- Kısa cümleler, 7 kelimeyi geçen cümlelerin az bulunması,
- Baştan sona kadar illüstrasyonların yer alması. Bu resimlerin işlevi konuyu ortaya koymak, etkinlik taşıyıcılarını karakterize etmek ve olanaklar dahilinde kısa olması gereken metnin boşluklarını doldurmak .

Bu kitap türünde şimdiye kadar iki gelişme eğilimini görmek mümkündür: Bu eğilimlerden biri -resimleme ile ilgili, sadece siyah beyaz resimlerin geçerli olduğu başlangıç aşamasından sonra- 90'lı yıllarda renkli resimlere geçilmiştir. Öğretim bilgisi uzmanları buna kuşkulu bir gözle bakmaktadırlar.

Ayrıca bu kitap türünün okumayı öğrenme basamaklarına (aşamalarına) göre artan bir iç sınıflandırma yaşadığı görülmektedir. Başlangıçta ilkokuma kitapları ikinci sınıfın sonundan üçüncü sınıfın sonuna kadar okuyan öğrenciler için düşünülmüştü. Şimdi ise birinci ve ikinci sınıflarda gerçekten okumayı öğrenenler ve hatta ana sınıfındaki çocuklar için ilkokuma dizileri bulunmaktadır.

İlkokuma kitapları serilerinde kullanılan anlatma metinlerinin basitliği sadece daha az gelişen okuma yeteneğine bağlıdır. Fakat buna karşın günümüz okuma öğrenenlerin genel anlama yetenekleri şüphesiz daha yüksektir. (44)

Birinci sınıfta metinleri güçlükle çözenler, genelde iletişim araçlarını anlayabilmekte ve bilgisayarla oynamaktalar; bunlar oldukça karmaşık radyofonik piyesleri ve filmleri anlayabilmektedir.

Bu nedenle okumada herhangi bir sorunu olmayan, anlamadığını şekle dönüştüren okuyucular için çocuk edebiyatı içerik bakımından oldukça çaba gerektirmektedir.

Almanya'da 70'li yıllardan bu yana 9-10-11 yaş grubundaki çocuklara yönelik bu tip iddialı yayınlardan söz edilebilir. Epik edebiyat alanında söz konusu olan, bir taraftan realist, diğer taraftan fantastik tasvir yoluyla sunulan çocuk romanıdır. (45)

En çok tanınan yazarların birkaçını söylemek gerekirse, bunlar: Peter Hörtling, Christine Nöstlinger, Renate Welsh, Susanne Kilian, Gudrun Mebs ve Kirşten Boie.

Özellikle bu yazarların iddialı romanları, okulda verilen derste özel bir şekilde kullanmaya uygundur. Almanya'da bu çocuk romanlarının bazıları şimdiden okul klasikleri olarak yer edinmişlerdir.

4. Bilişsel Gelişim

4.1. Zeka

Geştalt psikoloji kuramcıları zekayı, bilişsel yeteneklerin tümünü oluşturan algılama yeteneği olarak tanımlamışlar, özellikle de problem çözebilmeye yeteneğine bağlı, algılama hızı ve becerisi üzerinde durmuşlardır".

Çağdaş bilişsel gelişim psikolojisinin en temel adlarından sayılan J. Piaget ise, zekayı, var olan nesnel gerçekliğin, bilinç yapılarına dönüştürme yeteneğini içeren, uyum ve özümleme yeteneği olarak tanımlamıştır.

J. Piaget'e göre uyum ve özümleme, hep bir dengeleme ile sonuçlanır. Tüm dengeleme süreçleri ise, bilişsel gelişimin temel niteliğini oluşturur.

4.2. - Algı ve Dikkat

Duyu organlarımız aracılığıyla, iç ve dış nesnel gerçeklikten aldığımız uyarımlar, merkezi sinir sistemine ulaşmakta ve özellikle de, beyin fonksiyonları aracılığıyla algılama süreci oluşmaktadır". Bir başka deyişle, gelen duyumlar, duyu organlarınca alınıp, beyin sapında (retüküler formasyon) toplanmakta, daha sonra beynin işlevsel olarak ilgili bölgelerine gitmekte, daha sonra da bütünleşerek çeşitli tepkileri oluşturabilmektedir.

Algılama sürecinde beynin içinde bulunduğu koşullar, yani bireyin beklenti ve gereksinimleri, algılamayı belirler. Kısacası, algılama süreci, biyolojik ya da psikolojik özelliklerimizi kapsayan, içinde öğrenme ve deneylerimizin bir bütün olarak bulunduğu karmaşık ve çok yönlü bir süreçtir. Özet olarak algı duyuşsal bilginin yorumlanması içerir. İnsanlar uyarıcı toplulukları değil, nesne algılarları. Nesne algılama, kısmen, doğuştan gelen örgütleyici eğilimlerle tayin edilir. Bunlar bir zemin üzerinde bir şekil algılama eğilimi, nesnelere bir araya toplama eğilimi ve eksik öğelerin yerlerine doldurulması ile bir bütün yaratılmasını içeren tamamlama eğilimidir.

Algının en belirgin özelliklerinden biri seçici oluşudur. Belirli bir anda, insanın duyu organları anlatılamayacak kadar fazla sayıda uyarıcıya bombardıman edilir. Ancak bu zaman süresinde biz tüm uyarıcılardan sadece birkaçım belirgin olarak algılarız. Diğer birkaç uyarıcı dikkatin sınır alanında (margin) algılanır, geride kalan uyarıcılar ise ancak kısmen farkında olduğumuz veya hiç farketmediğimiz bulanık bir ardalanı (background) oluşturur. Diğer bir deyişle, insanlar belirli bir anda yer alan çeşitli olaylardan sadece birkaçına dikkat ederler. (46)

Dolayısıyla dikkat, insanların neyi algıladıklarının da önemli bir etkidir. Dikkat bilişsel güç ya da enerjinin, belirli bir konu, nesne ya da durum üzerine yoğunlaşabilme yeterliliğidir. Kısa deyişle, algının, belirli bir uyanıklık durumuyla odaklaşabilme yeteneğidir

4.3. Algıda Seçicilik ve Dikkat

Çevremizde çok fazla sayıda uyarıcı bulunmaktadır. Organizmanın bu uyarıcıların tümünü algılaması mümkün değildir.

Bu nedenle organizma çevreden gelen uyarıcıların bazılarını seçer. Buna algıda seçicilik denir. Çevremizdeki uyarıcılardan hangisini seçeceğimiz dikkatimize bağlıdır. Birey dikkat ettiği uyarıcıları algılar. Dikkati etkileyen etmenlerin en önemlileri aşağıda özetlenmektedir:

Yabancı ve farklı uyarıcılar dikkat çekicidir. Parlak renkler, hareket, monoton bir ortamdaki ani değişiklik, dikkat çekicidir. Çok yalın ve karmaşık uyarıcılardan çok, orta derecede karmaşık uyarıcılar daha dikkat çekicidir. Sunulan materyaller ne çok basit, ne de çok karışık olmalıdır.

Öğrenilmiş ip uçları dikkat çeker. Altı çizili, italik, kalın, renkli kalemle yazılan yazıların, çerçeve içine alınan bilgilerin önemli olduğunu yaşantılarımızla öğrendiğimiz için, bu tür ipuçlarına öğrenilmiş ipucu denir. Bu tip ipuçları her zaman dikkat çekicidir. Bireyin beklenti ve ihtiyaçları dikkati etkiler. Okul öğrenmelerinde verilen bilgiler öğrencinin beklenti ve ihtiyaçlarına uygun olduğu zaman daha çok dikkat çeker. (47) Retinaya düşen imgeler, düzdür, derinliği yoktur. Buna karşılık görsel algılamamız üç boyutludur. (48) Siyah giysilerin ağırlıklı olarak giyildiği bir toplantıda beyazlar giyinmiş bir kişi kuşkusuz daha çabuk seçilir. (49) Tüm bu süreçler birbirleriyle etkileşimli olsalar da, beynin ayrı bölgelerinde gerçekleşmektedirler. (50)

4.4. Piaget'nin Bilişsel Gelişim Dönemleri

Piaget, bilişsel gelişimi dört temel evreye ayırmıştır. Bunlar sırayla; duyuşal - motor, işlem öncesi, somut işlemler ve soyut işlemler dönemleridir. Piaget'ye göre çocuk, bir dönemde kazanması gereken tüm şema ailesine sahip olup, gerekli biliş yapılarını oluşturduğunda o dönemdeki gelişimini tamamlamaktadır.

Piaget, tüm çocukların bu gelişim aşamalarını sırasıyla geçirmesi gerektiğine inanmaktadır. Bir gelişim dönemini atlayarak diğerine geçemez. Ancak çocukların gelişim dönemlerine girme ve tamamlama yaşları birbirinden farklılık gösterebilir. (51)

Duyuşal Motor (0 - 2 yaş)

- Kendisini dış dünya dan ayırt eder
- Refleksif davranışlardan amaçlı davranışlara geçer
- Nesnelere sürekliliğini kazanır

47- Morgan. C.T., Psikolojiye Giriş. Yay - Sor: Sirel KARAKAŞ. Hacettepe Üniversitesi. Psikoloji Böl. Yay. Ankara. 1991. s. 268

48- BARAN, Gülen, Çocuğun Okul Başarısını Etkileyen Faktörler, Yaşadıkça Eğitim, Sayı 38, İstanbul, 1995

49- BEKTAŞ, Dilek, Çağdaş Grafik Tasarımın Gelişimi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992

50- BİNBAŞIOĞLU, Cavit, Genel Öğretim Bilgisi, Ankara, 1983, s. 228

51- ERDEN, Münire, Eğitim Psikolojisi, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2006, s.113

İşlem Öncesi Dönem (2 - 7 yaş)

- Çevresindeki olay ve nesnelere çeşitli sembollerle ifade eder
- Tek yönlü sınıflandırmalar yapar
- Başlangıçtaki ben merkezlilikte giderek azalır

Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş)

Çocuklar, büyüklük, uzay, ağırlık, hacim, sayı ve zaman gibi kavramlarla ilgili konularda mantık yürütmeye başlar.

Somut nesnelere, belirli niteliklerine göre kavramlaştırabilmektedir, kümeleşme, sınıflandırma, karşılaştırma işlemlerini şemalar geliştirerek yapabilecek durumdadır.

Belirli nesnelere arasındaki değişmeyen ilişkileri, nesnelere görmeden, akıl yürütme yoluyla algılayabilmektedir.

Bütün ve parçanın çeşitli düzenlemelerini, birinden diğerine gidip gelmeleri aynı anda düşünülebilmektedir.

"Tersine dönüştürme" işlemini başarabilmektedir. (Tersine dönüştürme, belirli bir zamanda bilişsel olarak geriye, orijinale dönüştürme yeteneğini anlatmaktadır.) Deneyler yapma, mantık kurallarına uygun açıklamalar ve yordamlamalarda bulunabilme, gözlenebilen objeler arasında geçerli ilişkiler yapabilme bu dönemin temel nitelikleri arasındadır.

Nedensellik kavramı gelişir. Nedenlerde imgeler ve yaratıcılık işe karışmaktadır. 7-8 yaşlarında çocukların olayların nasıl geliştiğine ilişkin daha çok mekanik içerikli açıklamalar yaptıkları belirtilmiştir.

Renk, biçim, hacim kavranılan gelişir. Çeşitli araştırmalar beş ya da altı yaşlarındaki çocukların, çeşitli nesnelere, renklerine, biçimlerine göre birbirinden ayırıp, gruplandırıp sınıflayabildiklerini ortaya çıkarmıştır. Yedi yaşlarında bu süreç olgunlaşma aşamasına girmekte, sonraki kavramlaştırma sürecinin temelini oluşturmaktadır. (52)

Sayı kavramı gelişir. Sıraya dizmek, sınıflamak ya da bütünleştirmek yeteneği gelişir. Başka bir deyişle nesnel gerçekliği bilinç simgesiyle anlatabilme yeteneği oluşabilmektedir.

Soyut İşlemler Dönemi (11 yaş +)

- Soyut düşünme
- Bilimsel yöntemle problem çözme
- Değer ve inanç sistemini yapılandırma
- Fikir dünyasıyla aktif olarak ilgilenme ve düşüncesini etkinliklerine yansıtma

52- ERKAN, Aziz, Hayat Bilgisi Kitaplarında Resimleme ve Metin İlişkisi, M.Ü.A.E.F. Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul, 1998

Doğum sonrasında başlayan gelişim süreci zorunlu algıdan, seçici algıya doğru gelişen bir süreç işler. Gelişim psikologları ve Piaget ilk şemaların insan yüzleri olduğunu belirtirler. (53) Yedi yaş sonrası çocuklar, simgesel sistemin temel öğelerini öğrenebilecek duruma gelirler. (54) Bu noktada, çocuğun anımsama yeteneğinin geliştirilmesinde, kendi kendine oluşturduğu stratejilerin büyük bir önemi bulunmaktadır. (55)

4.5. Nedensellik ve Konum Kavramının Gelişmesi

Çocuk önündeki nesnel gerçekliğin objelerinin, nasıl değişime uğradığı konusunda, küçük yaşlardan, büyük yaşlara doğru bir gelişme gösterir, ilk yıllarda olayların nedeni insandır. 3-4 yaşlarında, birbirlerine benzeyen nesnelere, birbirlerinin nedeni olur. Çoğu kere nedenler gerçek durumla ilgili değildir. Nedenlerde, imgelem ve yaratıcılık işe karışmaktadır. 7-8 yaşlarında çocukların, olayların "nasıl?" geliştiğine ilişkin, daha çok mekanik içerikli açıklamalar yaptıkları belirlenmiştir. (56)

4.6. Renk, Biçim, Hacim Kavramlarının Gelişimi

Çeşitli araştırmalar, beş ya da altı yaşlarındaki çocukların, çeşitli nesnelere, renklerine, biçimlerine göre birbirinden ayırıp, gruplandırıp sınıflayabildiklerini ortaya çıkarmıştır. Yedi yaşlarında bu süreç olgunlaşma aşamasına girmekte, sonraki kavramlaştırma sürecinin temelini oluşturmaktadır. (57)

4.7. Nesne, Sayı, Zaman Kavramlarının Gelişimi

İlk iki yıl süresince çocuk, dış nesnel gerçekliğe bağımlı bir duygusallık içindedir. Kendini, gerçekliğin bir parçası olarak algılar. Başka deyişle, nesnelere çocuğun duyu organlarının dışında ise, "yok" anlamına gelir. Sonraki yıllarda ise, nesnelere kalıcılığı giderek yerleşir. Altı nesnelere çocuğun gerçekliğinden bağımsız varlık alanları olarak algılanmaya başlanır. İkinci yılın başında, artık nesne kavramı gelişmeye başlamıştır. Beş - altı yaşlarında, miktar kavramı da gelişmeye başlayacaktır. 7 yaşlarındaki çocuklar, iki değişik bardaktan bir diğerine aynı miktarda su boşaltıldığında su miktarının aynı kalacağını, bardakların değişik görünümüne aldanmadan algılayabilecek durumda olacaklardır. (58)

Sayı kavramını geliştirebilmek için sözcüğü altı sayısının, beşten sonra ve yediden önce geldiğinin bilinmesi gerekir. Büyüklük-küçüklük, ön, arka, yukarı, aşağı kavramları da bir çeşit bilinç soyutlamalarıdır.

53- TOPSCS, George, Eğitim Psikolojisi, Ankara, 1997

54- YAVUZER, Haluk, Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992

55- KEÇİK İlknur-UZUN Leyla, Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2001

56- İPŞİROĞLU, Zehra, Çocuk İçin İletişim Aracı:Kitap, Cumhuriyet Kitap Dergisi, 1993

57- İŞERİ, Kamil, Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlköğretim Programına Uygunluğunun İncelenmesi, A.Ü.S.B.E. Doktora Tezi, Ankara, 2002

58- JULIA Marshall, Anadili ve Yazın Öğretimi, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1994

Çocuklar, bu tür işlemleri yapabildiklerinde, bütün - parça ilişkilerini de başarabilmekte ve problem çözme yetenekleri de o ölçüde gelişebilmektedirler. Sıralama, eşleştirme gibi sayısal etkinlikler, çocuğun bütünleştirme ve mantıksal düşünüş gücünü geliştirebilmektedir. Başka deyişle nesnel gerçekliği, bilinç simgeleriyle anlatabilme yeteneği oluşabilmektedir. (59)

Araştırmalar çocukta zaman kavramının bir buçuk iki yaşlarında taklit yeteneğiyle ortaya çıktığını göstermektedir. Zaman kavramı geçmiş ve gelecek boyutlarının dilsel anlatımı biçimlerinin öğrenilmesiyle pekiştirilir ya da anlamlaştırılır. Sözelimi "gitti" ve "gelecek" o zaman boyutlarının dilsel anlatımlarını simgelemekte, giderek de zaman kavramının oluşmasına yardım etmektedir.(60)

Gene araştırmalar iki- dört yaşlarındaki çocukların şimdiki zamanla daha çok ilgilendiklerini ortaya koymaktadır. Sonraki dönemler, gelecek ve geçmiş zamanlarının algılamalarına daha kolay bir geçiş sağlayabilecek durumda olacaktır.

59- ERDEN, Münire, Eğitim Psikolojisi, Arkadaş Yayınevi, Ankara,2006, s.120

60- EMEKSİZ, Turan, Yabancı Dil Öğrenimi Sürecinde Yer Alan Metin Okuma ve Anlama Derslerinde Metin Okur Etkileşiminde Öğretmenin Rolü:Soru Sorma Teknikleri ve Etkililiğinin Ölçülmesi,. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir,1999

5. Türkiye ve Almanya'daki İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitaplarının Tasarım ve İllüstrasyonlarının Karşılaştırılması

5.1. Kapakların Karşılaştırması

Türkçe kitabında kapak 300gr bristol kartondan basılmıştır, Almanca ders kitabının kapağı ise mukavvadandır, sert, kırılmaz fakat hafif bir madde seçilmiştir, bu yapısıyla kitabı koruyucu bir özelliği vardır, kitabın kullanım ömrünü uzaltan bir özelliktir bu. Türkçe ders kitabını elinize aldığınızda kolayca bükülebilmektedir, çocuk kitabı çantasına koyup çıkarırken dahi yıpranmasına engel olamaz ve çabuk yıpranan, sayfaları kırışan bir kitap da çocuğun ilgisini uzun süre cezbedemeyecektir.

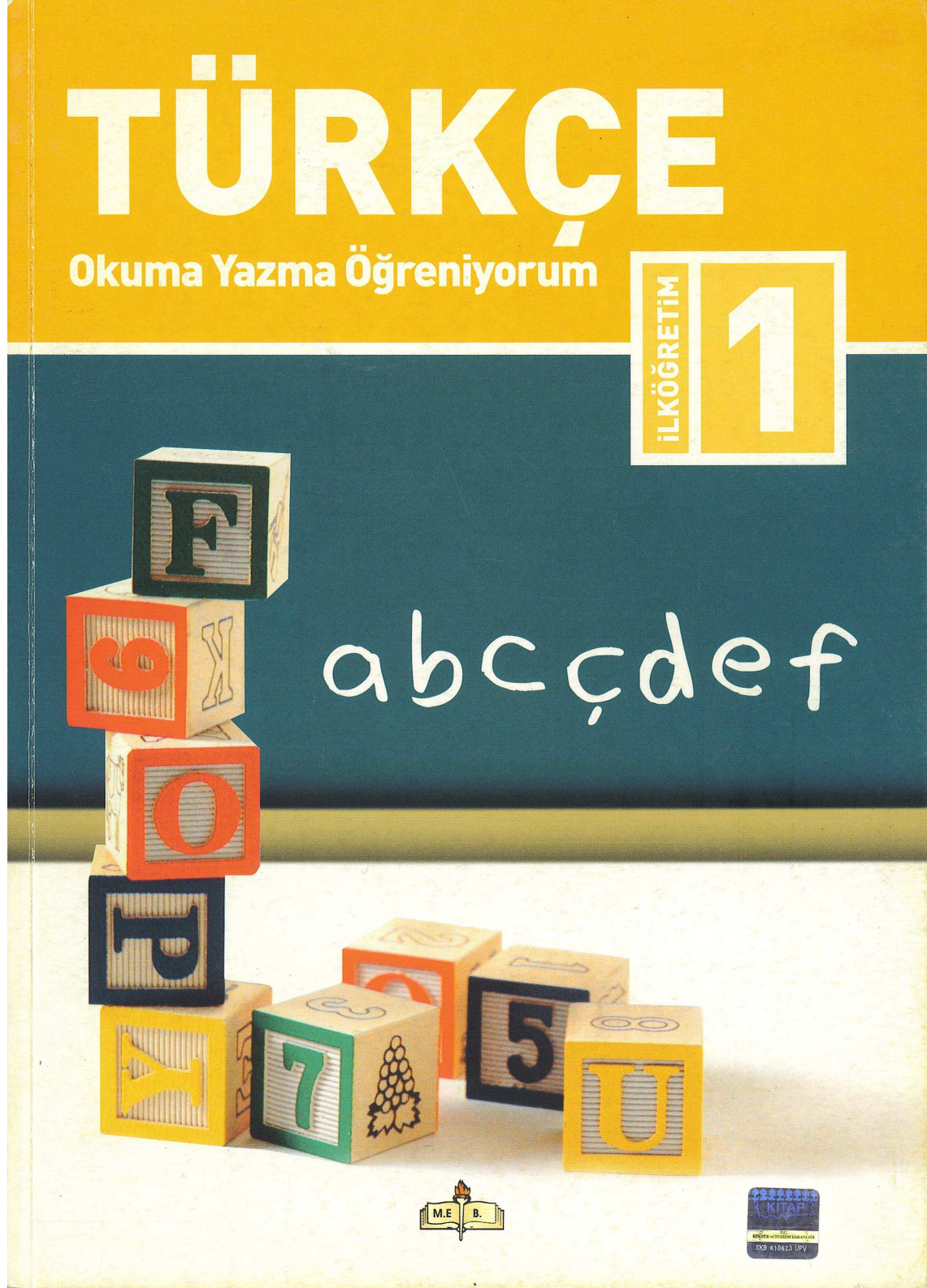
Bu açılardan sadece kapak kağıt seçimi bile kitabın kullanım ömrüyle ve çocuğun kitapla kuracağı ilişkiyle doğrudan alakalıdır. Almanca ders kitabında bu açılardan kitap kapak kağıdı kullanımıyla ilgili daha doğru bir seçim yapılmıştır.

Kalitelerini karşılaştıracak olursak hiç şüphesiz Almanca ders kitabı Türkçe ders kitabından daha iyi bir malzeme kullanmıştır, kapak kalın ve sert olmasına rağmen çok kolay açılmakta ve açıldığında açık şekilde durabilmektedir. Türkçe ders kitabının kapağı bunun tam aksine hem incedir hem de açık şekilde durması mümkün olmamaktadır, bu durumda çocuk kitabın açık kalması için katlamak ya da kıvrırmak zorunda kalacak ve kitabın erken yıpranmasına neden olacaktır, ciltleme problemleri de olan Türkçe ders kitabı böylece kısa sürede sayfalarını kaybedecektir.

Kapaktaki resimlemelere bakacak olursak Türkçe ders kitabının kapağında bir kara tahta ve önünde renkli harf küplerinin yer aldığı bir fotoğraf kullanılmıştır, (**Resim 9**) genel görünüm olarak sade bir tasarım olmakla beraber çocuğun yaşına uygunluğu ve ilgi çekicilik açısından yetersiz ve zayıftır. Almanca ders kitabının kapağında ise kitap için özel tasarlanıp çizilmiş sevimli bir hayali karakter yer almaktadır, (**Resim 10**) bu karakter zaman zaman kitabın içinde de gözükecektir, ilk bakışta kitabın ders kitabı mı yoksa çocuk kitabı mı olduğunu anlamamız güçtür.

Burada çocuğun yaşı ve pedagojik unsurlar düşünüldüğünde anasınıfı seviyesinden bir üst aşamaya geçmiş olan çocuğa okuma yazmayı sevdirecek öğretmek için onun görsel ve duygu dünyasından uzaklaşmadan belli bir seviye ile kademeli olarak bilginin sunulması önemlidir, bu kitabın kapağından başlamalıdır ve Almanca ders kitabı kapak görseliyle de bu tanıma uymaktadır.

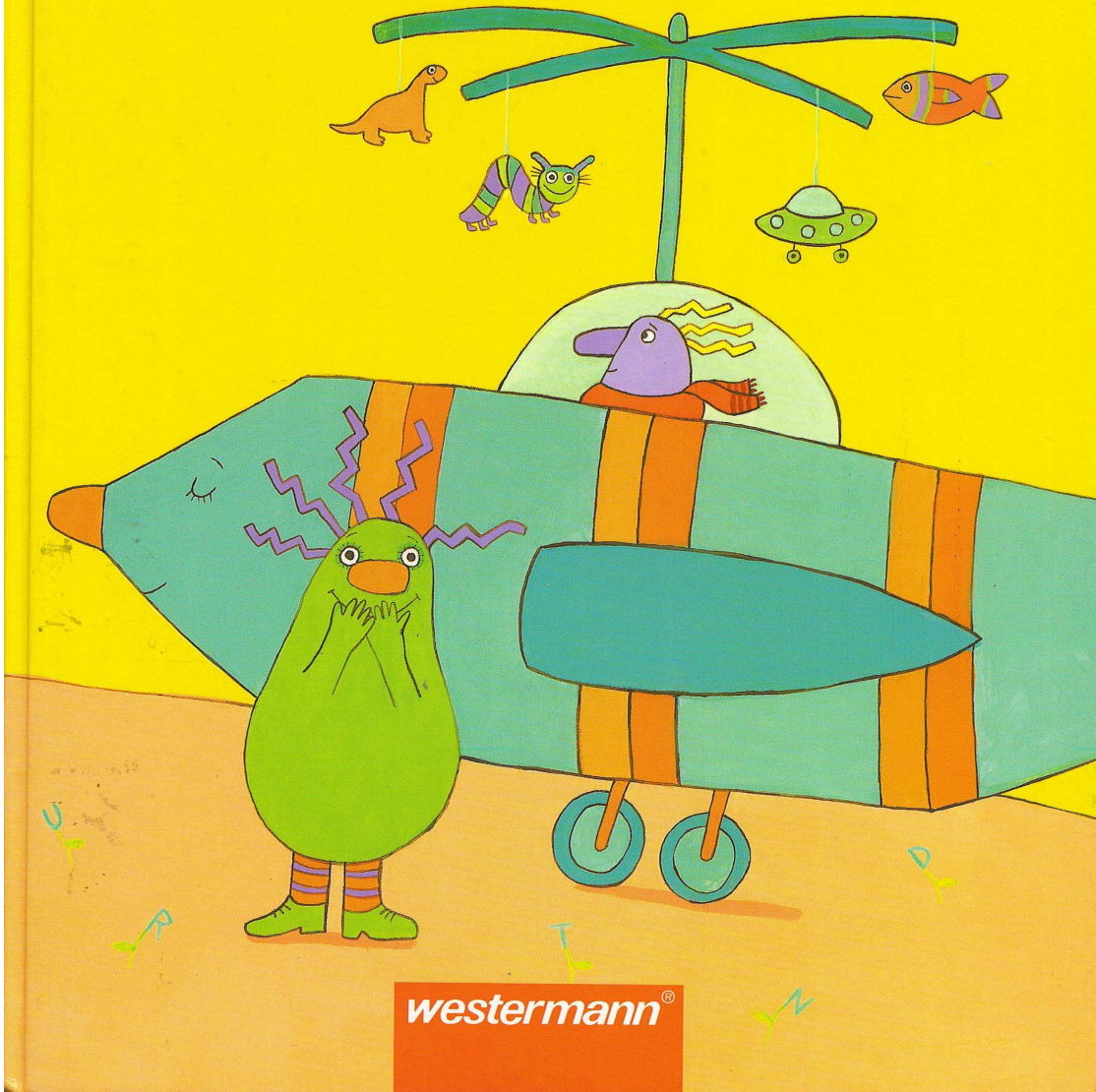
Sonuç olarak hem kullanılan malzeme açısından, hem de artistik şekillendirme açısından Türkçe ders kitabının kapağı, Almanca ders kitabının yanında zayıf kalmaktadır.

(Resim 10) Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı Kapağı

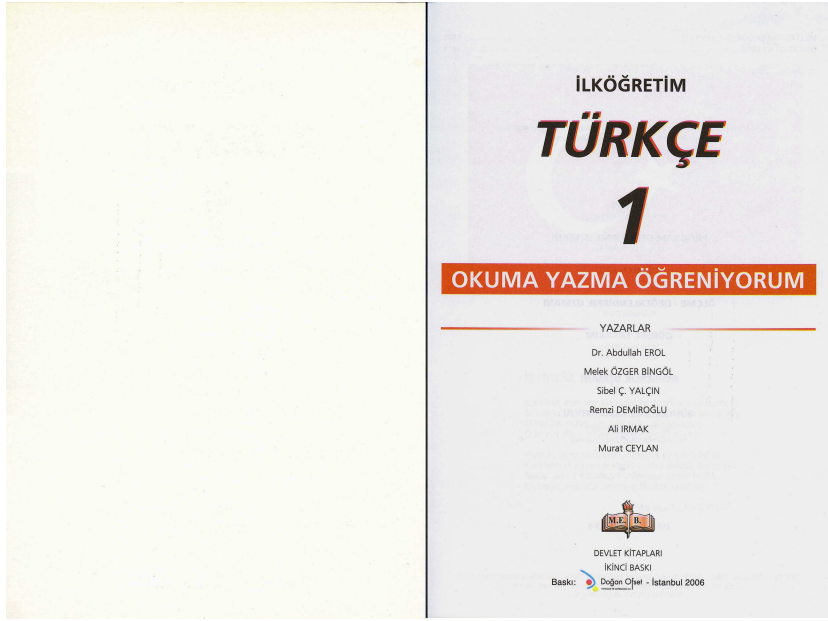
Mobile 1

lesen und schreiben

(Resim 11) Alman 1.Sınıf Ders Kitabı Kapağı, Mobile 1 Lesen und Schreiben,

Türkçe ders kitabının ön kapak ve arka kapak iç kısımları boş bırakılmıştır, **(Resim 12)** herhangi bir yazı ya da resimlemeye yer verilmemiştir, ilk sayfada kitabın adı ve künyesi yer almaktadır. Almanca ders kitabında ise bu alan boş bırakılmamış, alfabenin harfleriyle başlayan sevimli çizimlerle figürler resmedilmiştir. **(Resim 13)** Böylece ölü bir alan, kitabın tasarımına dahil edilmiş ve çocuğun ilgisini çekebilecek şekilde renkli, eğitici bir alana dönüştürülmüştür.

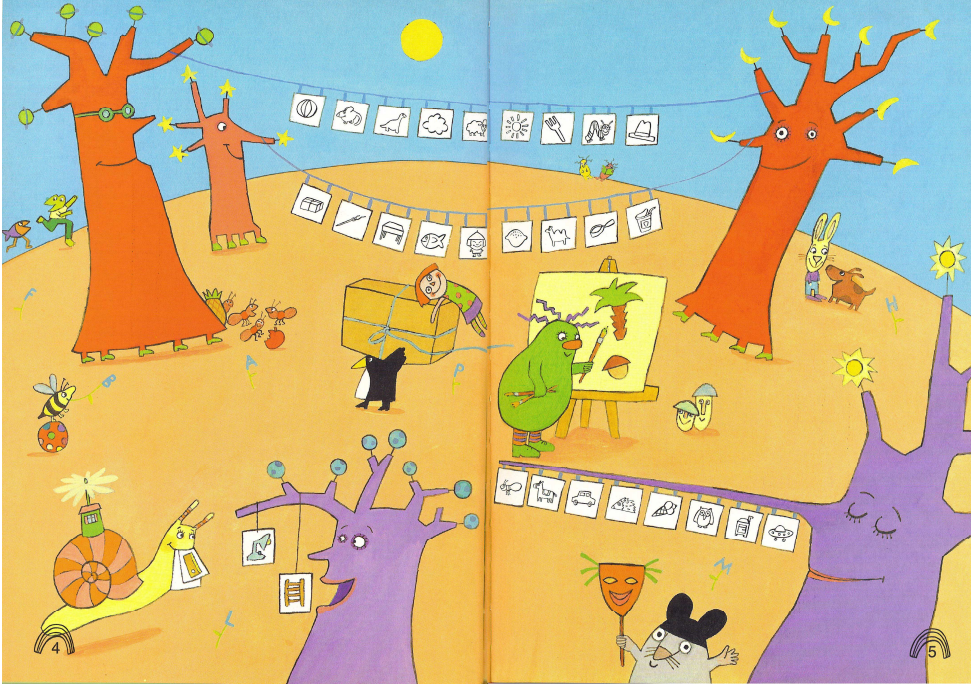

(Resim 12) Türkçe ders kitabının kapak içi sayfa tasarımı

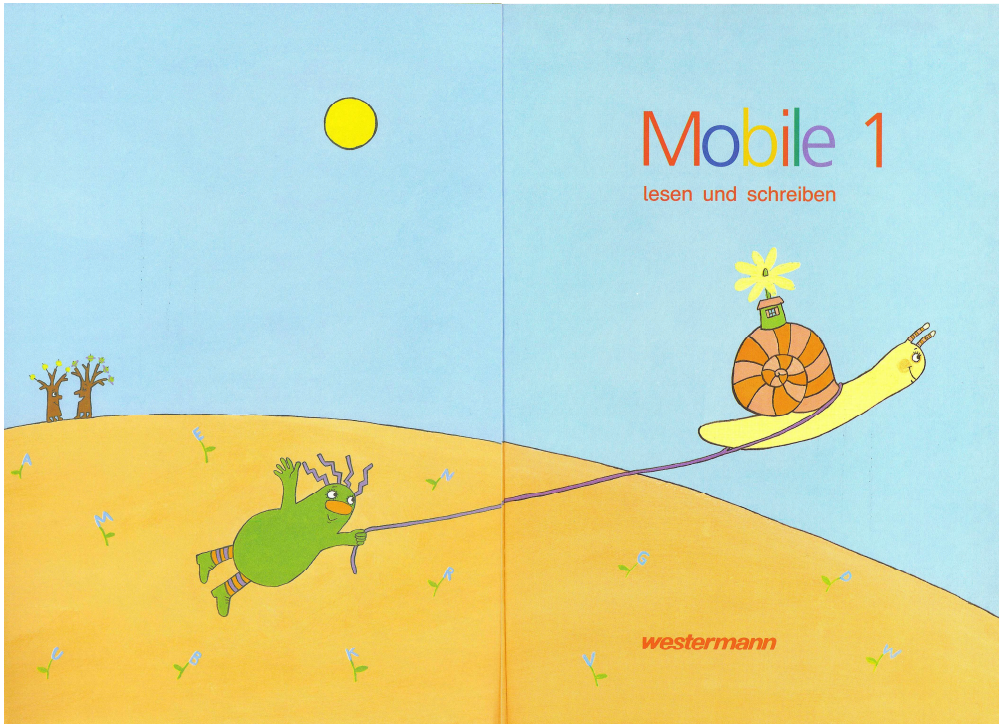

(Resim 13) Almanca ders kitabının iç kapak tasarımına örnek.

Almanca ders kitabının giriş sayfaları olarak tasarlanan sayfalarda herhangi bir yazı ya da bilgi yoktur, sadece iki tam sayfa resimleme karşılar bizi, kitabı eline yeni almış olan çocuğa ciddi ve asık suratlı değil gülümsetecek hoş bir karşılamadır bu. Kitabın imajı daha ilk sayfalardan bellidir, bu resimlemeler kitaptan korkmaması gerektiğini vurgular çocuğa. İçinde sadece bilgi ve yazıların olmadığı, seni eğlendirerek de öğretebileceği imajı verilmektedir.

(Resim 14) Almanca kitabının açılış sayfalarına örnek, iki tam sayfa resimleme.

(Resim 15) Almanca ders kitabının, kitabın isminin yer aldığı giriş sayfaları. Görüldüğü üzere kitap, açılış sayfalarından itibaren ders kitabından çok resimli çocuk kitabını andırmaktadır. Böylece anaokulundan yeni çıkmış çocuk, kitaba kendisinden uzak olmayan bir anlayışla yaklaşılmış olur.

Her iki ders kitabının da açılış sayfalarından sonra "içindekiler" bölümü yer alır.

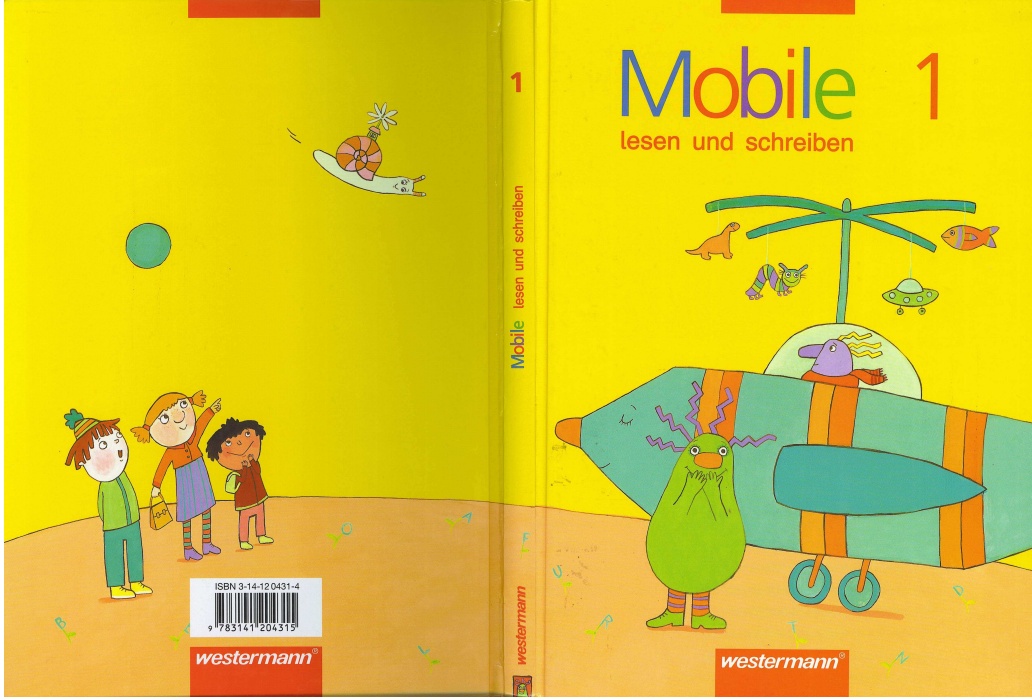
İÇİNDEKİLER	
Bak-Anlat.....	8
1. Tema: BİREY VE TOPLUM	
Cizgi Çalışmaları.....	12
Dinleme Metinleri	
Ben Kimim?....."e" sesi.....	14
Benekli Kuzu....."ı" sesi.....	17
Tonton Dede....."a" sesi.....	21
Meydana Getirmek....."t" sesi.....	26
2. Tema: ATATÜRK	
Dinleme Metinleri	
Atatürk....."ı" sesi, "n" sesi.....	32
Cumhuriyet için....."o" sesi, "r" sesi.....	41
Ben Mustafa Kemal....."m" sesi, "u" sesi.....	48
Atatürk'üm....."k" sesi, "ı" sesi.....	54
3. Tema: ÜRETİM - TÜKETİM VERİMLİLİK	
Dinleme Metinleri	
Kırılan Kumbara....."y" sesi, "s" sesi, "d" sesi.....	62
Alışveriş....."ö" sesi, "b" sesi, "ü" sesi.....	72
Güle Güle Nereye?....."ş" sesi, "z" sesi, "ç" sesi.....	82
Kitap....."g" sesi, "c" sesi.....	91
4. Tema: SAĞLIK VE ÇEVRE	
Dinleme Metinleri	
Kardeşim Nasıl Büyüyor?....."p" sesi, "h" sesi.....	98
Yıkınma....."ğ" sesi, "v" sesi.....	104
İnciden Sevgilerle....."f" sesi "j" sesi.....	110
Şule Piknikte.....	116

(Resim 16) Türkçe ders kitabının içindekiler sayfası için özel bir tasarım düşünülmemiştir.

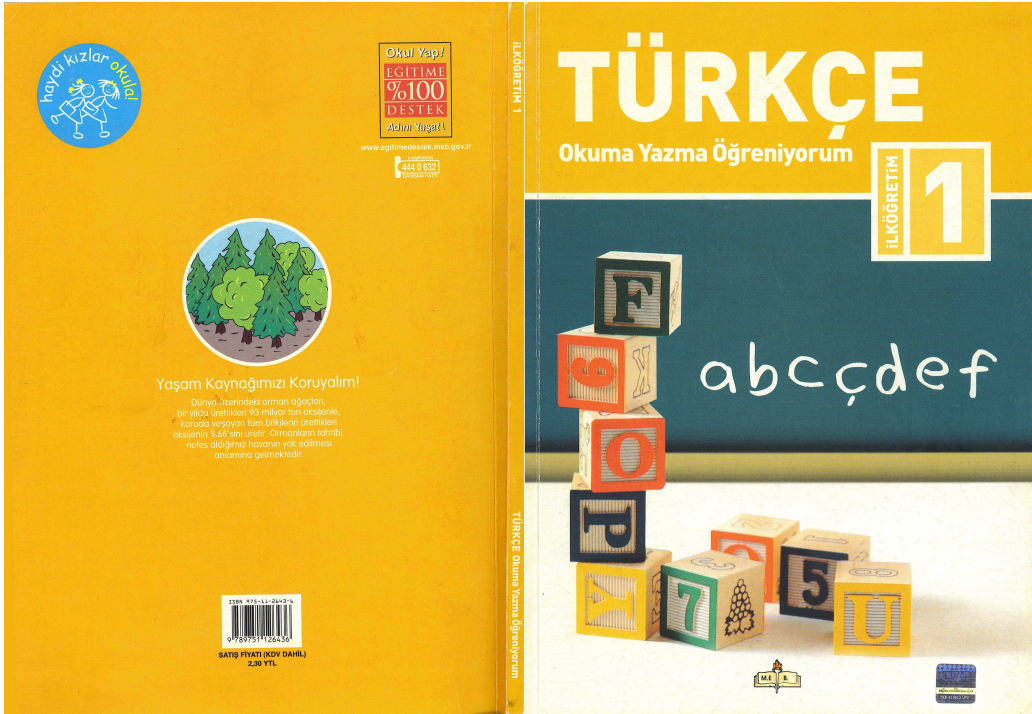
Das findest du in diesem Buch	
 Seite 4 Seite 112	 Seite 46 Gg Pp Zz Seite 102
 Seite 12 li Mm Aa Seite 90	 Seite 52 Stst Eueu Ää Öö Üü Seite 104
 Seite 18 Tt Uu Auau Rr Seite 92	 Seite 56 ie Vv ck Äuäu Sp sp Pp pf Seite 106
 Seite 24 Dd Oo Hh Seite 94	 Seite 62 Xx Yy Cc Chch Ququ Seite 108
 Seite 28 Nn Ww ch Ll Ee Seite 96	 Seite 66 Reise zum Lesestern Seite 110
 Seite 34 Ss Jj Bb Kk Seite 98	 Seite 74 Freu dich drauf!
 Seite 40 Ff Schsch Eiei B Seite 100	 Seite 84 Geschichten und Lieder erfinden

(Resim 17) Almanca ders kitabının içindekiler sayfası ise kitabın genel tasarımına uyumlu bir şekilde tasarlanmıştır.

Almanca kitabının arka kapağı da ön kapak illüstrasyonunun bir devamı olarak düşünülmüştür (**Resim 18**) resimleme arka kapakta da devam eder, ayrıca Almanca kitabının karton kapağı 3 parçadan oluşmaktadır, ön kapak, arka kapak ve sırt kısmı olmak üzere bu 3 ayrı parça cilt bezi sayesinde tek parça haline gelmiştir, böylelikle sert kapağın kolaylıkla açılıp kapanması sağlanmıştır. Türkçe kitabında ise ön ve arka kapağın bütünlüğünü sağlayan tek şey renk birlikteliğidir, kitabın arkasında sosyal projelerin logoları, barkod ve kitabın fiyatı yer almaktadır. (**Resim 19**)

(**Resim 18**) Almanca kitabının ön ve arka kapak görünümü.

(**Resim 19**) Türkçe ders kitabının ön ve arka kapak beraber görünümü.

5.2. Hacim ve Ebatlar

Türkçe ders kitabının boyutları 19,5 x 27,5 cm dir ve sayfa sayısı 120 dir. Almanca ders kitabının boyutları ise 19,5 x 26,5 cm dir ve 122 sayfadır, bir cm kısa olmasına rağmen aşağı yukarı iki kitap da aynı boyutlardadır. Almanca ders kitabı karton kapak uyguladığı için ağırlığı Türkçe ders kitabından biraz fazladır ancak masada rahat kullanımlarını göz önüne alarak karşılaştırdığımızda Türkçe ders kitabının sırada açık kalması için öğrenci ya ellerini kullanacak ya da başka bir cismi kullanacaktır, sırtı yapıştırma olan kitap böylece kısa sürede dağılacaktır. Sayfaları kısa sürede kopuşan, dağılan bir kitabın dikkatleri dağıtması da doğru orantılı olacaktır, çocuğun kitaba, derse ve konulara olan ilgisi de azalacaktır. **(Resim 21)** Almanca kitap masada herhangi bir yardıma gerek görülmeden , açık kalabilmektedir. Bu özellik ilkökul birinci sınıf öğrencisi için çok önemli bir avantajdır çünkü her iki elini de rahat kullanabilecektir, Almanca kitabının formaları da dikişli olduğundan her hangi bir kopma sorunu da yaşanmaz.

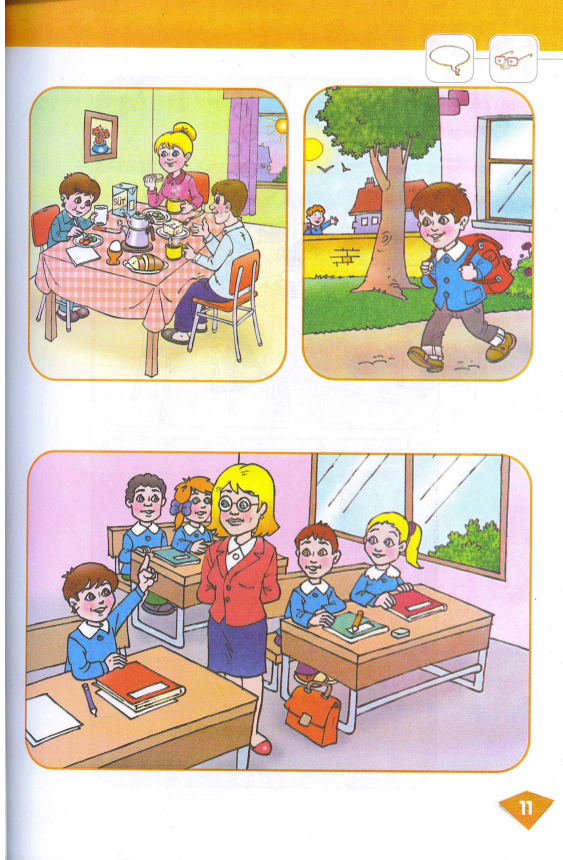

(Resim 20) Kaliteli ciltleme yapılmamış sayfaları kitaptan ayrılan bir Türkçe kitabı.

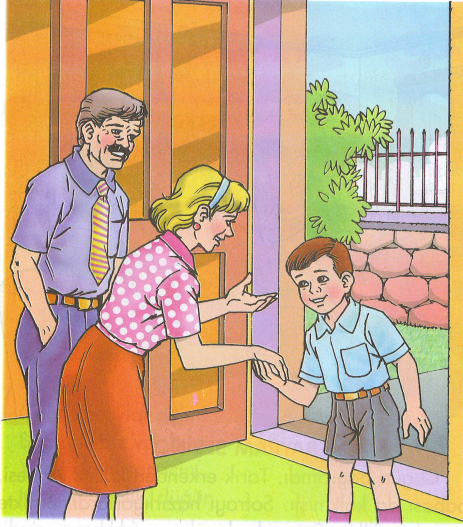
5.3. Resimlemelerin ve Sayfa Tasarımlarının Karşılaştırılması

İlkokullarda özellikle ilk sınıflarda ders kitaplarında yer alan illüstrasyonların çok önemli etkisi vardır, kitapların dili nasıl çocuk psikolojisine uygun olarak işleniyorsa, resimlemeler de öyle olmalıdır. Nasıl bir ders kitabını her okuma yazma bilen yazamıyorsa, bu resimlemeleri de her ressam yapamaz. Resimler metinlerin resim diliyle yorumlanması olacaktır ve çocuğun seviyesinde olması gerekmektedir. Ressamın da en az yazar kadar kültürlü ve çok iyi bir yorumcu olması gerekmektedir.

Türkçe ders kitaplarının geneline bakacak olursak resimleme kalitesi ve kullanılan teknik açısından farklılıklar görmemiz çok zordur, resimlemelerde sanki bir kuralmış gibi yaygın olarak suluboya ve ekolin kullanılmış, konturları da siyah rapido ile geçilmiştir. Bu tekniğin dışında herhangi başka bir artistik şekillendirmeye rastlayamazsınız. (Resim21),(Resim 22), (Resim 23), (Resim 24)

(Resim21),(Resim 22) Farklı kitaplarda da aynı tekniğin kullanılmış olduğunu görüyoruz.

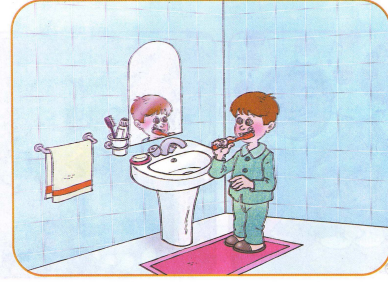
Evdeki bayramlaşma bitmişti. Sonra Tarık, dayısının evine gitti. Dayısı ile yengesinin ellerini öptü. Onlar da Tarık'ın yanaklarından öptüler. Sonra da para verdiler. Dayısı:
- Bayramlarda çocuklara para verilir. Bu, bir gelenektir. Al bakalım, dedi.

56

Okuma Yazmaya Hazırlık Çalışmaları

Bak Anlat

10

(Resim 23), (Resim 24) Yine farklı Türkçe kitaplarında uygulanan tek tip tekniğe örnekler.

Almanca ders kitabında ise farklı tekniklere yer verilmiş, gerekli yerlerde fotoğraf kullanılmış, sık sık iki tam sayfa resimlemeye yer verilmiştir, (Resim24),(Resim 25),

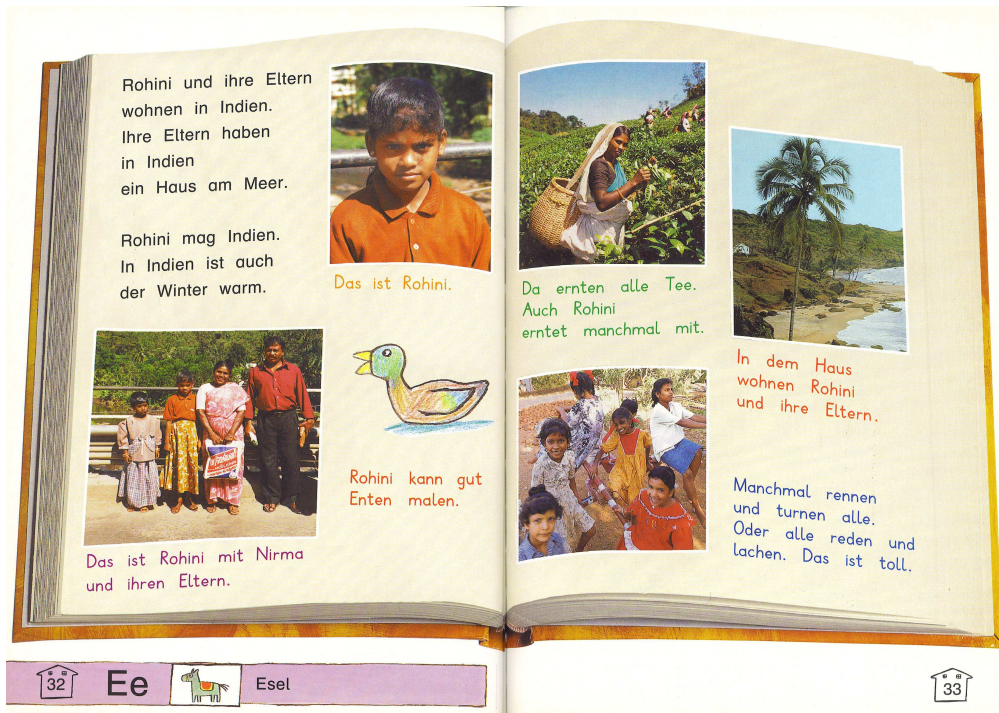

(Resim 25) Türkçe kitabında bazen yazıya yer açmak için vinyet boyutuna küçültülen resimlemelerle kıyasladığımızda aradaki fark daha iyi anlaşılır.

(Resim 28) Almanca ders kitabında gerekli yerlerde fotoğraf kullanımına da yer verilmiştir.

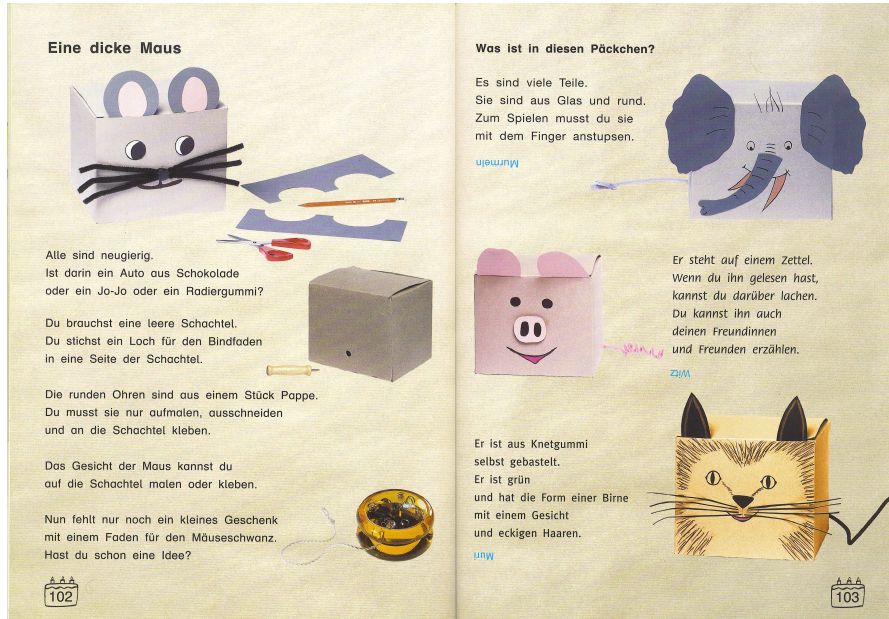

(Resim 29) Almanca ders kitabındaki bu çift sayfada başka bir kitapta alıntılanan görüntü gibi sunulan fotoğraflarla, Hindistanlı bir ailenin görüntüleri yer almaktadır. Burada farklı bir kültür tanıtılmaktadır, yine Türkçe kitaplarında rastlayamayacağımız bir özelliktir bu. Çok kültürlülük ve kültürlerarası eğitim çocuğa bu yolla verilmektedir. Hoşgörülü ve önyargısız çocuklar yetiştirmenin ilk adımları kitaplarla eğitimden başlar. Almanya, Amerika'dan sonra en çok göç alan ülkeler arasındadır, bu da ister istemez kozmopolit çok kültürlü bir yaşamı beraberinde getirmektedir, geçmiş tarihinde de ırkçılık damgası yemiş bir toplumun bu konuda hassasiyet gösterip kitaplarda çok kültürlülüğe yer vermesi önemli bir göstergedir. Türkiye ise bin yıllardır bu çok kültürlülükle harmanlanmasına ve temel yaşam enerjisini bu çoklu kültürden almasına rağmen kitaplarda bunun yansımalarını görememekteyiz.

Ayrıca Almanca ders kitabında görülen diğer özelliklerden bazıları ise çocuğun el becerilerini, deney yapma ve araştırma güdülerini teşvik etmeye yönelik sayfalarla, çizim ve fotoğraflara da yer verilmiş olmasıdır, bununla amaçlanan çocuğun kitapla olan ilişkisini geliştirmektir. Kitap sadece okuyarak öğrenilen bir kaynak olmaktan çıkar, deney yapmaya, faaliyete geçmeye teşvik eden bir araç olur, (Resim 30), (Resim 31), (Resim 32), (Resim 33)

(Resim 30) Bu çift sayfada çocuğun el becerilerini geliştirmesine yönelik bir faaliyet fotoğraflarla anlatılmaktadır.

(Resim 31) Bu çift sayfada da gene el becerisi gerektirecek bir kesme yapıştırma faaliyeti örnek fotoğraflar ve ortaya çıkarılmış ürünlerle gösterilmektedir.

(Resim 32) Bu sayfada güzel kokulu bazı bitkiler tanıtılıyor ve bunların toplanarak bez bir torba içinde nasıl kullanılacağı da gösteriliyor. Bu faaliyet de yine çocuğun okulda değil okul dışında yapabileceği bir etkinlik olduğundan kitap çocuğu kitap dışı etkinliklere de yönlendiriyor teşvik ediyor.

(Resim 33) Doğadan toplanılan taşların boyanıp yapıştırılmasıyla oluşturulan hayvan figürleri. Yine çocuğu yaratıcılığa teşvik eden, doğaya farklı gözle bakmasını sağlayan faaliyetlerden biri.

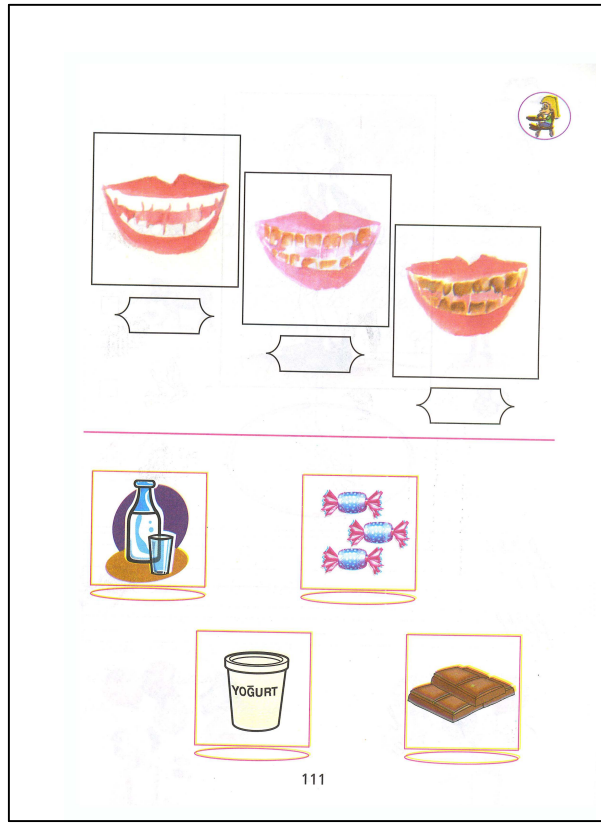

(Resim 34) Çocuğun dokunma, tat alma, işitme ve koklama duyularını oyun yolu ile nasıl kullanıp onu bir faaliyete dönüştürebileceğini gösteren, fotoğraf ve illüstrasyonla desteklenmiş bir sayfa.

(Resim 35-36) Bu sayfalarda ise çeşitli yiyeceklerle sevimli tabaklar hazırlayabilmenin pratik fikirleri veriliyor. Bunun alt yapısında çocuğun kendi başına bir şeyler yapabilmesi ve özgüvenini kazanabilmesi düşüncesi yer almaktadır.

(Resim 39) Türkçe kitabında diş sağlığı ve temizliğine yönelik bilgilendirme amaçlı yapılan resimlemeler çocuğu korkutacak derecede kötü resimlenmiştir.

(Resim 40) Diş sağlığı ve temizliği konusu Almanca ders kitabında iki tam sayfa resimlemeyle ve sevimli çizimlerle anlatılmıştır, aynı konuya iki ayrı yaklaşımı görmek ve bakış açılarını ayırt etmek açısından önemli göstergelerdir bunlar.

(Resim 41) Almanca kitabının bu çift sayfa resimlemesinde ise çocuğun doğaya çıkıp inceleme ve araştırma yapmasını özendiren görseller, bilgiler eşliğinde veriliyor.

(Resim 42) Bu çift sayfada ise çocuğa araştırma yapma yöntemleri gösteriliyor, kütüphane ve bilgisayar kullanımı, fotoğraf ve resimlemelerle çocuğa anlatılıyor. Bu sayfalarla çocuğa doğada, kütüphanede ve sanal ortamda araştırma ve inceleme yapmanın yöntemleri ve önemi benimsetiliyor. Diğer birçok konuda da olduğu gibi bu konuya da benzer bir tema Türkçe kitabında işlenmemiştir.

(Resim 43) Almanca kitabından çift sayfa resimlemeye güzel bir örnek. Burada dikkat etmemiz gereken birkaç konu var birincisi aynı fantastik okulun bahçesinde oynayan bu çocukların farklı milletlerden oluşması, dinazorun üstünde Türkçe konuşan çocukların hemen yanında uzak doğulu bir çocuk oturmakta, aşağıda ise koyu renkli ve çeşitli çocukların arasında dikkat çeken tekerlekli sandalyede de bir çocuğun resmedilmesi. Bu önemsiz gibi gelen ayrıntıların toplamında çocuğa verilmek istenen mesaj çok açık, kim olduğunun, derinin renginin, konuştuğun dilin ya da fiziksel eksikliklerinin seni farklı biri kılabilmesi ama bu farklılıkların bir arada yaşamaya engel olmaması gerektiğidir.

(Resim 44) Türkçe kitabında ise aynı resmin devamı çift sayfa resimlemeye rastlanılmamakla birlikte işlenen konular da doğa sevgisinin ötesine geçememektedir. Yan yana bu çift sayfa resimlemede farklı tipler kullanılması konuların birbirinden çok farklıymış gibi algılanmasına neden olur, oysaki aynı karakter iki sayfa boyunca resmedilebilir böylece verilmek istenen mesaj açısından eksiklikler olsa da en azından görsel açıdan her hangi bir olumsuzluk yaşanmazdı.

(Resim 45) Almanca kitabından tasarımın özgün biçimde kullanıldığı sayfalara örnek.

(Resim 46) Türkçe kitabında ise çift sayfa resimlemeye rastlanılmamakla birlikte resimlemeler neredeyse vinyet boyutundadır.

a
b > ab → ab
a > aba aba baba

Baba ile Ela el ele.

ab
la > abla

Abla ile Ela yanyana.

ba
nu > banu → Banu bB

e
b > eb → eb
e > ebe ebe

Banu, Kaya, Unal, Ata.
Beraber oynadılar.
Banu bir oyun buldu.
Kaya ebe oldu.

Bak, Banu bak.
Bu bebek.
Mine onu al.
Sanı bebek al.

se ab ba be
lan len la ay
k ak n el sa

Bebek

Baba bana al.
Baba bana bebek al.
İki tane al.
Bin tanesi sarı olsun.
Bin tanesi de al olsun.

78

79

(Resim 47) Türkçe kitabında sürekli yapılan bir diğer hata da hem aynı sayfa içinde hem de yan yana iki sayfada farklı puntolar kullanılmasıdır.

Warm ist die Nacht.
Tim ist noch wach.
Muri ist auch noch wach.
Wo ist Muri?
Muri ist am Dach.
Muri hat ein Tuch.
„Huhu,
ich bin ein ...“

Auch Ola-Mola ist noch wach.
Wo ist Ola-Mola?
Ola-Mola
hat einen Motor am Haus.
Doch Ola-Mola ist nicht laut.
Ola-Mola hat auch Licht.

Ola-Mola lacht.
„Wind! Das ist toll!“

30 ch ich

ll Lupe 31

(Resim 48) Almanca ders kitabında yan yana iki sayfada farklı punto kullanımına rastlanmaz.

Ei ei

1 Eier Eis Seil Eimer Leiter

2

ein Teller mit Reis 3 rote Eier im Nest Tom isst ein Eis.

1 Weg vom Bild zum Ausgang finden. Wort schreiben.
2 Malen.

67

Dd

1

D
d
Dose
da

2

1 Schreiben.
2 D braun und d rot ausmalen.

79

(Resim 49), (Resim 50) Almanca ders kitabında oyun özelliği de kullanılarak çocuğun ilgisi yüksek tutulmak istenmiştir. Çeşitli labirent ve boyama etkinliklerine yer verilerek eğitimi eğlenceli hale getirmek amaçlanmıştır.

Wie spät ist es?

dreißig 23

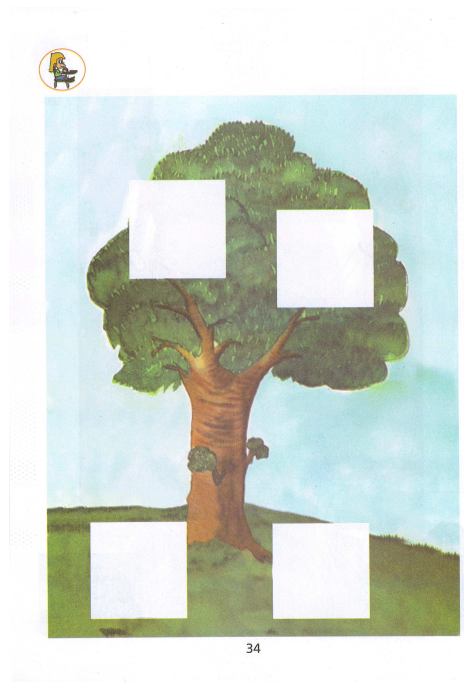
Hallo, da bin ich!

drei 3

(Resim 51), (Resim 52) Etkinlik kitabının bazı sayfalarını çocuğun kesip kullanması istenir, ayrıca etkinlik kitabının sayfaları kolayca koparılabilmesi için sayfa kenarlarına delikler açılmış ve dosyalanabilmesi için de ayrıca delinmiştir.

(Resim 53) Almanca ders kitabında çocuğun dikkatini ölçmeye dayalı resmin eksik olan kısımlarını buldurmaya yönelik etkinlik sayfaları vardır.

(Resim 54) Görünüş olarak bu etkinliğe benzer gibi olsa da Türkçe kitabındaki etkinlik resmin boş bırakılan yerlerinin çocuk tarafından boyanmasıdır. Seçilen iki resim karşılaştırıldığında Türkçe kitabındaki illüstrasyonun zayıflığı göze çarpar ayrıca çocuğun boyaması istenilen bölgelerde hiçbir ayrıntı, farklılık ya da yaratıcılığını kullanmasını gerektirecek bir alan oluşturulmamıştır.

Bunun yanında Almanca ders kitabının hiçbir Türkçe kitabında göremediğimiz bir diğer olumlu özelliği de çocuğa sanatı sevdirmeye ve aşılama amaçlı sayfalardır, örneğin Almanca ders kitabında 1 tam sayfa boyunca Paul Klee'nin bir resmine yer verilmiş hemen yan sayfada da resimle ilgili bir etkinlik çalışması yapılmıştır, çocuktan ressamın yaptığına benzer bir resim yapması istenmiştir, **(Resim 55)** burada Paul Klee rastgele seçilmemiştir, birincisi Almanyanın önde gelen ressamlarından birisidir, ikinci olarak da ilköğretim birinci sınıf çocuğunun dahi anlayabileceği yalınlıkta resimler yapmasıdır, çocuğa ressamları tanıtmak amacıyla daha realist çalışan bir ressamın işi konulmamıştır, çocuğun algı ve görsel diline en yakın olan ressam seçilmiştir.

Ein Kinderspiel

von Paul Klee

Die rote Spirale, links oben, ist das die Sonne?
(Dominik, 6 Jahre)

Daneben steht ein Hahn oder eine Henne.
(Sonita, 6 Jahre)

Das im viereckigen Auge könnte ihr Name sein, Z. B. Susi. (Susanne, 6 Jahre)

Dann könnten die Flecken links unten kaputte Eier sein.
(Patrick, 7 Jahre)

Das ist am falschen Fleck oder sucht es vielleicht einen Platz in den Häusern daneben?
(Anna-Lina, 7 Jahre)

Rechts unten sehe ich Blumen auf einer Wiese.
(Julia, 6 Jahre)

Wird das Mädchen von seiner Mutter weggezogen, weil der Arm so lang gezeichnet ist?
(Einniv, 7 Jahre)

Nein, sie tanzt mit anderen und streckt ihnen den Arm entgegen.
(Kathrin, 6 Jahre)

Ramona, 7 Jahre

(Resim 55) Paul Klee'nin resmini tanıtan sayfalar.

İki tam sayfa yer ayrılan bu etkinlikle çocuğa hem ünlü bir ressam ve onun işi tanıtılmakta hem de resimden alınan ayrıntılara çocuğun yorum yapması, ona neyi çağrıştırdığını söylemesi istenmektedir. Hemen yan sayfada ise yine bir çocuğun, Paul Klee'nin resminden ilham alarak yaptığı resim gösterilmiştir ve diğer çocukların da böyle bir çalışma yapmaları istenmiştir.

Almanca ders kitabında sanatçıya verilen önem ciddi şekilde göze çarpmaktadır. Çocuk kitabı yazarı ve illüstratörü dünyaca ünlü Leo Lionni'ye iki tam sayfa ayrılmaları da bunun göstergesidir.

(Resim 56) Leo Lionni'nin illüstrasyonlarından ve kitaplarından örneklerle tanıtıldığı sayfalar.

(Resim 57) Alman çocuk kitabı yazarı Kirsten Boie'nin ve kitaplarının tanıtılmasına da iki tam sayfa yer ayrılmıştır. Türkçe ders kitaplarında sanatın ya da sanatçıların tanıtıldığı bir sayfaya yer verilmemiştir.

Detlev Jöcker erfindet Lieder für Kinder

Klasse 1
Sternstraße 5
55556 Murrhausen

Herrn Detlev Jöcker
Menschenkinder
An der Kleimannbrücke 97
48157 Münster

Julia und Katja:
Wie lange brauchen Sie um ein Lied zu schreiben?

Tami und Gesa:
Wie viele Kinder haben Sie?

Emra und Toni:
Wie sind Sie zu diesem Beruf gekommen?

Steffi und Tina:
Wie fällt Ihnen so ein Lied wie „Wackelpudding“ ein?

D. J.: Manchmal schreibe ich ein Lied in zwei Minuten. Es kann aber auch bis zu zwei Stunden dauern.

D. J.: Ich habe vier Kinder. Sie heißen Daniel, Simon, David und Aaron.

D. J.: Ich habe Musik richtig gelernt. Als Daniel drei Jahre alt war, bin ich zur Kindermusik gekommen. Das war vor mehr als 20 Jahren.

D. J.: Ich beobachtete einmal meinen Sohn David. Er wackelte zu einer Musik hin und her, die er im Radio hörte. Dabei fiel mir das Lied ein.

Alle Kinder dieser Erde

(Resim 58) Almanca ders kitabında sanatın hemen her alanındaki sanatçıya yer verilmiştir, burada görülen iki tam sayfada yine Almanya'nın ünlü çocuk şarkıları bestecisi Detlev Jöcker tanıtılmakta ve bir eserine yer verilmektedir.

Tricks im Film

Für die Sendung „Siebenstein“ wird eine neue Geschichte gedreht.

Hier filmt der Kameramann den sprechenden Koffer. Das Mikrophon wird an einer langen Stange über den Koffer gehalten.

Und so sieht es hinter dem Koffer aus. Hebel ragen heraus. Damit kann der Puppenspieler die Schnallen, den Griff und die Kofferlappen bewegen. Der Puppenspieler spricht auch für den Koffer.

So sieht das Bild vom Koffer dann im Film aus. „Rudi, du bleierne Ente, wo bist du?“, ruft er.

Der Rabe Rudi ist im Badezimmer. Der Schmutzfink soll endlich wieder baden.

Am Boden liegt der Puppenspieler. Seinen Arm hat er durch ein Loch in der Badewanne gesteckt. So kann er Rudi in der Badewanne spielen. Rudis Schnabel bewegt er mit der Hand. Jetzt fehlt nur noch der Badeschaum.

So sieht das Ganze später im Film aus: Rudi und Siebenstein baden. Hat Siebenstein nicht etwas vergessen, bevor sie in die Wanne gestiegen ist?

ARD

- 6.05 Philipps Tierstunde
- 7.05 Babar
- 7.30 Pumuckl-TV
- 8.30 Sesamstraße
- 9.00 Tigerenten-Club (Wh.)
- 10.25 Kopfball
- 11.03 Neues vom Süderhof
- 11.30 Die Sendung mit der Maus

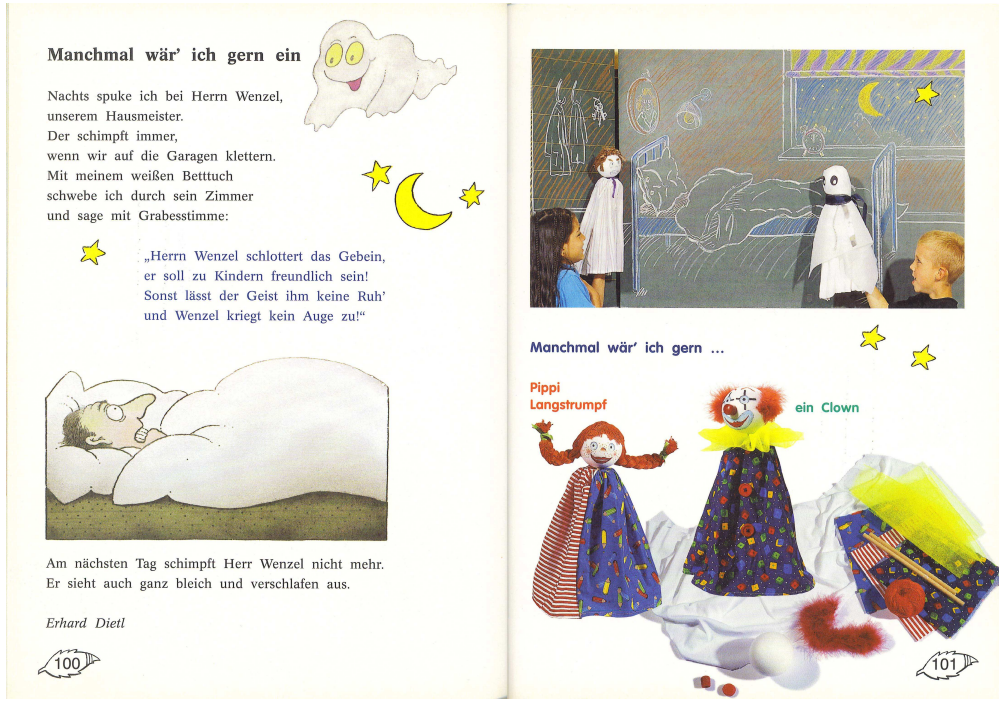
ZDF

- 10.15 Der kleine Bär
- 10.25 Rolfs bunte Liedergeschichten
- 10.30 Siebenstein
- 11.00 Löwenzahn

108

(Resim 59) Burada görülen iki tam sayfada ise sinema sanatı tanıtılmaktadır. Fantastik çocuk filmlerinde izlenen bazı sahnelerin nasıl çekildiği ve film hilelerinin nasıl gerçekleştirildiği fotoğraflarla anlatılmaktadır.

76

(Resim 60) Almanca ders kitabının bu sayfalarında ise önce bir hikaye resimlenerek anlatılmış daha sonra yan sayfada ise aynı hikayeyi kuklalarla nasıl tiyatral hale getirip bir tiyatro oyunu olarak sunabilecekleri gösterilmektedir. Bu etkinliğin amacı çocuğun tiyatral yeteneklerinin ortaya çıkması, sosyalleşmesi ve tiyatro sevgisi aşılmasıdır.

(Resim 61) Almanca ders kitabının Türkçe ders kitabında olmayan bir başka özelliği de kullanılan kitap ayırıcı iptir. Bu kitabın kalitesini ve titizlikle hazırlanıp her şeyin düşünüldüğünü gösterir bize. Kaldığı yeri işaretlemek için çocuğun kitabın sayfalarını kıvrıp katlamasına gerek yoktur, böylece kitap yıpranmadan daha uzun süre dayanır.

(Resim 62) Yukarıda görülen Türk Dünyası Haritası Türkçe ders kitaplarının arka iç kapaklarının hepsinde yer almaktadır. Bu harita Türkiye coğrafi haritası ya da dünya da Türkiye'nin yerini gösteren bir dünya haritası değildir, burada özellikle "Türk Dünyası"nı göstermesi aklımıza başka düşünceler getirmektedir. Bu düşüncelerden biri de değişen hükümet ve iktidarların kendi görüş ve eğilimlerini eğitim politikalarına nasıl kolayca yansıtabilecekleridir. Bu haritayla gösterilmek istenen Türkiye'nin aslında doğuya ait bir ülke olduğu, köklerimiz ve kardeş ülkelerin doğuda olduğudur. Türkiye doğu ile batı arasında bir köprü değildir bu haritaya göre, çünkü batı haritada yer almaz. Bu haritanın mantığına göre renkleriyle de ayrılmış ve belirlenmiş bölgelerde Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur. Milliyetçiliğin ırkçılığa kadar vardırılabilecek hassas bir unsur olduğu kabul edilirse çocuklara bu haritayla hangi mesajlar verilmek istendiği kafada soru işaretleri yaratmaktadır.

6. Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik

6.1. Ders Kitapları Resimlemelerinde Cinsiyet Ayrımcılığı

Eğitim, hem toplumsal hem de bireysel bağlamda etkin bir değişim aracıdır. Başka bir deyişle, toplumsal gruplar ve toplumsal cinsiyetler arası farklılıkları en aza indirgeyebilecek, toplumsal değişim ve gelişimlerin anahtar kurumu eğitimidir.

Kadınların toplumsal yaşamdaki ikincil konumlarından sıyrılıp, erkeklerle eşit kulvarlarda yer alabilmeleri, büyük ölçüde ücretli iş dünyasına katılmalarına ve dolayısıyla belirli bir eğitim düzeyine ulaşabilmelerine bağlıdır. Türkiye bu açılardan hala birçok gelişmiş ülkenin yanında dezavantajlara sahip bir konumdadır.

Yasal düzenlemeler açısından bakıldığında, “dil, din, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin bütün vatandaşların” yararlanabilecekleri eğitim, en temel insan haklarından birisidir.

Yasal düzlemde kadınların eğitimden yararlanabilmesi açısından hiçbir engel ya da olumsuz düzenleme yoktur. Bununla beraber, Türkiye’de okullaşma oranı açısından kızlar ve erkekler arasındaki farklılıkların henüz giderilemediği de bilinen bir gerçektir. Bunun en büyük ispatı ise devlet eli ile başlatılan “Haydi Kızlar Okula” ve sivil inisiyatiflerin sosyal sorumluluk projesi olarak başlattıkları “Baba Beni Okula Gönder” kampanyalarıdır.

1979 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen ve Türkiye’nin 1985 yılında imzaladığı “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”nin 10/c maddesine göre;

“Kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şekliinden kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için muhtelit (karma) eğitimin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim metodlarının bu amaca göre düzenlenmesi” taraf devletlerin ayrımcılığı önlemek üzere alacağı önlemlerden biri olarak belirtilmiştir. (71)

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün hazırladığı Birleşmiş Milletler 4. Dünya Kadın Konferansı Sonuçlarının Uygulanması ve İzlenmesine İlişkin Eylem Planı Taslağında, 1995 yılında Pekin’de gerçekleştirilen 4. Dünya Kadın Konferansında, Türkiye’nin eğitim konusundaki üstlenimlerinden birisi de, “bütün düzeylerde okul programlarının ve eğitim materyallerinin taranarak, cinsiyet ayrımına yol açabilecek ifade ve anlayışlardan arındırılması” olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda gerçekleştirilecek eylemler, şöyle planlanmıştır.

71- SEVERGE, Yasemin Esen, Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik, A.Ü.S.B.E. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998

- Çocuk bakımında erkeğin ve toplumun sorumluluğu vurgulanarak, ev içi sorumlulukların paylaşımı konusu, başta ders kitapları olmak üzere her türlü materyalde yer alan kadını anne ve eş olarak algılayan ataerkil değerler yumuşatılmaya çalışılarak, çalışan kadın kimliği öne çıkarılacaktır.
- Eğitim materyallerinin cinsiyete dayalı kalıp yargılardan arındırılması, aile içi rol ve sorumluluk dağılımında esnek yaklaşım ve tutumlar kazandıracak biçimde, tüm örgün ve yaygın eğitim programlarının gözden geçirilerek, materyallerin öğretmenler tarafından özümsemesi için MEB ile konunun hizmet-içi eğitim programlarına dahil edilmesi için işbirliği yapılması.

Eğitimin toplumsal dönüşümün olanaklarını hazırlayıcı, eşitlik sağlayıcı ve cinsiyetçi değerleri sarsıcı gizilgücünü hayata geçirebilmek, öncelikle sorunların açıkça ortaya konulmasına ve tartışılmasına bağlıdır. Bu bağlamda düşünüldüğünde eğitim sürecinde cinsiyete dayalı kalıpyargıların ve cinsiyetçi bakış açısının aktarılma araçlarından biri olan ders kitapları, tartışılması gereken bir sorun özelliği taşımaktadır.

Bireyin doğumuyla ailede başlayan ve okul aracılığıyla da çeşitli şekillerde sürdürülen, pekiştirilen toplumsallaşma deneyimlerinin en önemli boyutu, cinsiyet rollerinin öğrenilmesi, içselleştirilmesi sürecidir.

Cinsiyet ayrımcılığı , toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi, eğitim sürecinde de çeşitli şekillerle ortaya çıkabilmektedir, bunun en gözle görülen somut delilleri kitaplardaki resimlemelerde kadının ve kız çocuklarının konumlandırılış şekilleridir.

Ders kitapları, toplumsal cinsiyete ilişkin kalıpyargıları yansıtan öğeler içerirse bu durumda cinsiyet ayrımcılığı düşüncesi ve eylem biçimlerinin kuşaklar arasında aktarılmasına ve yeniden üretilmesine yardımcı bulunacaktır.

Bu bağlamda 1985 yılında alınmış kararlar olmasına rağmen örneklerde de görüleceği üzere Türkçe ders kitaplarında hala cinsiyet ayrımcılığına yönelik bir tedbirler alınmış değildir, toplumsal bilinçaltının etkisiyle yerleşmiş birçok yanlış kalıp olduğu gibi aktarılmakta ve resimlemelerde aynı şekilde sunulmaktadır.

6.2. Türk ve Alman Ders Kitaplarının Cinsiyet Kavramına Yaklaşımları

(Resim 63) Türkçe ders kitaplarının hepsinde çocukla ya da bebekle yalnızca anne ilgilenir, babanın kucığında bebek görüntüsüne rastlayamazsınız, bu yalnızca annenin görevidir. Ataerkil toplum anlayışı babaya bu görevleri yüklemeyi, resimlemede de görüldüğü üzere baba çocuğu uzaktan sever, bunun dışında erkeği ev içinde eşi ile herhangi bir yardımlaşma içinde gösteren resimlemeye de rastlayamayız. Kadın ve erkek için kesinleşmiş yazılı olmayan bu kurallar, toplum tarafından sorgulanmadan kabullenildiği gibi ders kitapları aracılığı ile gelecek nesillere örnek teşkil etmesi ve aktarılması da desteklenmektedir.

Lütfen Odanı Toplar mısın?

- Hangi işleri yapmak seni mutlu ediyor?
- Resimlere dikkatle bak. Evde yardım ettiğin işlere kırmızı renk ile "X" işareti koy.

78

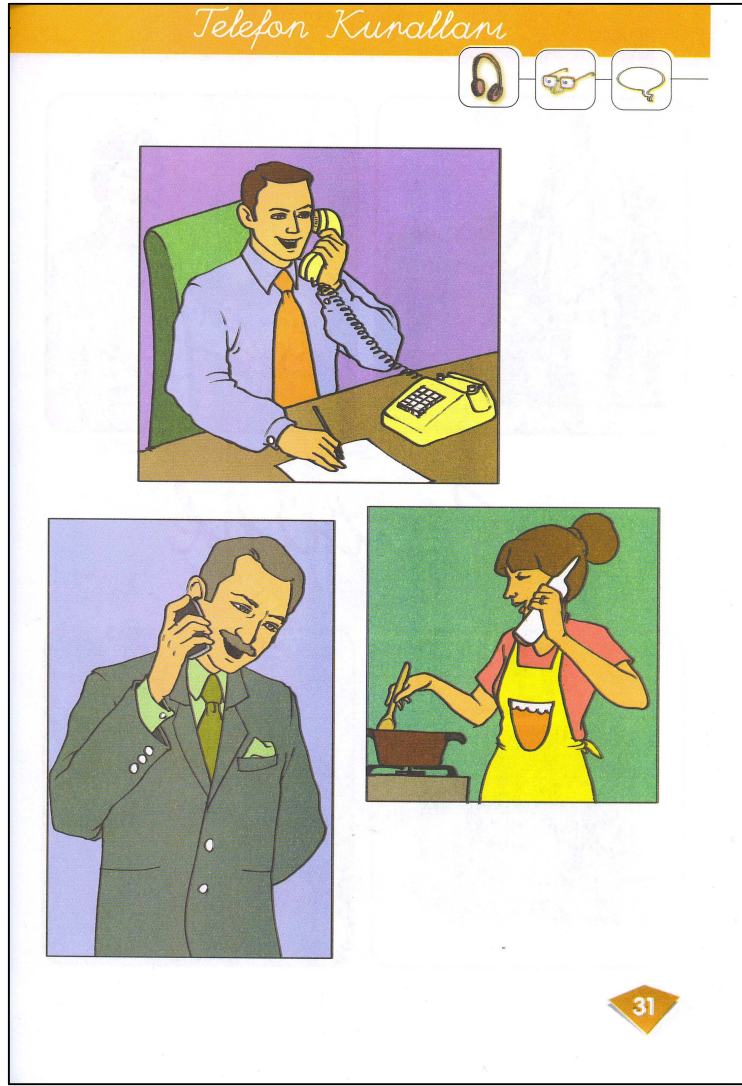
(Resim 64) Bu sayfada çocuğa evdeki sorumluluklarının ve görevlerinin anlatıldığı resimlemelerde anneye ev içinde yardımda bulunan çocuğun özellikle kız çocuğu olarak gösterilmesi tesadüfi bir şey değildir. Sırasıyla alış-verişe çıkan, evin tozunu alan, çöpü dökten, sofrayı hazırlamaya yardım eden, odasını ve eşyalarını toplayan, kardeşine mama yediren ve annesine bulaşık yıkamada yardım eden çocuk "kız" çocuğudur. Bütün bu ev işlerini bir erkek çocuğu yaparken özellikle gösterilmemiştir, çünkü toplum bilinçaltı böyle bir görüntüye yabancıdır. Bu durum öylesine olağan ve kabul edilmiş bir şeydir ki, koca sayfa boyunca yapılan bu resimlemelerdeki cinsiyet ayrımcılığının kimse farkına varmaz ve rahatsız olmaz. Esas tehlikeli olan da budur zaten, durumun farkına varılmayıp doğalmış gibi davranılması, benimsenmeye ve benimsetilmeye devlet eliyle yazılmış, çizilmiş, kontrol edilmiş, onaylanmış kitaplar aracılığı ile devam edilmesidir.

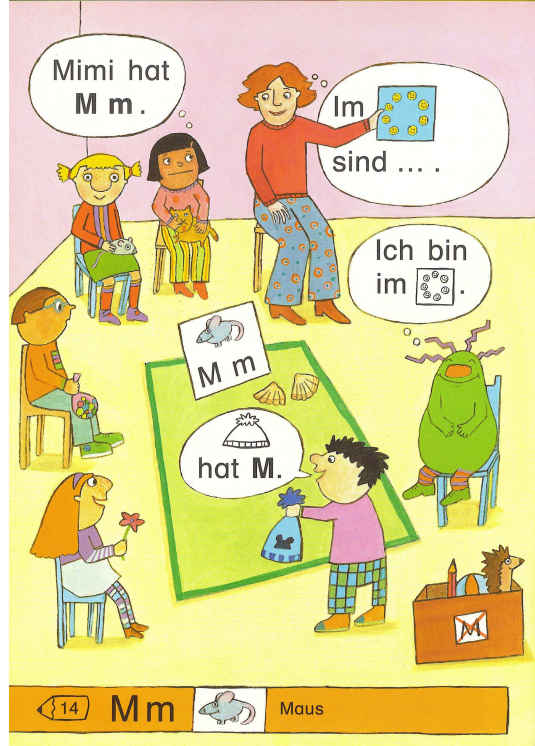
(Resim 65) Almanca ders kitabından bu sahnede ise ailenin günlük hayatından bir kesite tanık oluyoruz. Bu resimde dikkatimizi çeken şey çalışan bir aile portresi çizilmiş, anne elinde çantasıyla evden çıkmak üzere gösteriliyor, burada söylenmek ve gösterilmek istenen, annenin salt görevinin evde kalıp çocuklarla ilgilenmesi ve ev işleri yapması olmadığıdır. Bir kadın hem çocuk sahibi olabilir hem de çalışabilir, baba ise mutfakta elinde çaydanlıkla resmedilmiş, boynunda kravatı da olduğuna göre belli ki çalışan bir kişi ama çalışıyor olması sofranın başına oturup hizmet beklemesini gerektirmiyor, buradaki gösterge ve rollerin nasıl dağıtıldığı çok önemli, baba evden çıkıp gitmiyor, evden erken ayrılan anne ve baba o giderken mutfakta kendi kahvaltısını hazırlıyor, çocuklarla ise evin büyükannesi ilgilemekte.

(Resim 66) Şimdi de benzer bir yemek sahnesine Türkçe ders kitabında nasıl yer verilmiş onu inceleyelim. Aile sofraya toplanmış, fakat dikkatimizi çeken şey annenin her zamanki gibi servis için ayakta olması, baba sofranın baş köşesinde ve oturmakta, ayakta ya da anneye yardımcı olurken resmedilmesi büyük ihtimalle aile reisi imajına gölge düşüreceğinden babaya hiçbir iş yaptırılmıyor bu resimlemede. Resimde dikkatimizi çeken bir diğer önemli unsur da annenin birlikte evdeki kız çocuğunun da sofrayı hazırlama işinde ayakta resmedilmesidir. Evin erkekleri sofrada otururken (baba ve oğul) evin kadınları ayakta ve hizmete hazır vaziyettedirler, kız çocuğunun boynunu büküp gülümsemesi ise itaatkar, mütevazı ve edilgen bir kız çocuğu imajı vererek sahnenin genel anlam bütünlüğüne katkıda bulunmaktadır. Bu resimlemeye göre kadının yeri mutfaktır ve sıradan bir günü gösteren bu sahnede her şey normaldir.

(Resim 67) Türkçe ders kitabında telefonla konuşma kurallarının gösterildiği bu resimlemede görüldüğü üzere erkekler takım elbiseli ve kravatlı olarak resmedilmişlerdir, yani işyerindeler ve çalışıyorlar, kadın ise dışına çıkmasına müsaade edilmeyen mutfakta resmedilmiş, üzerinde önlüğü, bir elinde kaşık yemeğini karıştırırken diğer elinde de telefonla konuşmakta. Bu göstergeler bize şunları söylemekte; erkekler çalışırlar ve telefonla iş görüşmeleri yaparlar, kadınlar çalışmazlar ve evde ev işleri yaparlar, telefonu ise yemek tarifi almak için ya da arkadaşlarıyla sohbet için kullanırlar. Bu bakış açısı ister istemez çocukların beynine böyle kazınır, bu görseller, kadının bu imajının doğru ve olağan olduğunu tekrarlar çocuğa ve bunu onaylar.

(Resim 68) Almanca ders kitabında ise kadın hayatın her alanında vardır bu resimlemede öğretmen olarak görüyoruz.

(Resim 69) Almanca ders kitabının bu resimlemesinde ise kadını direksiyon başında araba kullanırken görüyoruz, Türkçe kitabının hiçbir sahnesinde böyle bir görüntüye yer verilmemiştir.

(Resim 70) Türkçe ders kitabının meslekleri tanıttığı bu sayfasında ise artık cinsiyet ayrımcılığı açıkça yapılmaktadır. Tanıtılan dokuz meslekten sadece ikisini kadınlar yapmaktadır. Kadınlara uygun görülen meslekler ise ressamlık ve terziyektir. Erkekler öğretmen, polis, aşçı, postacı, doktor, fırıncı ve çiftçi olarak resmedilirken bu meslekleri kadınların yapamayacağı da öngörülmüş olur.

Was möchtest du einmal werden?

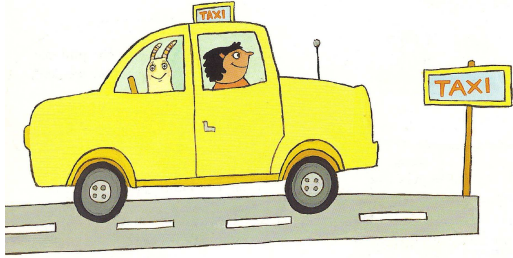
Ich möchte einmal Sekretärin werden.
Dann kann ich ganz schnell schreiben
und vielen Leuten Faxe schicken.

Weißt du, warum ich Saxofonspielerin
werden möchte?
Weil Xenia das auch ist.

Wenn ich groß bin,
kaufe ich mir ein Taxi.
Dann kann ich selbst
überall hinfahren.

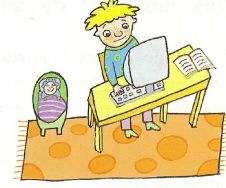

62 Xx

Xylophon

Mein Vater ist Übersetzer.
Er arbeitet zu Hause.
So kann er immer
bei unserem Baby sein.
Das möchte ich auch einmal.

Ich möchte einmal
Fußballspieler werden.
Das ist nämlich mein Hobby.

Meine Tante Yvonne ist Frisörin.
Ich will auch einmal Frisörin werden.
Dann kann ich mir meinen Pony
immer selbst schneiden.

Mein
Traum-
Beruf

Yy

„Du, Mama, wenn ich groß bin,
will ich Polarforscherin werden“,
sagt Elke.
„Gibst du mir Geld
für ein Eis?“
„Warum denn?“
„Damit ich mich langsam
an die Kälte gewöhne.“

Ypsilon

63

(Resim 71) Almanca ders kitabında ise meslekleri tanıtmaya ilgili daha doğru bir yöntem kullanılmıştır, meslek sahibi insanlar gösterilmek yerine çocuk, ilgisi ve yeteneği olan alanlarla uğraşırken resmedilmiştir, böylece çocuğa yeteneğinin olduğu ve sevdiği alana yönelmesi mesajı verilmektedir. Çocuğa doktor, öğretmen modelleri gösterilmez, çocuk yetenekleri kapsamında ilgi duyduğu alana yönelir.

Resimlemelerde kız çocuklarına daha fazla yer verildiğini görüyoruz, kızlar bilgisayar başında, müzik aleti çalarken ya da taksi şoförlüğü yaparken resmedilmişler, ayrıca sağ sayfa üst köşede yer alan resimlemedeki erkek çocuk evde çevirmenlik yapmakta aynı zamanda bebek bakmaktadır, bu anlayışa göre, çocuk bakmak kadına has bir özellik değildir. Bu resimlemelerle çocuğa meslek seçimlerinde cinsiyetlerinin öneminin olmadığı vurgulanmaktadır.

72

(Resim 72) Türkçe ders kitabının bu sayfasında bir anne ve kız market alışverişinde gösterilmekte, kadın eve ait işleri yapan kişidir erkek alışverişte resmedilmez.

(Resim 73) Yine bir alışveriş sahnesi ve anne kız görüntüsü görüyoruz. Kadın bu imajıyla çalışmayan, sadece tüketen bir bireyken yanında dolaştırdığı kızı da bu model kalıbına oturtulmak istenen gelecek nesildir. Annenin yanında erkek çocuk ya da baba ile alışverişe çıkmış kız çocuk göremeyiz bu resimlemelerde. Türkçe kitabına göre kadının ve erkeğin görevleri farklıdır.

(Resim 74) Türkçe ders kitaplarında kız çocuğu defalarca kucağında bebekle resmedilmiştir. Geleceğin potansiyel annesine verilen mesaj açıktır, çocuk sahibi ol, yapabileceğin “tek” ve en iyi şey budur.

(Resim 75) Bu sayfada yine geleceğin annesi, ilerideki yaşamına hazırlık oyunu oynarken gösterilmektedir.

25

28

(Resim 76-77) Balık tutan ya da tamir aletleriyle uğraşanlar sadece erkek çocuklardır, bu sahnelerde kız çocuklarını göremeyiz, çünkü yerleşik anlayış onları orada görmek istemez.

28

73

(Resim 78-79) Oysa ki bu anlayışa göre, kadının görevleri ve yapacağı işler zaten belirlenmiştir, yukarıdaki resimlemelerde de görüldüğü gibi, kadın ya mutfakta resmedilir ya da ev işleri ve ütü yaparken. Kadına biçilen roller öylesine üstüne yapıştırılmıştır ki kadın cinsiyetinin de birey olduğu hiçbir resimlemede vurgulanmaz.

BAYRAM SEVİNCİ

O gün bayramdı. Tarık erkenden kalktı. Annesi, babası da kalkmıştı. Sofrayı hazırlıyorlardı. Birlikte yemek yediler. Sonra herkes bayramlıklarını giydi. Tarık, anne ve babasının ellerini öptü. Onlarla bayramlaştı.

Babası, cebinden para çıkardı. Gülerек:

– Al bakalım bayram harçlığını, dedi.

Tarık, babasının uzattığı parayı aldı. Annesi de para verdi.

55

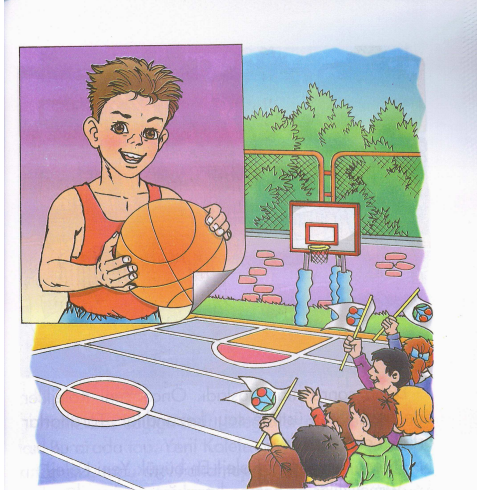
KÜÇÜK YÜZÜCÜ

Berk yüzme kursuna gidiyordu. Yüzmeyi çok seviyordu. Yüzmeğe ona bir oyun gibi geliyordu.

Okullar arasında, minikler yüzme yarışı vardı. Buna Berk de katılmak istedi. O günden sonra daha sıkı çalıştı.

66

(Resim 80-81) Türkçe ders kitabındaki resimli hikayelerin istisnasız hepsinin kahramanı erkek çocuklardır, hepsi de sağlıklı, akıllı ve davranışlarıyla iyi çocuk örnekleridirler ama bunların arasında kız çocukları yoktur.

MAÇIN YILDIZI

Alper spora çok meraklıydı. Okuldaki basketbol çalışmalarına katıldı. İyi bir basketçi oldu. Vişnelik İlköğretim Okulunun basketbol takımına seçildi.

O gün Vişnelik Takımının, Yeni Kolej Takımı ile basketbol maçı vardı. İki tarafın izleyicileri yerlerini aldılar.

71

ORMANDA BİR GÜN

İrem ile Kerem, amcalarıyla birlikte ormana gittiler. Bir süre dolaştıktan sonra bir ağacın altına oturdular. Sepetlerini çıkardılar. Yemeklerini yediler.

İrem, elindeki meyve suyu kutusunu atacak bir çöp kutusu aradı. Piknik yerinde, sağa sola atılmış çöpler gördü. O da çöp kutusu bulamayınca, elindeki kutuyu bir ağacın arkasına bırakıverdi.

23

(Resim 82-83) Erkek çocuğuna sportmen ve başarılı bir portre çizilirken, kız çocuğuna yer verilen tek sahnede ise doğaya kirletirken gösterilmesi ayrımcı anlayışın ötesinde bir mantığın eseridir.

RESİMLERİN DİLİ

Aşağıdaki resimlerde gördüklerinizi yazınız.

70

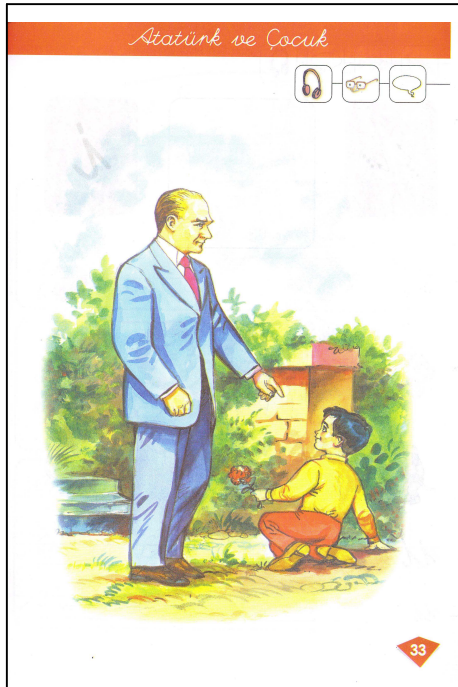
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1. "Atatürk, bayrak, çocuk" kelimeleri ile birer cümle kurunuz.

2. Okulunuzdaki bayrak töreninde yaptıklarınızı yazınız.

71

(Resim 84) Bayrak töreninde bayrağı direğe çeken erkek çocuktur, hemen yan sayfada da bayrak erkek çocuğun elinde resmedilir, bayrak ülkenin sembolü olduğundan ülke kadınlara emanet edilemeyecek kadar değerli bir kavramdır bu çizimlere göre. Bayrağın kız çocuğunun elinde görülmemesinin bir sebebi de erkek askerdir, ülkeyi savunan, koruyandır, böyle bir dünyada kızlara yer yoktur.

(Resim 85-86) Yine aynı düşüncenin ürünü olan çizimlerde Atatürk'ün yanında da kız çocuğuna rastlayamayız, bayrağın ve ülkenin emanet edildiği cinsiyet erkek olduğuna göre resimlemelerde de sadece ona yer verilmesi doğaldır.

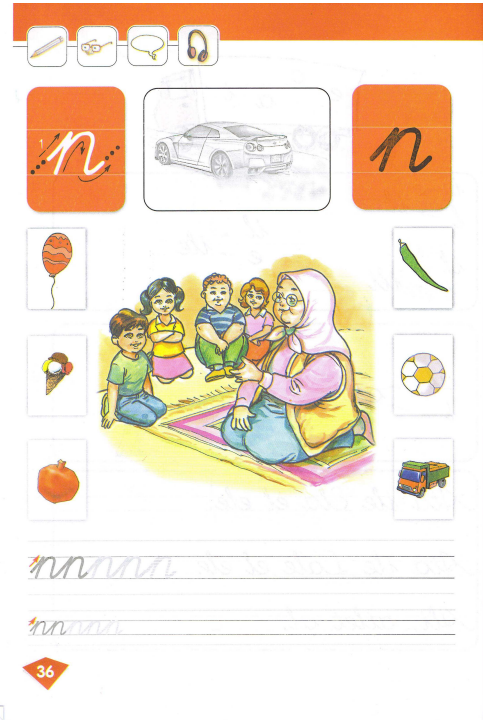
(Resim 87) Türkçe ders kitabının hikayelerinde resmedilen cinsiyetin baş kahramanın erkek çocuk olduğuna göre onun silahla resmedilmesinin de bir sakıncası yoktur. Her ne kadar bu hikayede oyuncak da olsa, silahın kötü bir şey olduğu vurgulansa da, salt resimlere bakan çocuk için bu çizimler özendirici nitelikler taşımaktadır.

(Resim 88) "Atatürk'ün Kahraman Çocukları" adlı hikayede de yine kahraman olan erkek çocuktur. Böylece erkek cinsiyetinin üstünlüğü tarihsel ve kahramanlık hikayeleriyle de desteklenmiş olur.

(Resim 89) Bu resimlemede de yine bayrak, erkek çocuğun elindedir ve kızlar, kendileri için ulaşılmaz ve dokunulamaz olan bir olguya imrenerek ve hayranlıkla bakarken resmedilmişlerdir. Diğer erkek çocuk ise asker selamı vermektedir, böylece bayrak ve askerlik gibi kavramların erkeğin elinde ve egemenliğinde olduğu bilinçaltlarına vurgulanır.

(Resim 90-91) Nine denince akla başörtülü seccade üzerinde oturan yaşlı kadın kalıp görüntüsü gelmektedir ve bu hiç değişmez. Diğer sayfada görülen çekirdek aile ise istisnasız her seferinde anne, baba ve erkek çocuktan oluşur, bu toplumdaki erkek çocuğa sahip olma (erkek adamın erkek çocuğu) bilinçaltı saplantısının bir ürünüdür.

(Resim 92) İnsan vücudunun tanımlandığı bu sayfada da “insan” kavramının, anlamının erkek olarak karşılık bulunduğunu görüyoruz. Sayfada kız çocuğunun olamamasının en önemli sebebi ise böyle bir görüntünün muhafazakar yapının görüşlerine ters düşmesidir, kız çocuğu geleceğin kadınıdır ve kadının namahrem olması sayfada yarı çıplak resmedilmesine engel teşkil eder.

(Resim 93) Bütün bu göstergelerin sonunda bu kadar açık bir şekilde cinsiyet ayrımcılığının yapıldığı “Milli Eğitim Bakanlığı”nın onay verdiği Türkçe ders kitabının arka kapağında ise devlet eli ile başlatılan “Haydi Kızlar Okula” kampanyasının logosunun bulunması da ayrı bir ironi teşkil etmektedir. Bu kampanya bize günümüzde hala kız çocuklarının okula gönderilmediği gerçeğini gösterir, kitabın tamamında izlediğimiz cinsiyet ayrımcı düşüncenin de alt yapısını bu toplumsal bakış açısı oluşturmaktadır.

Görülüyor ki düşünce altyapısı değişmeden toplumdaki hiçbir önyargıyı değiştirmek mümkün olmayacaktır. Kampanyalar bu gerçeği ortadan kaldırmak için bulunabilecek çareler değildir, sadece soruna geçici ve anlık çözümler getirir, kaldı ki kadın cinsiyetine bakış açısı ve verilen değer ile konumlandırıldığı yer de ders kitabının sayfalarında resimlemelerle açıkça görülmektedir.

Kadının da “insan” olduğu, erkek ile eşit haklara sahip olduğu, toplumun her kademesinde, iş ve sosyal hayatın her alanında erkeğin sahip olduğu hakların hepsine kadının da sahip olduğunu kabullenemeyen bireyler tarafından hazırlanan bu ders kitapları gelecek nesillere de kendi eksik ve kusurlu görüşlerini aktarmış olmaktadır.

Temel eğitim ve öğretimin ana malzemesi olan Türkçe ders kitaplarında bu derece hatalar yapılması, toplumsal cinsiyetçiliğin ders kitaplarına nasıl yansıtıldığı ve konuya verilen önemin de açık birer göstergesidir.

Bütün bu veriler ışığında Türkçe ders kitabının içeriğinin cinsiyetçi öğelerden arındırılması, kitabın daha eşitlikçi ve olumlu modeller sunması için çeşitli adımlar atılmalıdır.

Öncelikle, kitaplardaki kadın erkek modelleri yeniden gözden geçirilmelidir. Kitaplardaki resimlemelerde, kadınların kamusal etkinliklerinin çeşitliliğini gösteren örnekler çoğaltılarak kadının tek rolünün annelik, çocuk bakmak ve ev işleri olmadığı vurgulanmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Bir ders kitabı tasarlanırken grafik tasarımın tüm ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalınmalıdır. Grafik tasarımın ilkelerinin yanı sıra ders kitabının bir eğitim aracı olduğu gözardı edilmeden, kitabın amacı, çocuğun psikolojisi, yaş grubu ve yönetmeliklerde dikkate alınarak, ideal bir eser sunulmalıdır.

MEB Talim Terbiye Kurulu Yönetmeliği ders kitaplarının tasarımı, basımı, yayınlanması konusunda kesin çizgiler çizmektedir. Fakat grafik tasarım ve resimlemeler konusunda ciddi eksiklikler, açıklıklar mevcuttur. Bu eksikliklerin giderilmesi ders kitaplarımızda görülen olumsuzlukların giderilebilmesi için büyük bir adım olacaktır.

Çocuk kitabı ressamlığı yetkinlik isteyen bir alandır. Bu konuda çalışacak kişilerin eğitim çağındaki insanın çocuk yönünü unutmaması ve yetkin olduğuna inanmıyorsa kendisini geliştirmesi gereklidir.

Sık sık değiştirilen eğitim sistemi kitapların basımından çok kısa bir süre sonra hükümsüz olmasına neden olmakta ve buda yayıncının zarara uğramasına ve tasarıma gerekli özeni göstermeyip maliyeti azaltmak amacı ile kaliteyi düşürmesine neden olmaktadır. Eğitim sisteminin istikrarlı bir yapı kazanması hem eğitimin hem de eğitim araçlarının daha düzeyli bir yapı kazanmasını sağlayacaktır.

Resimli kitap - resimsiz kitap ayrımıyla değil, nitelikli kitap ölçüsüyle düşünecek olursak bir kitabın fiziksel yapısı içinde boyutları, kağıt kalitesi, kapağı, yazı karakteri, mizanpajı ayrı ayrı önem taşıyarak bütünü oluştururlar. Bu bütünü oluşturan çocuk kitapları eğitim konusunda en önemli araçtır. Bunların dil, anlatım ve içerik yönünden amaçları da eğitim amaçları doğrultusunda olmalıdır. Eğitimin amacı, çocukta olumlu davranış değişikliği getirmek ve davranış düzeyinde kullanılabilirlik kazandırmak olduğundan bunlara araç görevinde olan kitapların da dil, anlatım, içerik yönünden aynı amaca yönelik olması gerekir. Çocuk kitaplarında dil, anlatım, içerik ve fiziki açıdan sanat değeri de bulunması, temel bir nitelik olarak kabul edilmelidir.

Bir ders kitabının tasarlanması sürecine ilgili ders alanının uzmanları, eğitim planlamacıları, grafik tasarımcılar, öğretmenler, öğrenciler ve kitabı basacak olan matbaa katkıda bulunmalıdır.

Grafik tasarımın boş bir ambalaj olduğu ve önemli olanın sadece içerik olduğu görüşünden kurtulunması, kitapların grafiksel açıdan güçlenmesi için zorunluluktur. Bir kitap tasarımı içerisinde grafik unsur kullanımına dikkat edilmelidir. Yetersiz veya fazla grafik unsur kullanımı kitabın işlevselliğini aynı ölçüde sekteye uğratacaktır.

Basılı öğrenme aracından yararlanmada çizelge, grafik, harita ve resimlerin özel bir önemi vardır. Bunlar uzun uzadıya sayfalarca anlatılan bilgileri, topluca ve bir arada verirler. Gene bunlar, göze yönelik olduklarından, göz bunların konumunu kolayca kavrayarak öğrenilmesini sağlar. Böylece, örneğin çizelge üzerinde, "Türkiye'nin nüfus dağılımını" inceleyen bir öğrenci, bu dağılımı, uzun yazılı metinleri okuma yerine, çok daha kolayca öğrenebilir. İstenilen bilginin en iyi biçimde kitaplardan sağlanması da, özellikle öğrenciler için büyük önem taşımaktadır. Çünkü çoğunlukla öğrenci "istenilenle değil, elde ettikleriyle ilgilidir. Çoğu öğrenci eldekiler içinden istenileni seçmekte güçlük çeker ve gereksiz ayrıntılara saplanır.

Kitap bir ekip işidir, fakat bu ekibin tasarımcısı, illüstratörü nedense yazarla birlikte kapakta yer almamaktadır. Bu kişilerin yaptıkları değersiz şeyler midir? Onlara karşı bir inançsızlık mı vardır? Yoksa aldıkları küçük ücretten dolayı mı önemsenmemektedirler? Yayıncı ve yazarlara göre tasarımcılar ve illüstratörler acaba yaptıklarıyla bir değer yaratamadılar mı? Şimdiye kadar yetkin, doğru, estetik ve özgün çalışmalar çıkaramadılar da kendi değerlerini kendileri mi düşürmektedirler?

Yayıncılar farklı kaynaklardan aldıkları görüntülerden oluşan bir derleme yapmakla daha ekonomik kitaplar mı yaratmak istiyorlar? Bunlar irdelenmesi gereken konulardır. Araştırmalar sırasında görülmüştür ki ders kitaplarının resimlemelerinde kültürel niteliklerin neler olduğu veya ne gibi kültürel bağların aranabileceği, bu bağların aranıp aranamayacağı konusunda yeterli araştırma yapılmamıştır. Bu konu üzerine gidilip eğer gerekli olduğu ortaya konulursa, çerçevenin kesin olarak çizilmesi zorunludur.

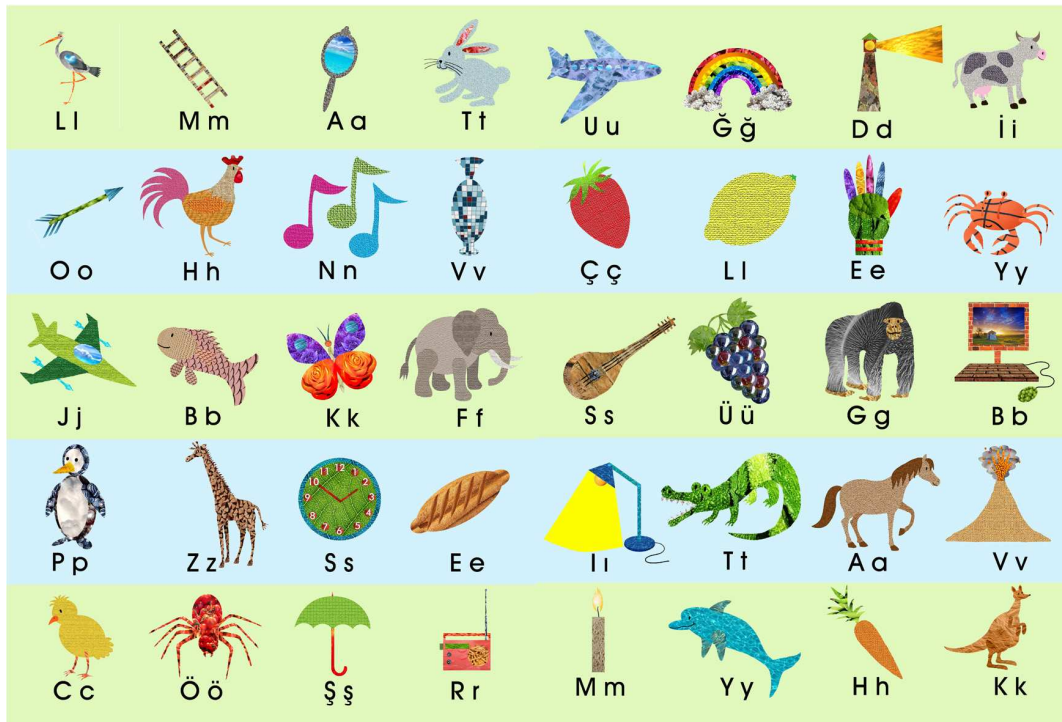
Araştırmalar sonucunda görülmüştür ki kitapların incelenmesi yoluyla yapılacak araştırmalardansa, ilgili ders alanının uzmanları, eğitim planlamacıları, grafik tasarımcılar, öğretmenler, öğrenciler ve kitabı basacak olan matbaa ile ortak bir uygulama yapılarak müzakereler sonucunda kriterler ortaya konması ideal yaklaşım olacaktır.

Türkçe ders kitapları ile Almanca ders kitapları karşılaştırıldığında görmekteyiz ki Türkçe ders kitaplarının durumu gerek resimleme gerekse tasarım açısından pek iç açıcı değildir.

Birbirinden habersiz, gelişigüzel hazırlanan kitaplarımızın önemli bir kısmı eğitimin ciddi sorumluluğunu taşıyabilecek seviyede değildir. Oysa ders kitapları çocuğun gelişimine etki eden en büyük faktörlerden biridir. Eğitim ve öğretimin temel malzemelerinden biri olan bu kitapların hiçbir sorumluluk taşımadan üretilmeleri ve okutulmaları doğru değildir.

Ders kitabı hazırlama işinin eğitimciden, psikologa, yazardan çizere kadar bir ekip işi olduğu artık bilinen bir gerçektir. Grafik tasarımından, sayfa düzenine, kağıt tercihinden, punto seçimine kadar uzanan teknik bir sürecin hakimiyeti de vardır. Bu iki sürecin birbirinden ayrılmaz bir bütünlük içinde olması gerektiği de bu gün bilinen bir gerçektir.

Aşağıda uygulama çalışması olarak kolaj tekniği ile yeniden resimlendirilen ve tasarlanan 1. sınıf Türkçe ders kitabının sayfalarından örnekler görülmektedir.

Kitabın giriş ve açılış sayfaları çocuğa kitabın genel tarzı hakkında bir fikir verir. Anasımından ilköğretime adım atan çocuğa ders kitabının ciddi ve korkutan havasından uzak, eğlenceli ve renkli bir karşılama yapılır.

İstiklal Marşımız da yine aynı anlayışla yurt ve doğa sevgisini destekleyen bir illüstrasyon içinde çift sayfa resmedilmiştir.

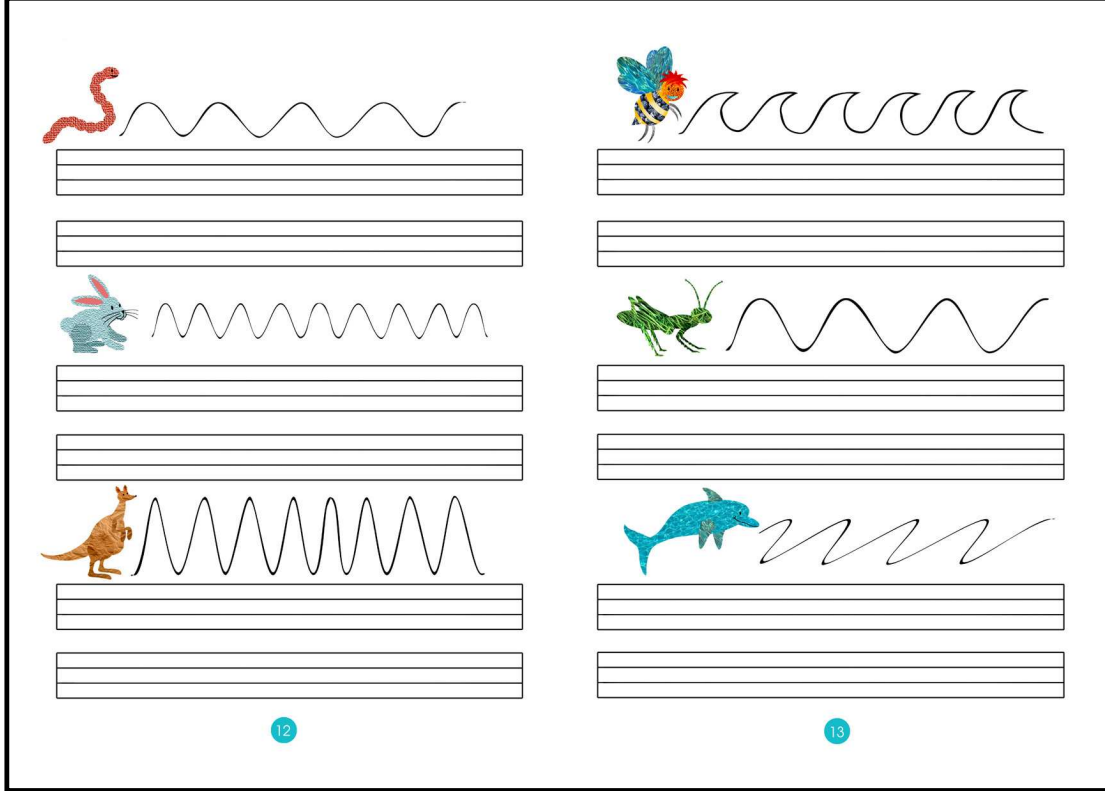

İçindekiler	
e Sesi	sayfa 14
ı Sesi	sayfa 16
a Sesi	sayfa 18
ı Sesi	sayfa 22
i Sesi	sayfa 24
n Sesi	sayfa 26
o Sesi	sayfa 30
r Sesi	sayfa 32
m Sesi	sayfa 34
u Sesi	sayfa 38
k Sesi	sayfa 40
ı Sesi	sayfa 42
y Sesi	sayfa 46
b Sesi	sayfa 48
ü Sesi	sayfa 50
ş Sesi	sayfa 54
s Sesi	sayfa 56
d Sesi	sayfa 58
ö Sesi	sayfa 62
ğ Sesi	sayfa 64
v Sesi	sayfa 66
f Sesi	sayfa 70
z Sesi	sayfa 72
ç Sesi	sayfa 74
g Sesi	sayfa 78
c Sesi	sayfa 80
p Sesi	sayfa 82
h Sesi	sayfa 86
j Sesi	sayfa 88

İçindekiler bölümü Türkçe ders kitaplarında resimleme ve tasarım yapılmadan geçen sayfalardandır, oysaki çocuğun kitapla ilişkisini sağlayan sürekli başvuru merkezidir.

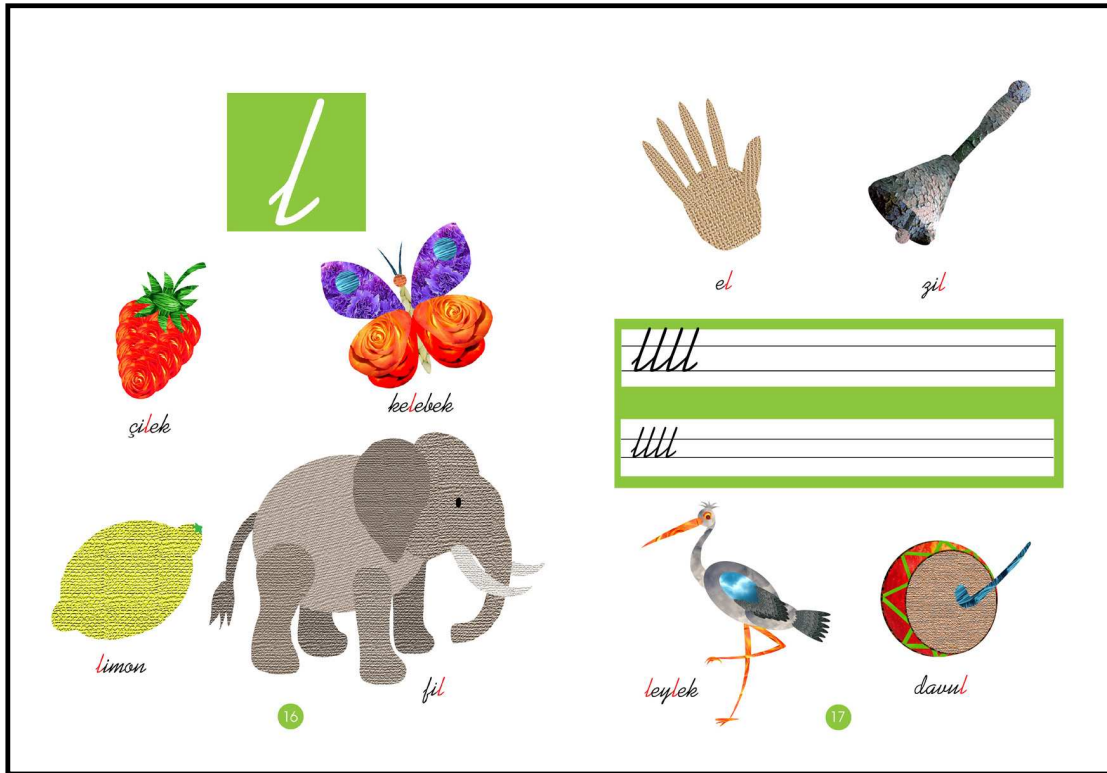
Çocuğun gördüğünü yorumlayabilme ve hayal gücünü kullanmasını teşvik amacıyla oluşturulmuş “Bak Anlat” sayfası, halen müfredatta olan Türkçe ders kitaplarının aksine konu bütünlüğünü sağlamak ve estetik kaygılar göz önünde bulundurularak çift sayfa resimlenmiştir.

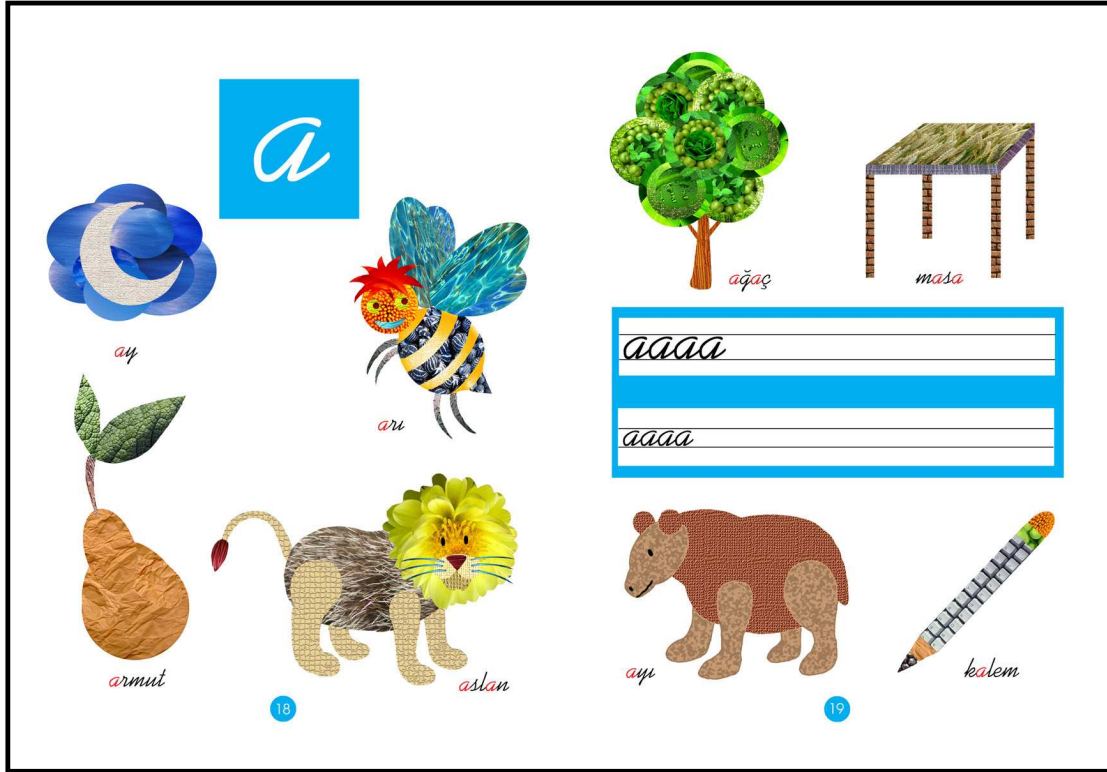

El yazısına başlamadan önce çeşitli çizgi hareketleri ile çocuğa el ve bilek alışkanlığı kazandırmak için hazırlanmış bir sayfa.

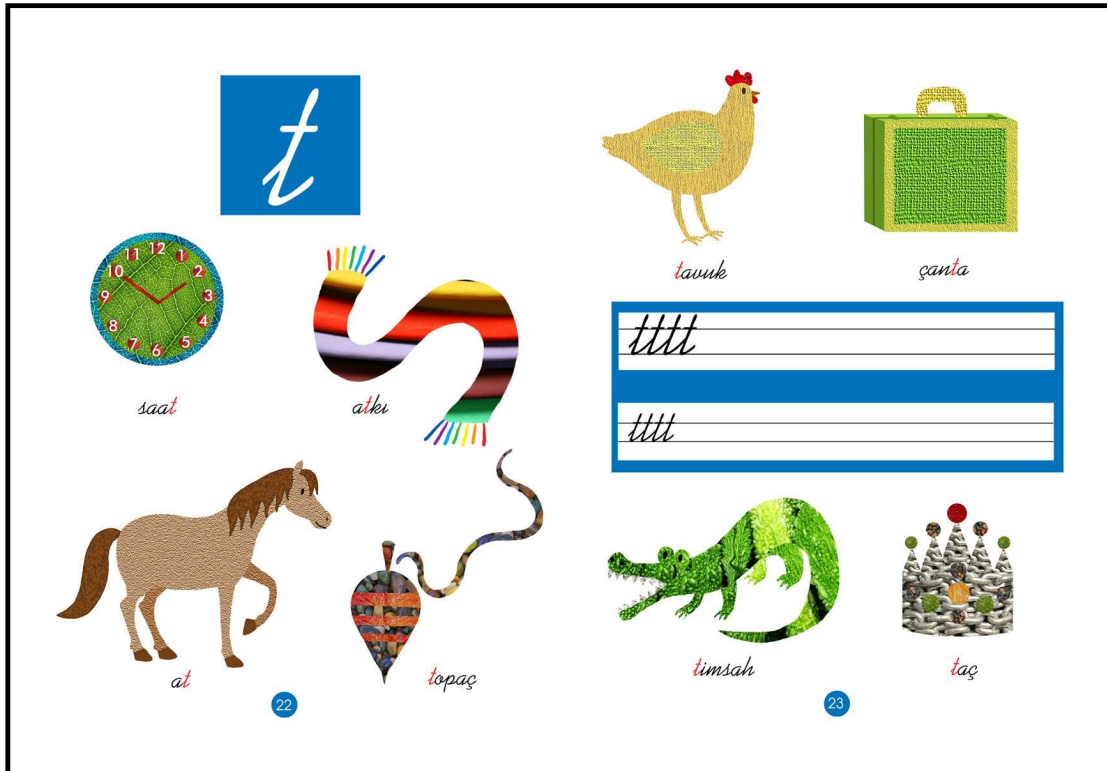

Resimlenen nesne ve canlıların isimlerinin içinde sayfada öğretilen harften bulunmakta ve resimlemelerin altına yazılan isimlerde de öğretilen harf renkli olarak belirtilmektedir. Bu belirtme ve yinelemeler harfin kelime içinde farklı yerlerde kullanımını göstermekte, öğrenmeyi kolaylaştırmakta ve akılda kalıcılığı artırmaktadır.

Resimlemelerde kullanılan kolaj tekniği, çocuğun tanıdığı ve bildiği objeleri dahi farklı algılamasına yol açacağından görüntüler mümkün olduğunca karmaşadan uzak sade bir anlatımla beyaz zemin üzerinde verilmeye çalışılmıştır.

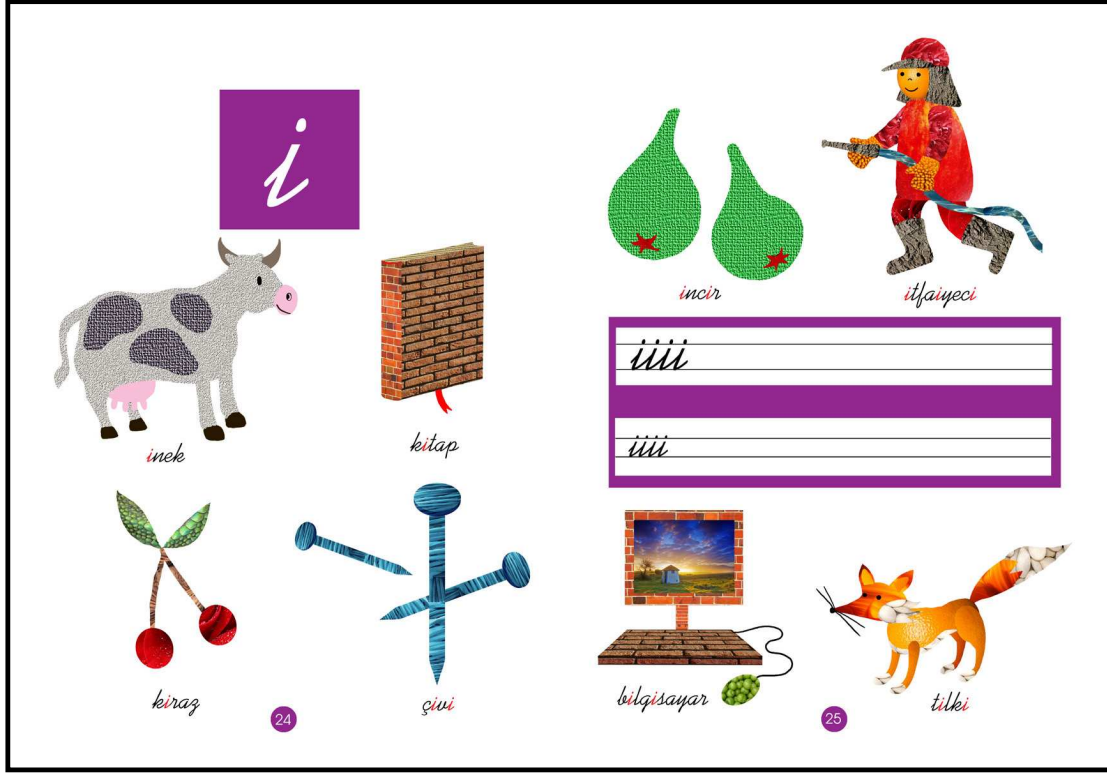

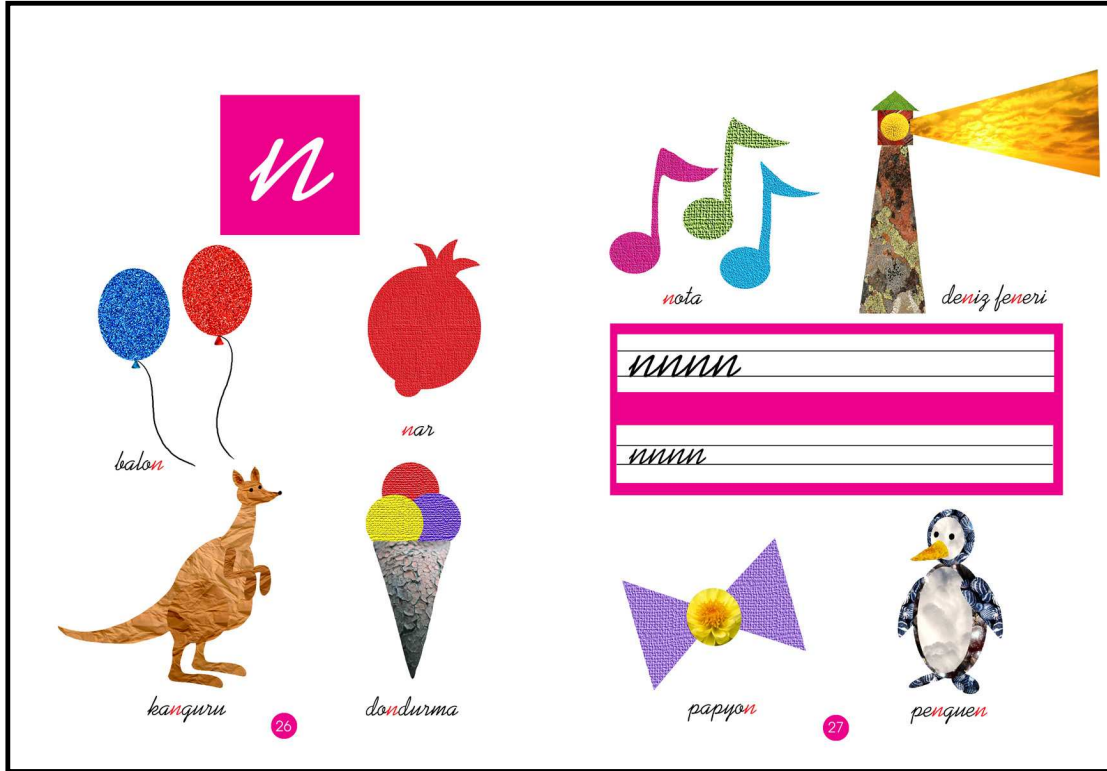
Mesleklerin tanıtıldığı bu sayfada, meslekler üzerinden cinsiyet ayrımcılığı yapılmadan kız ve erkek çocuk sayısının eşit olmasına dikkat edilmiştir.

Kitapta sıklıkla sayfa aralarına çocuğun ilgisini çekecek bulmaca ve oyun sayfaları eklenmiştir, bu tür etkinlik sayfalarına Türkçe ders kitaplarında rastlayamıyoruz. Bu sayfalar çocuğun kitaba olan ilgi ve sevgisini arttıracak özelliklerdir.

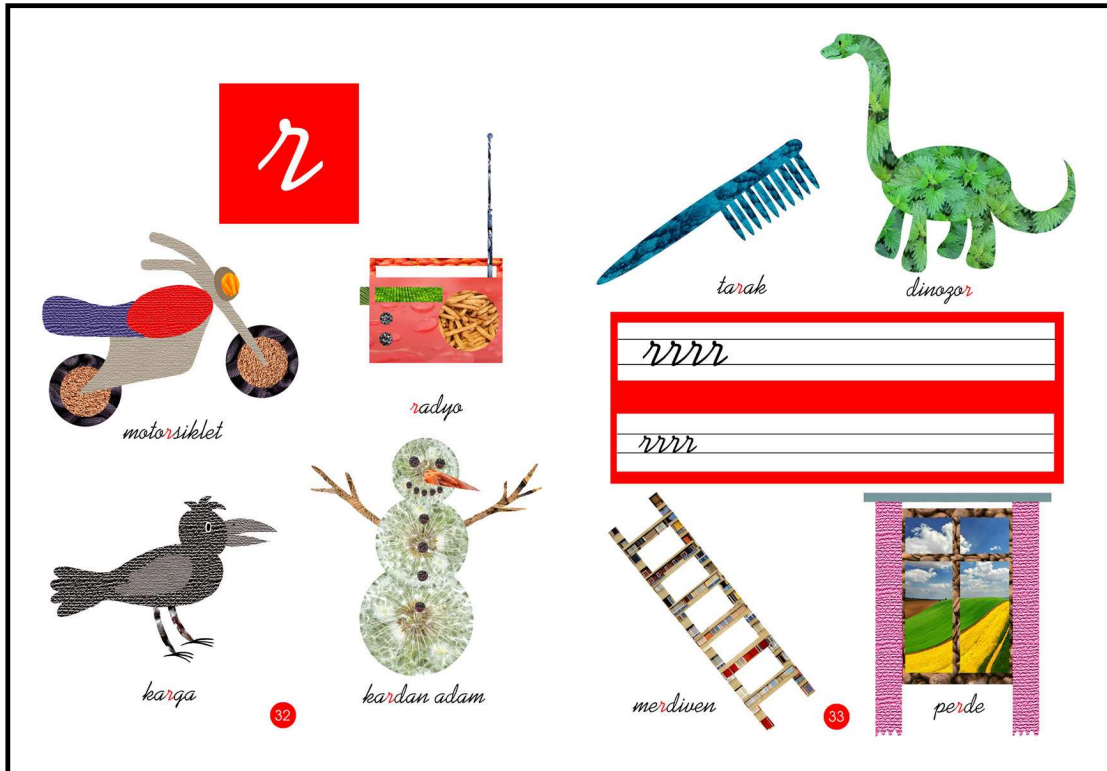

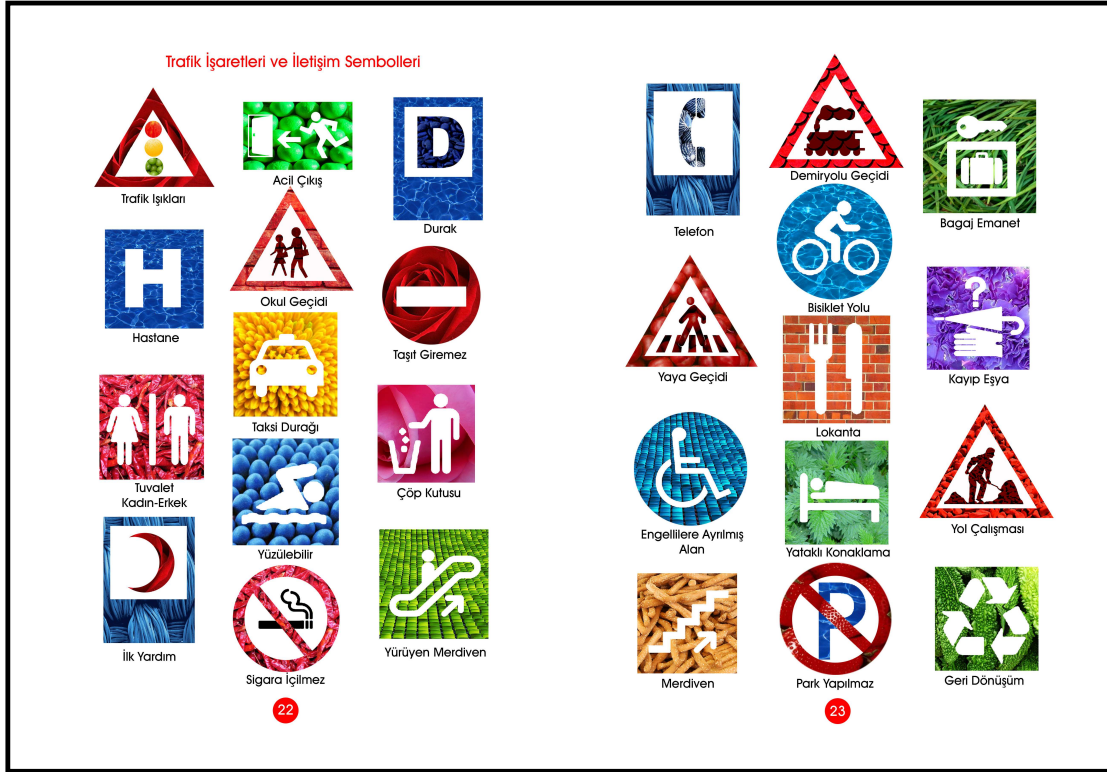
Resimlenen kelimelerin en az iki tanesinin hayvanlar dünyasından olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Bundan amaç çocuğa doğa ve hayvan sevgisini aşılmasıdır.

Kolaj için seçilen görseller çoğunlukla resimlenen objeyle tezatlık içermekte ve bu da çocuğun resimlemelere olan ilgisini arttıran bir unsur oluşturmaktadır. Kitaba ilgisi artan çocuğun derse olan ilgisi de artar böylece daha kolay ve eğlenerek öğrenir.

Bu sayfada trafik işaretlerinin yanı sıra çocuğun günlük hayatta karşılaşılabileceği piktogramların da tanıtılması hedeflenmiştir.

Ağız ve diş sağlığına ayrılan bu sayfa, müfredatta olanların aksine, çocuğu korkutmaktan uzak, bildiği bir hikaye üzerinden eğlendirici olurken öğretici olabilmeyi amaçlamıştır.

k

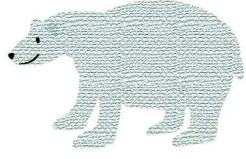
akrep

şapka

ekmek

kutup ayısı

kkkkk

kkkkk

kirpi

gözlük

korkuluk

çiçek

40 41

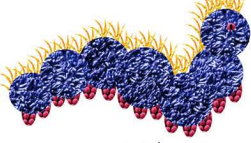
l

kapı

karınca

tütil

türmek

llll

llll

yıldız

mısır

sıra

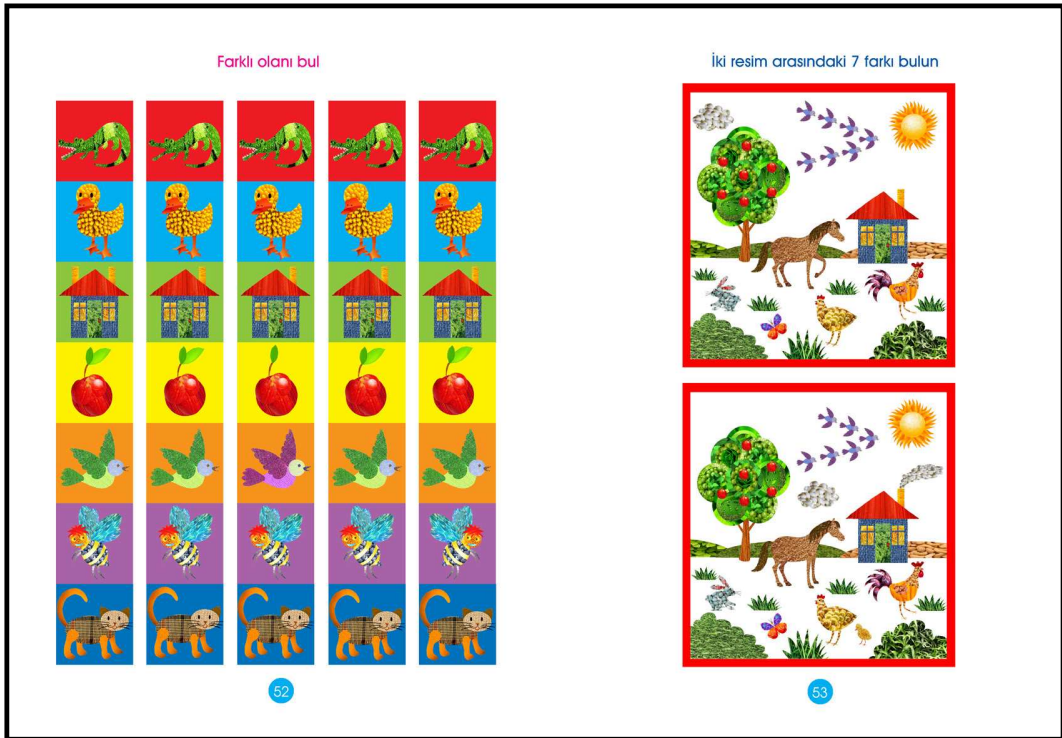

balık

42 43

Bir okul gününe hazırlığın resmedildiği bu sayfada “resimlemelerdeki cinsiyet ayrımcılığı” konusunu işlediğimiz bölümdeki örneklerden farklı olarak anne herkesle beraber sofrada oturuyor görülmektedir, bununla da kalmaz arabasıyla kızını okula götüren bir anne modeli de yine Türkçe ders kitaplarında göremediğimiz sahnelerdendir.

Oyun ve bulmaca yöntemiyle dikkat ve algıyı güçlendirmeyi amaçlayan sayfalardan örnek.

4

yatak

ayna

yelpaze

yunus

yaprak

46 yengeç

ayak

47 yılan

Handwriting practice area for the letter 'y' with two rows of 'y' characters on a pink background.

İ

sepet

sincap

sandalye

salyangoz

pasta

56 makas

aski

57 su aygırı

Handwriting practice area for the letter 'i' with two rows of 'i' characters on a teal background.

d

dil

deve

domates

dolap

dddd

dddd

odun

çaydanlık

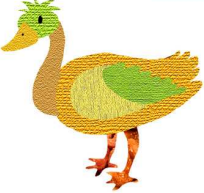
dişlik

devekuşu

58 59

ö

ördek

örümcek

gökkuşuğu

önükle

öööö

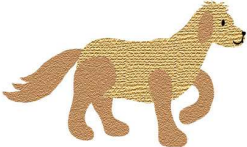
öööö

göz

şömine

köpek

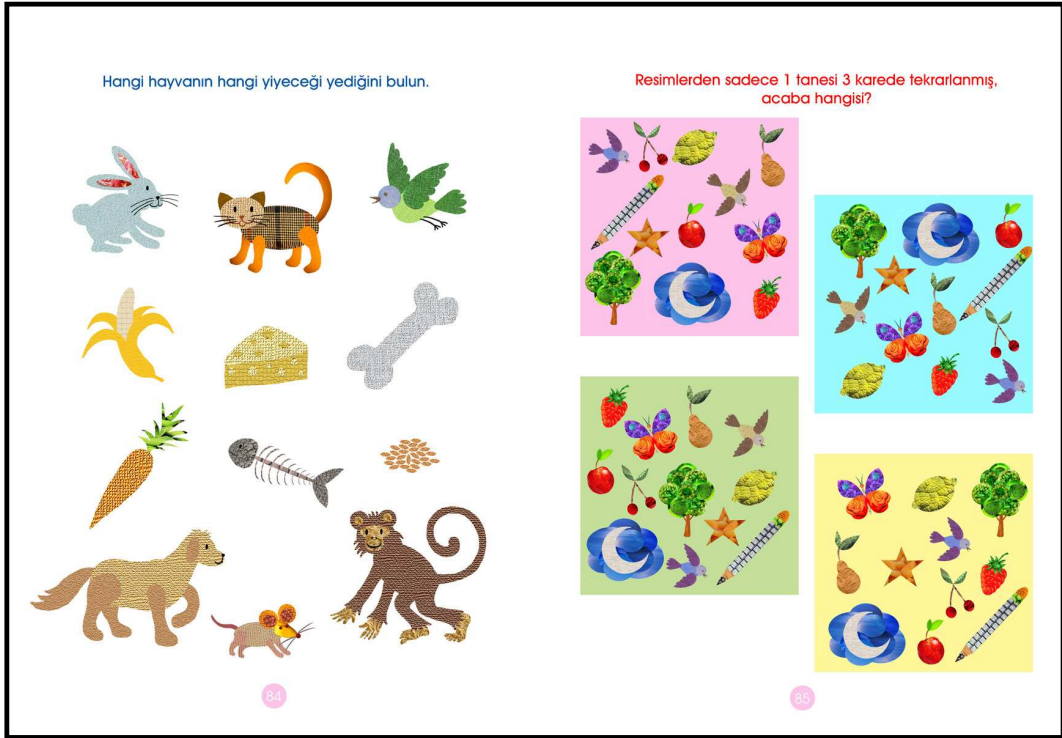

dört

62 63

Resimlemelerde güzel davranış ve hareketler özendirilmeye çalışılırken cinsiyetler arası eşitlikçi yaklaşıma özen gösterilmiştir.

le

bayrak

balerin

balon

araba

lelelele

lelelele

biber

baykuş

boğa

balkabağı

48

49

ii

ütü

güneş

üçgen

kürek

iiiii

iiiii

güvercin

yüzük

dünya

küpe

50

51

4

eker

emsiye

apka

eme

54

eseke

diş

55

ise

tausan

Handwriting practice box for the letter '4' with two rows of lines. The first row contains the cursive letter '4' written four times. The second row contains the cursive letter '4' written four times.

3

girafa

gar

kaz

saz

72

zebra

kazak

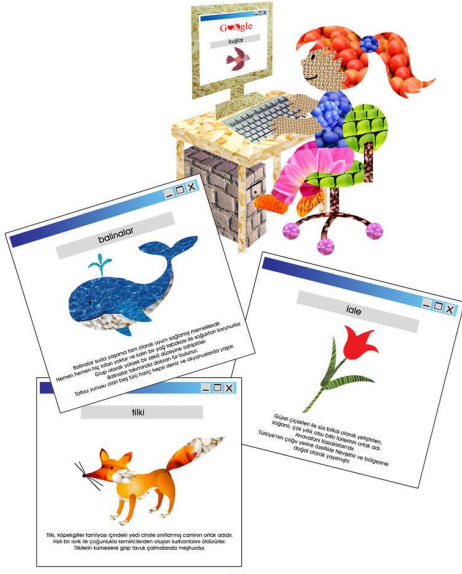
73

zincir

kizak

Handwriting practice box for the letter '3' with two rows of lines. The first row contains the cursive letter '3' written four times. The second row contains the cursive letter '3' written four times.

Araştırma ve Bilgiye Ulaşma Yöntemleri

76

77

çam

çanta

çatal

74

çapa

keçi

çekiç

çççç
çççç

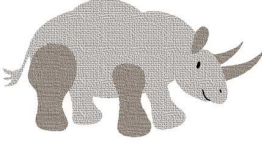
çilek

75

çekirge

g

gergedan

geyik

gramafon

gömlek

g g g g

g g g g

gitar

gazete

gaz lambası

gemi

78 79

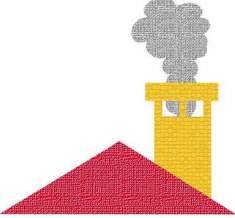
c

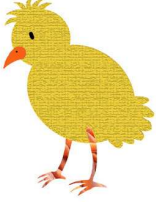
ceket

fincan

baca

civciü

cccc

cccc

ceylan

pencere

cetvel

ceviz

80 81

82

p

kaplan

top

pul

paraşüt

süpürge

köpek balığı

pipo

papyon

pppp

pppp

86

h

havuş

havan

siirahi

ahtapot

hali

hindi

hortum

huni

hhhh

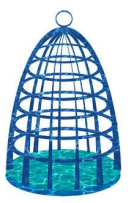
hhhh

f

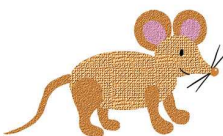
 fener

 füzə

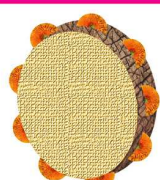
 kafes

 fırça

 fəre

 qarף

 təf

 fəsiləy

70

71

j

 japon

 abajur

 viraj

 ejderha

 qilet

 pijama

 ruj

 jet

88

89

Türkçe ders kitaplarındaki görsel malzemelerdeki hataları tespit ederek, bir ders kitabının, görselleştirme yönünden amaçlarını belirterek, olması gereken kriterleri nedenleriyle belirtmeye çalıştık. Ders kitabı resimlemelerinde beklenen bu kriterler, genel ilkeleri bakımından bölgeden bölgeye ya da ülkeden ülkeye değişiklik göstermez. Bu kriterler pek çok araştırmacı tarafından deneyler ve gözlemler sonucunda ortaya konulmuştur. Metni doğru ya da yanlış tanımlayan resimlemelerin fayda ya da zararları artık bilimsel bir gerçek olarak ortaya konulmuştur. Bunun gibi pek çok kriterin de çocuk üzerindeki etkisi belirlenmiştir.

Aynı şekilde pek çok teknik süreçler de evrensellik özelliği taşımaktadır. Sonuçta iyi hazırlanmış bir kitap her yerde iyi kitaptır.

Ülkemizde ders kitapları " çağdaş bir ders kitabı" sorumluluğunu taşımamaktadır. Çağdaş, kaliteli bir ders kitabını oluşturmak için ders kitaplarının özel yayınevleri tarafından hazırlanması gibi bir önlem düşünülmüş olsa bile gerek yayınevlerinin hazırladığı bu kitapların gerekse bu kitapları inceleyebilecek yetkin bir makamın oluşturulmadığını görüyoruz.

Ders kitaplarının iyileştirilmesi yönündeki önerileri üç ana başlık altında toplamaya çalışacağız. Bunlardan ilki görsel malzemelerin kullanımlarında amaçların tespitidir. İkinci başlık görselleştirmeyi doğrudan etkileyen faktörlerdir. Üçüncü başlık ise görselleştirme kapsamında olmayıp, fakat görselleştirmeyi etkileyen önemli faktörlerdir.

Görsel Malzemelerin Kullanımında Amaçların Tespiti

1. Resimlemeler öğrenmeyi kolaylaştırmalı, hızlandırmalı, hatırlamayı çabuklaştırmalı, aynı zamanda sanata karşı bir ilgi uyandırmalı, sanatı sevdirmeli ve estetik kültürü geliştirmelidir.
2. Resimlemeler çocuğun zeka ve sınıf seviyesine uygun olmalıdır. Çocuğun zeka seviyesinin altında veya üstünde olan resimlemeler çocukta olumlu etki bırakmaz,
3. Çocuğun görsel birikimi dikkate alınmalıdır. Ancak görsel birikim değişkenlik gösterdiğinden ortak bir yol izlenmelidir.
2. Resimlemeler çocuğun yorumlama yetisini geliştirmelidir. Çabuk tüketilen, niteliksiz resimlemeler yorumlama yetisini geliştirmez. Ancak bu da resimlemelerin anlaşılması anlamına gelmemelidir.
5. Resimlemeler çocuğun belleğinde yer edinmelidir. Bu sebeple resim - metin ilişkisi tam olmalıdır. Aksi takdirde hatırlama kapasiteleri ve algılama oranları büyük ölçüde düşer. Resimleme amacından uzaklaşır.
6. Metnin ve görsel malzemenin amacına ulaşması için kitap sevdirmelidir. Kitap, sevimli, eğlendirici ve haz verici olmalıdır. Böylece çocuk kitapla kaynaşmalı ve ilişkisi sürekli kılınmalıdır.

Özet ve sonuç olarak, ders kitapları, gerek metin gerekse görsel malzemeler açısından, eğitimin ciddi sorumluluğunu taşıyabilecek seviyede değildir. Doğacak olan olumsuz sonuçları başka yerlerde aramak çözüm oluşturmayacaktır. Ders kitaplarında yer alan görsel malzemelerde temel hedef öğrenmeyi en etkili biçimde gerçekleştirmektir. Bu hedefe ulaşmak için gerekli bütün önlemleri almak gerekir.

Görsel malzemelerin ciddiye alınmaması durumunda öğrenme güçlüğü oluşacak, hatırlama ve uzun süreli bellekte tutma güçleşecektir.

Ders kitaplarındaki resimlemelerin estetik değerleri taşımaları amaç değildir. Bu değerler öğrenmeyi hızlandıran, kolaylaştıran olumlu etkenlerdir. Resimlemeler çocuğun estetik gelişiminde önemli rol oynadığı bir gerçektir. Ancak resimlemeleri salt bu açıdan değerlendirmek doğru değildir. Cinsiyet ayrımcılığı bölümünde de değindiğimiz ve örneklerle gösterdiğimiz resimlemelerde görülen yanlışların da yapılmaması gerekmektedir. Bir birine bağlı bütün bu faktörlerin aynı değerde önemsenmesi en doğru yaklaşım biçimidir.

Ders kitapları, geleceğimizi emanet edeceğimiz çocuklarımızın gelişiminde önemli yer tutacağından bu kitapların hazırlanmasını bu ciddiyet ve anlayış içerisinde tekrar ele almak gerekecektir.

Türkiye'de ve Almanya'da anadili eğitiminde kullanılan ders kitaplarının incelenmesi, kitapların iç ve dış özelliklerinin belirlenip karşılaştırılmasıyla şu sonuçlar elde edilmiştir.

1. Türkiye'de ve Almanya'daki anadili eğitimi derslerinin amaçları aynıdır.
2. Kitaplarda geliştirilmesi hedeflenen davranışlar birbirine paraleldir. Türkçe kitaplarda da Almanca kitaplarda da dört temel beceriyi geliştirmeye yönelik etkinliklere yer verilmiştir. Kitaplarda öğretimi hedeflenen dilbilgisi konuları hemen hemen aynıdır.
3. Türkçe ve Almanca kitaplarda öğretimi hedeflenen konular aynı olsa da öğrenciye sunulmuş ve işleniş biçimleri çok farklıdır.
4. Almanca kitaplar bol resimli ve renklidir. Çift sayfa resimlemeye çok fazla yer verilmiştir. Türkçe kitaplarda her konuda bir resim kullanılırken bazen birbirinden farklı tarzda ve vinyet boyutlarında kullanılmıştır, sayfalardaki yazı puntoları bazen aynı sayfa içerisinde değişiklik göstermektedir. Türkçe kitaplardaki resimler, metne paralel bir durumu canlandırmasına rağmen metni tanımlayıcı ve açıklayıcı, anlamayı güçlendirici nitelikte değildir. Almanca kitaplardaki resimler, işlenen konuyu açıklayıcı, tanımlayıcı, bütünleyici ve öğrencinin dikkatini çekip derse motive edecek niteliktedir.
5. Metinlerin sözcük sayısında düzeye paralel bir çoğalma hem Almanca hem de Türkçe kitaplarda gözlenmiştir. Türkçe kitaplarda bir konuda bir yazınsal metin, Almanca kitaplarda bir konuda pek çok kısa metinler kullanılmıştır.
6. Türkçe kitaplarda en çok şiir, anı, öykü vb. yazın türlerine yer verilirken, Almanca kitaplarda açıklamalara ve güncel materyallerden (gazete, dergi, broşür) alıntılara yer verilmiştir.

Kitaplardaki metinlerin, konuları ve temel iletileri açısından incelenmesinin sonucunda Türkçe ve Almanca kitaplardaki metinlerin çok farklı iletilere sahip oldukları belirlenmiştir. Türkçe kitaplarda en çok ulusal değerleri güçlendirmeye yönelik iletileri olan metinlere yer verilirken, Almanca kitaplarda hiçbir konuda milli değerleri güçlendirmeye yönelik iletileri olan metne rastlanmamıştır. Almanca kitaplarda en çok dile ilişkin (dilin kuralları, çeşitli alanlarda, çeşitli amaçlarla kullanımı vb.) iletileri olan açıklayıcı, tanımlayıcı metinlere rastlanmıştır.

7. Türkçe ve Almanca kitaplarda hedef davranışların kazandırılmasında izlenen yolların incelenmesi sonucunda, dilbilgisini edindirme, söz varlığını tanıtırma ve yerleştirme, okuma, dinleme, anlama, yazma ve sözlü anlatım yetisini kazandırma ve geliştirme amacıyla Türkçe kitaplarda en çok soru, örnek, tanım, açıklama, tümce çözümlemesi gibi etkinliklere yer verildiği, Almanca kitaplarda ise sorulara hiç yer verilmediği, tanımlara çok az yer verildiği, bunun yanı sıra çağdaş öğretim tekniklerine uygun pek çok etkinliğe yer verildiği belirlenmiştir. Almanca kitaplarda yer verilen etkinliklerle öğrenciler araştırmaya, bilgiye ulaşmaya, inceleme ve karşılaştırma yapmaya, arkadaşlarıyla paylaşmaya ve eleştiriye yönlendirilmişlerdir.

8. Almanca kitaplardaki etkinliklerin incelenmesi sonucunda konuların işlenmesinde yer verilen pek çok etkinliğin çağdaş yöntem ve yaklaşımların verileriyle oluşturulduğu belirlenmiştir. Günümüzde yabancı dil öğretiminde de kullanılan çağdaş öğretim yöntemlerinin (düzvarım, görsel işitsel, bilişsel, seçmeli, iletişimci v.b.) Almanca anadili öğretimi kitaplarında da uygulandığı gözlemlenmiştir.

9. Almanca kitapların hazırlanmasında ruhbilim, dilbilim ve eğitimbilim alanındaki çalışmaların verilerinden yararlandığı belirlenmiştir. Özellikle son yıllarda pek çok bilim adamının dikkatini çeken ve üzerinde hala çok çalışılan alanlardan birisi olan nöro-dilbilim alanındaki çalışmaların ışığında dil öğrenimine ilişkin pek çok bulgular yorumlanmıştır.

Bu bulgular beynin sağ ve sol kürelerinin işlevleriyle ilgilidir. Türkçe kitaplardaki öğretim biçimi ve etkinliklerin incelenmesi sonucunda kitaplardaki pek çok iletilerin beynin sol yarım küresini etkin kılacak nitelikte olduğu belirlenmiştir. Türkçe kitaplarda öğrenciye, denenmiş ve doğru olduğu varsayılan bilgiler ve yargılar aktarılmıştır. Öğrenciye araştırma olanağı verilmemiştir. Almanca kitaplardaki metinler ve yönergeler ise beynin sağ yarım küresini ilgilendiren ve etkin kılan niteliklere sahiptir. Öğrenciye verilen yönergeler öğrencilerin kendi örneklerini yaratmasına olanak verir niteliktedir.

10. Türkçe ve Almanca kitaplarda okuma, dinleme, anlama yetisini kazandırmaya ilişkin etkinliklerin incelenmesi sonucunda Türkçe kitaplarda okuma ve anlamayı güçlendirmeye yönelik etkinliklerin her konuda yer aldığı, dinleme-anlama etkinliklerine ise çok az konuda yer verildiği belirlenmiştir. Anlamayı güçlendirmek amacıyla yanıtlanması hedeflenen, metinle ilgili soruların ise anlamayı güçlendirir nitelikte olmadığı, öğrencinin metnin özünü anlamasına katkıda bulunmadığı belirlenmiştir. Almanca kitaplarda ise okuma, dinleme, anlama yetisini güçlendirmek amacıyla öğrenciler güncel materyalleri okumaya, incelemeye, arkadaşlarıyla paylaşmaya, arkadaşlarının düşüncelerini dinlemeye yönlendirilmiştir. Okunan metinlerin anlaşılır anlaşılmadığını sınav sorularına yer verilmiştir, okuma, dinleme, anlama yetisini kazandırmaya ilişkin etkinliklerin incelenmesi sonucunda Almanca kitaplarda bulunan metinlerin, öğrenciye bilgi aktarmak ve öğrencileri yönlendirmek amacıyla oluşturulduğu belirlenmiştir.

Kitaplarda yapılan yönlendirmelerle öğrenciler gazete, dergi, broşür v.b. okumaya heveslendirilmişlerdir. Öğrencinin okuduğunu anlayıp anlamadığı soru sorularak sınınamamıştır. Sınıfta konuşularak, tartışılarak okuma ve dinleme alışkanlığı geliştirmeye çalışılmıştır.

11. Türkçe ve Almanca kitaplarda yazılı ve sözlü anlatımı geliştirmeye ilişkin etkinliklerin incelenmesi sonucunda Türkçe kitaplarda öğrenciyi yazmaya ve konuşmaya yöneltmek amacıyla okunan metne ilişkin soruları yazılı ve sözlü olarak yanıtlama, yine okunan metne ilişkin olarak kendi yaşamlarından, deneyimlerinden örnekler aktarma gibi etkinliklere yer verildiği belirlenmiştir. Bu etkinliklerin çoğu kitaptaki yazınsal metne bağımlıdır, öğrenciyi sınırlar, yaratıcı yazma alışkanlığını geliştirebilecek nitelikte değildir.

Almanca kitaplarda ise öğrencilerin kitaplardaki metinlerden bağımsız olarak, yazma alışkanlığını geliştirebilecek nitelikte yönergeler yer verildiği belirlenmiştir. Almanca kitaplarda verilen örnekler ve yönergelerle yazım süreci kitapta başlatılmış, öğrencinin tamamlaması istenmiştir.

Türkçe kitaplarda öğrenciyi yazmaya yöneltmek amacıyla en çok soru-yanıt tekniğine yer verilirken Almanca kitaplarda soru-yanıt tekniği hiç kullanılmamıştır. Almanca kitaplarda öğrencinin yazılı ve sözlü anlatımını geliştirmek amacıyla en çok grupla öğretim, gösteri, drama, benzetim gibi çağdaş öğretim teknikleri kullanılarak öğrencilere metin oluşturma sürecine ilişkin bilgi verilmiştir.

Bu araştırma ve karşılaştırmaların sonucunda tespit edilen eksikler ve yanlışlara çözüm önerisi olarak da yeni bir ders kitabı resimlemesi ve tasarımı ortaya konulmuştur. Yapılan çalışma bugüne kadar ders kitaplarında hiç kullanılmamış olan kolaj tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Burada amaçlanan, çocuğa estetik ve sanatsal bir yaklaşımla resimlemelerin ve görsellerin sunulmasıdır. Böylece teorik bilimsel bilgilerin sanatsal görsellerle birlikte sunulması amaçlanmıştır. Ayrıca başlangıçta ayrı bir bölüm olarak düşünülmeyen fakat incelemeler ilerledikçe örneklerin çoğaldığı “ders kitapları resimlemelerindeki cinsiyet ayrımcılığı” konusuna da yeniden yapılan resimlemelerle çözüm üretmiş oluyoruz.

Kaynakça

- AĞDEMİR, Sürmeli**, Ders Kitaplarının Tasarım İçerik ve Uygulamaları, Çağdaş Eğitim Dergisi, Sayı 217, Ankara, Ocak, 1996
- ALKAN, Cevat**, Eğitim Ortamları, Ankara, 1979, s. 244-245
- ALPAY, Meral**, Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Kitapları, Cem Yayınevi, İstanbul, 1975
- ASHWORTH, Julie**, I Spy, Oxford University Press, 1999
- ASLIER, Mustafa**, Varolmayana Biçim Vermek, İ.D.T.G.S.Y.O.Y. Sayı 4, İstanbul, 1980
- AYDIN, Edibe**, İlköğretim Türkçe 1 Okuma Yazma Öğreniyorum, Erdem Yayınları, İstanbul, 2006
- BARAN, Gülen**, Çocuğun Okul Başarısını Etkileyen Faktörler, Yaşadıkça Eğitim, Sayı 38, İstanbul, 1995
- BARFIELD, Leonard**. 1993 The User Interface, Concepts and Design. Oxford : Addison-Wesley Publishing Company
- BECER, Emre**, İletişim ve Grafik Tasarım, Dost Yayınları, Ankara, 1997
- BECER, Emre**, Bir Kitabın Grafik Tasarımı: Armonik Kurallar, Değerlendirme Yöntemleri ve Değişen Koşullar, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu, Ankara, 1996
- BEKTAŞ, Dilek**, Çağdaş Grafik Tasarımın Gelişimi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit**, Genel Öğretim Bilgisi, Ankara, 1983, s. 228
- BORA, Tanıl**, Ders Kitaplarında Milliyetçilik, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003
- BUCK, Gisela**, Bausteine, Bildungshaus Schulbuchverlage, 2003
- CENGİZ, Gülsüm**, Okumayı Sevmek ya da Sevmemek, Milliyet Sanat, Sayı 488, Eylül, 2000
- COŞKUN, Hasan**, Ders Kitabının Eğitim ve Öğretimdeki Yeri, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu, Ankara, Haziran, 1996
- CUMHURİYET Gazetesi**, Kentler Etnik Mozaikle Çok Renkli, 23 Aralık, 1995
- ÇAĞLAROĞLU, Taha**, İlköğretim Türkçe 1 Okuma Yazma Öğreniyorum, Zambak Yayınları, İstanbul, 2005

-ÇALIK, Temel, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001

-ÇELENK, Süleyman, Etkinlik Temelli İlk Okuma Yazma Öğretimi, Morpa Yayınları, İstanbul, 2003

-ÇİLENTİ, Kamuran, Resimli Ders Kitaplarının Tarihçesi, A.Ü.E.F. Dergisi, Eskişehir, 2001

-ÇOTUKSÖKEN, Yusuf, Türkçe ve Edebiyat Ders Kitapları Nasıl Olmalı, Milliyet Sanat, Sayı 488, Eylül, 2000

-DAĞLIOĞLU, Elif, ÇAĞLAROĞLU, Taha, İlköğretim Okuma Yazma Öğreniyorum Ders Kitabı 1. Sınıf, Zambak Yayınları, İstanbul, 2006

-DEMİRCAN, Ziya Mete. 2001 "Web Sayfanız Rahat Okunabiliyor mu?" NetLIFE. Sayı 7, Sayfa 86-90

-DEMİREL, Melike, Ders Kitaplarındaki Resimlemelerin Öğrencilerin Öğrenim Düzeylerine Etkisi, Sanat Yazıları, Sayı 7, H.Ü.G.S.F.Yayınları, Ankara, 1998

-DEMİREL, Osman Nuri, Ders Kitapları Hazırlama ve Değerlendirme, Milliyet Sanat, Sayı 488, Eylül, 2000

-DENISOT, Hugues, Tatou Le Matou, Hachette, 2002

-DİLİDÜZGÜN, Selahattin, İletişim Odaklı Türkçe Derslerinde Çocuk Kitapları, Morpa Yayınları, İstanbul, 2003

-DIXON N.F. The Begining of Reception, New Horrizon of Psychology, London, 1975

-DOYRAN, Emine Yıldız, İlköğretim Birinci Sınıf Ders Kitapları İllüstrasyonlarının Çocuğun Eğitimine Katkıları, , H.Ü.G.S.F. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997

-DRINGLER, David, The Hand- Produced Book, Londra, 1953

-DYER, Clare, School Books Are Racist Says Sacked Teacher, <http://books.guardian.co.uk/news/articles> Şubat, 2007

-Eğitim Ansiklopedisi, "Ders Kitabı-Harf Devrimi", Ansiklopedi Yayınları, Ankara, 1966

-ELBERT, Marina, SCHENK, Christa, DUDEK, Ingrid, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Braunschweig, 2004

-EMEKSİZ, Turan, Yabancı Dil Öğrenimi Sürecinde Yer Alan Metin Okuma ve Anlama Derslerinde Metin Okur Etkileşiminde Öğretmenin Rolü:Soru Sorma Teknikleri ve Etkililiğinin Ölçülmesi,. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir,1999

-ERDEN, Münire, Eğitim Psikolojisi, Arkadaş Yayınevi, Ankara,2006, s.113

- ERDOĞAN, Fatih**, Çocuk Kitapları Nasıl Resimlenmeli, Pembe Bağcık Dergisi, Sayı 8, İstanbul, 1987
- ERGİN, Akif**, GÖZÜTOK Dilek, İlköğretim Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu, Ankara, Haziran, 1996
- ERKAN, Aziz**, Hayat Bilgisi Kitaplarında Resimleme ve Metin İlişkisi, , M.Ü.A.E.F. Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul, 1998
- ERKMEN, Nazan**, Çocuk Kitabı Resimleri, Art Dekor Dergisi, Sayı 37, İstanbul, Nisan, 1996
- EROL, Abdullah, DEMİROĞLU, Remzi, IRMAK, Ali, CEYLAN, Murat, YALÇIN, Sibel, BİNGÖL, Melek**, İlköğretim Türkçe 1 Okuma Yazma Öğreniyorum, M.E.B. Devlet Kitapları, İstanbul, 2005
- GAUR, Albertine**, A History of Writing, Londra, 1984
- GÖĞÜŞ, Beşir**, "Türkiye'de Cumhuriyetten Beri Türkçe Eğitim Kitapları", Türk Alman Kültür İşleri Kurulu Yayını, Ankara, 1996
- GÖKAYDIN, Nevide**, Eğitimde Tasarım ve Görsel Algı, Sedir Yayınevi, Ankara, 1990
- GÜLTEKİN, Fatih, YILDIRIM, Necati, TORTOP, Ramazan**, İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Top Yayınları, İzmir, 2006
- Hacettepe Üniversitesi Bilgi İşlem Dairesi/Lacivert Tasarım Grubu**. "Web Tasarım Klavuzu". (<http://www.hun.edu.tr>)
- HANÇERLİOĞLU, Orhan**, Türk Dili Sözlüğü, Remzi Kitabevi, 1995
- HELVACIOĞLU, Firdevs**, Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996
- İPŞİROĞLU, Zehra**, Çocuk İçin İletişim Aracı:Kitap, Cumhuriyet Kitap Dergisi, 1993
- İŞERİ, Kamil**, Okuma Ediminin Eğitimsel İşlevi, Tömer Dil Dergisi, Tömer Yayınları, Ankara, 1998
- İŞERİ, Kamil**, Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlköğretim Programına Uygunluğunun İncelenmesi, A.Ü.S.B.E. Doktora Tezi, Ankara, 2002
- JAIME, Herbert**, 5 Good Ways to Promote Reading, <http://primaryschool.suite101.com> 7 Ağustos, 2006
- JEAVONS, T. ve BEAUMONT, M.** 1990 An Introduction To Typography. London : Ojuintet Publishing Limited
- JULIA Marshall**, Anadili ve Yazın Öğretimi, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1994

-KARABABA, Canan, İlköğretim 3. ve 5. sınıf Türkçe ve İngilizce Anadil Ders Kitaplarının İncelenmesi ve Karşılaştırılması, A.Ü.S.B.E. Doktora Tezi, Ankara, 1999

-KAYA İsmail, Cumhuriyet Dönemi Ders Kitaplarında Çocuk İmajı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994

-KAYA, İsmail, Çocuk Kitabı Resimlerinde Klişe Yaklaşımlar, 1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu; Sorunlar ve Çözüm Yolları, A.Ü. Eğt. Bil. Fak. Yayınları No:1, Ankara, 2000

-KEÇİK İlknur-UZUN Leyla, Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2001

-KILIÇ, Ali, İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Resimleme İçerik İlişkisi, H.Ü.S.B.E. Sanatta Yeterlik Tezi, Ankara, 2003

-KIRAN, Ayşe, Dilbilim Göstergibilim İlişkileri, Hitit Yayınları, Ankara, 1990

-KLAFKI Wolfgang, Curriculum, In=Crihtoph Wulf= Wörterbuch der Erziehung, 6, München, 1984

-KONGAR, Emre, Kültür Üzerine, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999

-KULA, Onur Bilge, Ders Kitaplarının Yapımında Gözetilen Bilim Kuramsal ve Didaktik Çerçeve, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Adana, 1993

-LABBARRE, Albert, Kitabın Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995

-MAGNIK, J. "Typography & Page Layout". (<http://www.dtp-aus.com/typo/txt-lay.htm>)

-MANGUEL, Alberto, Okumanın Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004

-MEB Tebliğler Dergisi, Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliği, Sayı:22297, Ankara, 29 Mayıs 1995

-NEEDHAM, Paul, "Haec sancta ars: Gutenberg's Invention As a Divine Gift", Gazette of the Grolier Clup, New York, 1991

-ÖZGEN, Sezer, İlköğretim Birinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Değerlerin İncelenmesi, M.Ü.A.E.F. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005

-ÖZGEN, Bekir, Türkiye'de Ders Kitapları Sorunu ve Çözüm Yolları, Eğitim ve Bilim, Sayı 87, Ocak, 1993

-PEKTAŞ,Hasip, Ders Kitaplarında Tipografi ve Tasarım Sorunları, Sanat Yazıları, H.Ü.G.S.F.Yayınları, Sayı 8, Ankara, 2001

-PEKTAŞ, Hasip, Basın İlanlarında Grafik Tasarım ve Layout. Ankara : Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1987

- REYNOLDS, L.** "Yazının Okunaklılığı" Çeviriler, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1985
- RUDOLPH, Katrina,** İşte Almanya, Alman Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Werbedruck, 2005
- SARIKAVAK, Namık Kemal.** 1997 Tipografinin Temelleri. Ankara : Doruk Yayıncılık
- SCNEIDER, Gunther,** Hallo Da Bin Ich, Cornelsen Verlag, 1999
- SEVER, Sedat,** Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Yapısal ve Eğitsel Özellikler, ABECE Eğitim, Ekin ve Sanat Dergisi, Ankara, 1990
- SEVERGE, Yasemin Esen,** Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik, A.Ü.S.B.E. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998
- SİVRİKAYA, Aynur,** Ders Kitaplarındaki Grafik Gereçlerin Eğitim Teknolojisi İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi, A.Ü.S.B.E.Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1989
- TDK,** Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 2000
- TEKİŞİK, Hüsnü,** Milli Eğitimde Ders Kitabı Sorunu ve Çözüm Yolu, Çağdaş Eğitim, Sayı 142, Ankara, 1989
- TOPSCS, George,** Eğitim Psikolojisi, Ankara, 1997
- TURGUT, Bekir,** Ders kitabı ile İlgili Etkinlikler, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu, Ankara, Haziran, 1996
- TURAN, Cihat,** Türk Milli Eğitim Sistemi İçinde Ders Kitabı Yayıncılığı ve Sorunları, Çağdaş Eğitim, Sayı 216 Ankara, 1995
- Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları,** Alman Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1996
- UÇAR, Tefik Fikret,** Görsel İletişim ve Grafik Tasarım, İnkilap Yayınları, İstanbul, 2004
- ULUĞ, Fevzi,** Okulda Başarı, İstanbul, 1993
- ÜNAL, Özgür,** Ders Kitabı Resimlerinin Analizi, Gazi Ü.S.B.E. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001
- YAVUZER, Haluk,** Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992
- YILDIRIM, Sibel Janet,** Okuma Yazma Öğretimi El Kitabı, İşlem Yayınları, Ankara, 2004
- ZÜLFİKAR, Sayın,** Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk Romanlarına Görsel Düzen Açısından Bir Yaklaşım, A.Ü. Eğitim Bilimleri Yayınları 186, Mayıs, 2001

Resimlerin Kaynakçası

- Resim 1**, PRESSLER, Christine, Shöne Alter Kinderbücher, München, F, Bruckmann, 1980
- Resim 2**, www.gutenberg.org
- Resim 3**, İlhap Hulusi, Alfabe, 1937
- Resim 4**, KILIÇ, Ali, İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Resimleme İçerik İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlik Çalışması, Mart, 2003, s.15
- Resim 5**, KILIÇ, Ali, İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Resimleme İçerik İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlik Çalışması, Mart, 2003, s.15
- Resim 6**, Türkiye ve Almanya'daki Ders Kitapları, Ankara, Haziran, 1996, s.253
- Resim 7**, Türkiye ve Almanya'daki Ders Kitapları, Ankara, Haziran, 1996, s.254
- Resim 8**, KILIÇ, Ali, İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Resimleme İçerik İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlik Çalışması, Mart, 2003, s.58
- Resim 9**, KILIÇ, Ali, İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Resimleme İçerik İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlik Çalışması, Mart, 2003, s.59
- Resim 10**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 11**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 12**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 13**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 14**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 15**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 16**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 17**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 18**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 19**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006

- Resim 20**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 21**, Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf, Erdem Yayınları, İstanbul, 2006
- Resim 22**, İlköğretim Okuma ve Yazma Öğreniyorum, Ders Kitabı, 1. Sınıf, Zambak Yayınları, İstanbul, 2005
- Resim 23**, İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Top Yayıncılık, İzmir, 2005
- Resim 24**, Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf, Erdem Yayınları, İstanbul, 2006
- Resim 25**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 26**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 27**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 28**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 29**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 30**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 31**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 32**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 33**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 34**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 35**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 36**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 37**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 38**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 39**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 40**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 41**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 42**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000

- Resim 43**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 44**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 45**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 46**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 47**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 48**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 49**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 50**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 51**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 52**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 53**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 54**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 55**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 56**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 57**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 58**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 59**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 60**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 61**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 62**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 63**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 64**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006

- Resim 65**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 66**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 67**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 68**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 69**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 70**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 71**, Mobile 1, Lesen und Schreiben, Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig, 2000
- Resim 72**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 73**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 74**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 75**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 76**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 77**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 78**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 79**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 80**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 81**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 82**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 83**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006

- Resim 84**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 85**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 86**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 87**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 88**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 89**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 90**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 91**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 92**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006
- Resim 93**, Türkçe Okuma Yazma Öğreniyorum, İlköğretim 1. Sınıf Ders Kitabı, Devlet Kitapları, İstanbul, 2006